

Canticum Canticorū

SALOMONIS REGIS, CVM
COMMENTARIIS TRIVM RABBINO-
rum, Salomonis Iarhij, Abrahami Abben Ezra,
& Innominati cuiusdā, G. Genebrardo Theo-
logo Parisiensi diuinarum & Hebraicarum li-
terarum professore regio interprete.

*Ad D. Carolum Lotharingum
Cardinalem & Principem.*

Quibus accesserunt Interpretis fusæ obseruationes è nostrorum
ferè Theologorum monumentis.

PARISIIS,

Apud Martinum Iuuenem, ad insigne Serpentis, via
S. Ioannis Lateranensis.

1570.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
CARDINALI LOTHARINGO
Gilbertus Genebrardus.

*V*A auctoritate fretus, Princeps illustrissime, & Claudij Sanctij præceptoris mei, Theologi tui, cōsilio vsus, quarto calendas Septembris regiam cathedram conscendi, meque studijs eorum, qui in Hebraicis & Theologicis versari volent, planè deinceps consecraui. Faxit Deus Opt. Max. ut voto atque expectationi tuæ & bonorum omnium satisfidem. Certè quem antea tuis nutibus habebas addictissimum, partim quia nostrum Theologorum ordinem singulari fauore prosequi nunquam desinis, partim quòd publicis nominibus, omnes in eadem Reip. nauì versantes, tuæ amplitudini sim^o obnoxij, nūc dum me priuatim ornas hoc recenti munere, adèò arctè constrinxisti, ut totum, tuo iure, tibi possis vendicare. Deinceps igitur agnosce eum pro tuo, qui prius ducit vita, quàm tui augusti nominis prædicatione cedere. Vtinam meum cor tuis luminibus esset fenestratum: intelligeres profectò voluntatem & gratitudinem, animi mei viribus esse multò superiores, ac longissimè ab eorum abesse ingenio, qui à te, ad summos etiam honores, euecti, tuæ dignitatis, ut nihil dicam de Deo, Religione, Rege, Patria, cum quorum causa tua omnino coniuncta est, primi proditores extiterunt. Quod ut tabulis consignarem testatúmque facerem, apud eos præsertim, qui charitate tum Religionis tum Reip. te-

nentur, Canticum Canticorū Salomonis, nostris, itemq̄;
Hebręorum à nobis verforum cōmentarijs illustratum,
in tuo nomine prodire iustis de causis volui. Primum
cuīnam melius Salomon nobilissimus & sapientissi-
mus dicaretur, quàm Carolo Lotharingo, id est, Salomonis
simillimo? Deinde hoc carmen tractat de arctissi-
ma Domini cum Ecclesia & Ecclesię viuis membris
coniunctione, quam distrahere aut abscindere nulla ca-
lamitas, nullum infortunium, nullus euentus possit. Eius
igitur nuncupatio tibi congruit, qui id vnum moliris, id
vnum satagis, ne vlla impiorū coniuratio Ecclesię con-
sensionē valeat perrumpere. Postremò, ut ut distinearis
negotijs longè grauissimis, quę ad totius regni pondus
pertineant, tamen quia res literaria decet principem, ac
inter medias illas occupationes non dedignaris collegij
nostri Regij clauem gerere, atq; is esse, cui uni rationem
studiorum & actionum nostrarum Reges constare vo-
luerint, hoc paruum opusculum tuę celsitudini sanè con-
secrandum fuit, quò eius ominibus in hominum vsum
perueniret, cuius potētia maximè, disciplina bonaq; ar-
tus cōtinentur, seseq; tuentur aduersus barbaros minan-
tium Martis & Bellonę impetus. Quod ut eternum
possint Princeps & Cardinalis maxime, & tibi & pa-
trię charissimę polliceor, me tuorum beneficiorū valdè
memorem, Deum omnibus modis, locis, temporibus ob-
secraturum obtestaturūq; , ut te tuosq; benefortunet, ac
diutissimè regno nostro cōseruet. Vale & Dominum
habeto presentissimū. Datū Lutetię Parisiorū octauo
Calendas Iulij. 1570.

CANTICVM CANTICORVM.
CAP. I.

C Anticum canticorū,^a quod est Salomonis.

2 *Sponsa*. ^b Osculetur me (sponsus) osculis oris sui. Quia meliores sunt amores tui vino.

3 ^c Propter fragratiā vnguentorum tuorum suauium, vnguentum effusum ^d nomen tuum. Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

4 Trahe me, post te ^e curremus. Introduxit me Rex in cellaria sua, exultabim⁹ & letabimur ^f in te. Memores erimus amorum tuorum super vinum. Rectitudines diligunt te.

5 ^g Nigra sum, sed formosa (ô) filiæ Hierusalē: sicut ^h tabernacula Cedarenorum, sicut pelles Salomonis.

6 Ne despiciatis me, quòd ⁱ fusca sim, quia ^{lx} a-spexit me sol: filij matris meæ incanduerunt in me, posuerunt me custodem vineis suis. Vineam meam, quæ mea (erat) non custodiui.

7 Indica mihi ô quem ^l diligit anima mea, ^m vbi pascas, vbi cubare facias in meridie? Cur enim

^a Quæ salomonis.
^b sermo sponsæ ad Deū sponsum.
^c Ad odorem.
^d Fama tua. in Heb. est elegans paronomasia in **וַיְהִי** et **וַיִּשָׂא**
^e Curtem⁹ ego cū adoleſcētulis, ecclesia cum fidelibus.
^f Favore & familiaritate tua.
^g sponsa ad filias Hierusalē.
^h Tentoria.
ⁱ subnigra.
^{lx} Deformavit, decoloravit.
^l Allusio ad mādātū, Diliges Dominum ex tota anima tua, &c.
^m vel, quomodo.

*n Diuertens, sim tanquam " vagans post greges sodalium
velata. i. mere
trix.* tuorum?

*o Latine va-
cat.* 8 *Sponsus.* Si ignoras ^o tibi, ^o pulcherrima in-
ter mulieres, egredere per vestigia ouium &

*p Compâro te
equitatui. Al-
luditur ad Sa-
lomonem, qui
educebat e-
quos ex Aegy-
pto 150. argē-
teis, 2. Par. 1.
q Cū punctis
sive notis ar-
genteis.
r In accuba-
tione epulari,
gal. table ron-
de.
s pernoctabit.
t Bacca ignoti
fruticiis.
v Vernans.* pasce capellas tuas, iuxta tabernacula pastorum.

9 *p Equæ in curribus Pharaonis asmilauit te, o
amica mea.*

10 Pulchræ sunt genæ tuæ murænulis, collum
tuum monilibus.

11 Murænulas aureas faciemus tibi, ⁷ vermicu-
latas argento.

12 *Sponsa.* intereà dum Rex in ^r accubitu suo,
nardus mea dedit odorem suum.

13 Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter
vbera mea *s* commorabitur.

14 ^t Botrus cypri dilectus meus mihi, (qui nas-
citur) in vineis hen gádi.

15 *Sponsus.* Ecce tu pulchra es amica mea, ecce
tu pulchra. Oculi tui columbini.

16 *Sponsa.* Ecce tu pulcher dilecte mi, atq; sua-
uis, lectulus etiam noster ^v floridus.

17 Trabes domorum nostrarum cedrinæ, la-
quearia nostra cupressina.

Interpretis obseruationes.

*Canticum canticorum, ut pulchrè scribit Origenes,
est nuptiale carmen castos exprimens amores, iucundósq;
complexus animorum, concordia morum, & affectuum,
cōsentaneamque spirans ad alterutrum charitatem, qua
sponsa*

sponsa fidelis ad perfectam etatem & ad annos nobiles
 iam peruenit, annos dico bonorum operum, non temporū,
 ut ad caelestis sponsi complexus idonea iudicetur. Nec
 est strepitus oris, sed iubilus cordis, non sonus labiorum,
 sed motus gaudiorum, concordia voluntatum, non con-
 sonantia vocum. Conscriptum autem est in morem pa-
 storalis eglogæ & amatorij dramatis, ac in eo omnia
 ferè sunt bucolica. Varias loquentes, presentesve per-
 sonas habere fingitur, Christum sponsi nomine, Eccle-
 siam sponsæ titulo, Sponsæ sororculam, Socias & So-
 dales Sponsæ, quæ appellantur filia Hierusalem, Ami-
 cos sponsi, qui respondent Choris Euripidis & Ari-
 stophanis. Dubium autem est, quam ex sensu literæ
 hac puella sit, quam Salomon loquētem facit. Nonnulli
 existimant esse filiam Pharaonis ægyptiam, alij ex ca-
 pite 7. Ierosolymitanā quandam .i. Sullamith, à Salem,
 quæ tandem Hierosolyma. Ego credideri, cum hæc scri-
 beret Salomon, multò altius spectasse, ac nullius puella
 externa respectu, Sponsæ parabolam more suo atq; stylo
 usurpasse. Insignis enim erat parabolis, ut historia li-
 bri Regum indicat. Et sanè hunc stylum seruat in Pro-
 uerbiis & Ecclesiaste, quod & multis exemplis He-
 bræi docent in Midras. Hanc autē parabolā inter cate-
 ras delegit, primū, quia amor cōiugum est artissimus
 & coniunctissim⁹, ac illa sæpe scriptura vitur, ut Es.
 62. Ezech. 16. Os. 1. et 2. Deinde, quoniā legitima ma-
 ris et femina cōiunctio præfigurabat Christi & Eccle-
 siæ copulationē, ut B. Paulus disseruit ad Ephesios, Sa-
 cramentum enim hoc magnū est, in Christo inquam, &
 Eccle-

5. Persona hu-
 ius dramatis.

nec h. us

3. Reg. 4.

Mat. 22.
 2. Cor. 11.
 Apo. 19.
 Eph. 5.

Psal. 44.

Ecclesia. Christus siquidē sp̄sus est, ac ita se ipse vocat
Mat. 9. & 25. ut & discipulos sp̄si amicos Ioh. 3.
Ecclesia autem sponsa, ut infra cap. 4. & 5. nominatur.

Notā.

Quod causam dedit Paulo & Davidi, ut utriusq; in-
diuiduam cōiunctionem & tanquam desponsationem
elegāter celebrarent. Ecclesia quippè Christo copulatur
tam interiori cōsensu & voluntate, quàm natura. Idem

Gen. 2,

enim uterque vult, & præterea ipse formam hominis
assumpsit, qua cum sponsa sua conueniret, eamque sibi
arctius naturæ similitudine deuinciret. Nam ut inter
coniuges coniugatio est secundum cōsensum animorum
& secundum commixtionem corporum, quorum ratio-
ne duo in carnem vnā coalescere dicuntur, ósq; vnus
fieri ex alterius ossibus & caro ex carne: ita Ecclesiæ
Christus conciliatus sociatúsque est spiritualiter & cor-
poraliter. Nempe dilectionis & naturæ necessitudine,
dum egrediens è sinu patris adhasit uxori suæ, factús-
que est idem carne, cum Ecclesia, quam diligebat. Hæc
singularem unionem societatemque indiuiduam tropis
& figuris pastoralibus, hoc pœmate canit Salomon,
assumens idē idem amatoria bucolicorū versuum verba

De Ecclesiast.

Hierar. cap. 3.

De Genes. ad

lit. lib. 8. cap. 1

3. Modus Chri

stus & ecclā.

describuntur

in scrip.

ut propterea eius librum, scitè Magnus Dionysius ap-
pellarit $\delta\epsilon\iota\omega\upsilon\ \epsilon\pi\omega\tau\omega\upsilon\ \alpha\sigma\mu\alpha\tau\alpha\ \kappa\acute{\iota}\ \epsilon\iota\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\varsigma\ \epsilon\iota\kappa\omicron\nu\alpha\varsigma$, & Augu-
stinus scripserit, narrationem in his libris genus locutio-
nis figuratarum rerum esse, non gestarum, sicut in Re-
gnorum libris & eiusmodi ceteris. Duobus quidem
aliis modis huius unionis mysterium à diuinis scriptori-
bus pingitur, sub parabola, primùm, agricolæ & horti,
sive vineæ, deinde pastoris & gregis, sed hic omniū lon-

gè accommodatissimus ob causas iam commemoratas. Etsi enim Hebræi non passim iuuenes admittunt ad lectionē trium tractatum .i. ad tria capita prima Geneseos, ad principium & finem Ezechielis, ad hoc Canticum, ad duo quidem prima propter obscuritatem, ad istud verò propter periculum salacis titillationis in ijs, in quibus affectus nondum deferbuerint: tamen quum etiam profani, ut est apud Platonem in Symposio, duplicem Cupidinem fecerint, unum filium Iouis & Dionis castum, alterum Iouis & Veneris impurum, non video cur aliqui hinc in cogitationem turpium amorum venire debeant aut possint, cum præsertim nulli sint, tam malè imbuti diuinis literis, ut illas nesciant castimonie omnis magistras esse, & propterea si qua impotētis animi speciem præ se ferant, ad spiritum esse transferēdas. Scriptura enim figuratis locutionibus ad nostras dicendi formulas accommodatis, ut alia mysteria, ita & diuinos diuini amoris aculeos frequenter declarat. Quod ut melius intelligatur notandum est in diuinis libris triplex intelligentiæ genus obseruari. Primum, per quod quædam accipiuntur historicè, propriâq; oratione sepositis ænigmaticis, vel allegoricis figuris, ut legis Decalogus. Alterum, non tantum historiam fidemque rerum gestarum, sed figuram etiam allegoricorū sensuum complectitur. Huiusmodi est petra ex qua Moses latices elicuit, quæ iuxta historiam quidē cautis fuit, aquasq; reuera euomuit, iuxta verò allegoriam Christi figurā retulit, qui cum sit lapis in fundamēto Sionis fundatus, suauis spiritualis vitæ poculo, credentium mentes satiat.

Nota triplicē modum intelligendarū scripturarum.

I. Cor. 10.

B

Tertium

Tertium, quod tantum per allegoriam & secundum spiritum sumitur. Tale est Canticum canticorum & cetera parabola, in quibus nihil historicè accipitur, sed omnia ad spiritum perpetua quadam allegoria transferuntur. Quod autem nonnulli eleuant auctoritatè Ecclesiasticis, quia in eo non reperitur nomen tetragrammaton, huius verò quòd ne Elohim quidem aut alterius nominis dei (sunt enim decem numero) mentionem faciat, id officere non debet, quoniã Salomon ab instituto suo nõ discedes, immoratur in proposita sponsi & sponsae parabola, & externis inhaeret interiorum declarandorum causa. Alioqui dubium non est, quin sponsi nomine Deum aut Dei filium Christum Dominum nostrum intellexerit. Deinde hoc multò magis debuissent obycere de volumine Esteræ, in quo de Deo ne hilum quidè, quatenus apud Hebræos hodie extat. Ceterum Hebræi hoc Canticum ad Ecclesiã veterè, Nostri magna ex parte ad Ecclesiã nostrã, Nos ad utrãq; referri volumus, cum præsertim unica sit sponsa Christi, quæ ab Adamo per Abelè & Sethum ad nos deriuata sit. Origenes autem refert primò ad Ecclesiã ex gentibus collectã, deinde ad vnãquamq; animã, quæ ad Deum & fidem tendit. In eo interdum dominus collaudat sponsam suã, interdum Ecclesia sponsum suum, cõtrà quã fiat in reliquis scripturæ canticis. In quibus, ut annotant in Midras, citra dialogismum, aut Israël laudatur à domino, aut dominus ab Israël. Appellatur Canticum canticorum, quia fecundissimum est mysterijs, laudatissimumque inter Cantica, quæ composuisse dicitur Salomon 3. Reg.

Hic liber est
parabola.

4. tam ratione artificij quàm rei subiecta, continet enim præcipua mysteria, Ecclesia veteris & noua. Sic uſitatum eſt dicere in ſcript. Regem Regum pro Rege potentiſſimo, locuſtam locuſtarum in Sephonia pro locuſta copioſiſſima. Conſtat carmine, ſed huius ratio metrica excidit ut & Psalmorum, Iobi, Prouerbiorum. Quæ enim oratio hodie inter Hebræos coërceri pedibus dicitur, recens eſt & ab alijs linguis ducta, ut alibi ſcripſimus. Iam contextum delibemus.

2 Noſtri hunc verſiculum referunt ad veterem Eccleſiam, ſat nobis dominus locutus eſt per Prophetas & Angelos, iam ipſe nobiſcum colloquatur, &c. Poſſunt etiam hæc eſſe verba noua, utraque enim feruētīſſimo gaudio & amore in hæc verba prorumpit, ſic Paulus cupit eſſe cum Chriſto. Per oſcula intelligit arctam coniunctionem & ſingularem, per vinum quamcunq; letitiam, per amores dilectionem illā ſanctam, qua eccleſia Chriſtum deperit. Noſter interpres legit וְיָבִיחֶנּוּ ubera tua, quæ ſolent ad amorem pertrahere. ſed hoc non propriè conuenit ſponſo, unde & cap. quinto, ubi ſponſi membra deſcribuntur, nulla uerū mentio. Intelligunt autem noſtri uerum nomine dulcedinem euangelij, Vini uerò legem veterem paulò duriorẽ.

3 Loquitur de odore uerbi domini & prodigiorum eius, quorum fama multi ceruicem ſuppoſuerunt & legi veteri & euāgelio. Sic Eccl. 7. melius nomen bonū. i. fama, quā unguentum. Sic noſtri tradunt in ſacro chriſmate baſamum propter odorem, claritatem fama deſignare. Per puellas intellige ſingulares animas aut etiā

gentes. Tanta est suauitas doctrina tua & verbi tui, ut etiam gentes, quae te nō nouerunt, amore tui capiantur tēq; perquirāt. Dionysius Areopagita cap. 4. lib. de eccl. Hier. nō aliene hunc locum tractat. Iesu, inquit, no-
men oleum est effusum. Christus enim appellatur, quōd ipse eximie fragrans repleat diuina voluptate participes. est enim fons suaueolētia, emittens diuinos halitus in pias animas. Adolescentulas autē dixit, ait Orig. nō illas vetulas ac veterē hominē indutas animas neq;
rugas habentes, sed eas quae augmēto gratiae adulescunt.

4 Trahe me. Initium iustificationis nostrae à solo deo est, qui nos ad sui cognitionē & amplexum vel aliud quiduis agētes trahit. Post te currē. Iam iustificata currā non ego, sed gratia Dei mecum. Ideō enim mutatio numeri facta est, nam alioqui dicēdum fuerat, Post te curram. Introduxit me rex. Hic prateritū pro futuro nonnulli esse aiunt: introducet me in penetralia sua. Intelligi rectius potest in praterito, quasi Ecclesia gloriatur & praedicet se iam admissam esse in domini con-
clauia, referta opibus & thesauris scientiae & mysteriorū. Penetralia enim sunt loca secretiora, ubi thesauri multi sunt. Alij nimis restringunt ad cellaria seu ταμεία, ut Graeci uerterūt, ex eo quod sponsus dicatur induxisse sponsam in cellam uini, capite secundo. Vox enim Heb. generalior est. Rectitudines. Abstractum pro concreto, quicunq; recti sunt amant te. Sic & septuaginta & Hieronymus. Hebraei exponunt in ablatiuo, repetito puellarū nomine ē superioribus. Puella amant te rectitudinibus, & amore recto, in quo est syn-

Penetralia
thesauri cale
stes.

ceritas

ceritas & planicies, nihil fuci, &c. vel puellę amat (prę)
 rectitudinibus. i. magis quam vinum generosum, hoc e-
 nim nomē peculiariter dici volūt de vino, ex Cant. 7.
 & Pro. 23. Vinum ambulat in rectitudine, rectę & ge-
 nerosę, vide Abben Ezra. Obserua autē hęc fieri trā-
 situm à secunda persona ad tertiam & cōtrā, trahē me.
 Deinde, introduxit me. Mox, delectabimur te.

5 Nigra quidem sum, verū formosa vt tentoria Ce-
 darenorum, qui nomades sunt & agunt vitam pastor-
 tiam in desertis Arabia, & vt tabernacula Salomonis,
 quorum etsi exposita pluuijs & aëris iniurijs nigrorem
 quendam contrahunt, insignis est interior elegancia
 & partium conformatio seu descriptio. sic enim is
 qui foris est noster homo corrumpitur externis incom-
 modis, & qui interior est renouatur in dies. Lege 2.

Cor. 4. Hebraei hęc referūt ad synagogā, quę iacebat
 afflicta in Aegypto, vt proinde appellata sit fornax fer-
 rea. Nostri ad Ecclesiā collectā ex gentibus, quę fœda
 erat olim Idololatriā & carnis operibus, postea verò vo-
 catione, fide, pœnitētia, operibúsq; fidei secundū electio-
 nē prædestinationēq; domini perelegans facta est. Re-
 ferri etiam potest ad omniū temporū Ecclesiā, quę sem-
 per persequentium iniurijs opportuna fuit: cū intereā
 pietatem & fiduciam in dominū nūquā deposuerit.

Per filias Ierusalē nonnulli intelligunt angelorū cater-
 uas. R. Selomo gentes, Abben Ezra cogitationes. No. ^{Filia Ierusalē}
 ster Origenes Iudæos, Scribas maximē & Phariseos, ^{quę.}
 qui cernebant Ecclesię ineuntis humilitatem, non ha-
 bita ratione deliciarū spiritalium & consolationum

internarum. Tu eos uniuersim intellige, qui nondum planè ad Christi cultum & fidem perducti sunt, aut certè singulos ex Ecclesia.

6 Non innatus est mihi nigror iste sed fortuitus, ex solis scilicet aestu, & ira atq; persecutionib⁹ meorum ex matre fratrum, quales sunt schismatici, hæretici, falsi fratres, quos renatos externa ceremonia nobis pro fratribus Ecclesia præbuit: cùm interim Dominus eos in filiorū numero nunquā duxerit, adeò ut ex patre fratres haberi nō possint. Nā, ut Cyprianus rectè in lib. de simplicitate prælatorum inquit. Nō habet deum patrē, qui non habet Ecclesiā matrem. Allegoricè, vis, inquit, persecutionum me eò adduxit, ut nigrorē contraherem.

7 Quia se tactam sole dixerat, interrogat cur hoc meridiano aestu, quem ferre cogitur, sponsæ suæ rationem sponsus nō habeat. Cur enim committas, ut sim tãquam meretrix, quæ velo obducere se solet, ut de Thamar scribitur Gen. 28. aut ut scribit Kimhi in Radicibus, tanquam diuertens & vagans ad greges sociorum tuorum. Vagatricem vocant Hebræi scortum, siue meretricem. Sic Chaldei נִפְקָא בְּרָא, q. exeuntem foras, quòd talis esse soleat mulier, cui pudicitia nulla cura est, ut contrà proba & casta domi residet, diligenterq; curat rem familiarē. Vnde D. Paulus iubet, ut mulieres sint vinctæ q. domus custodes, & Poëta,

Seruate uxores, caluus adulter adest.

Allegoricè, indica mihi, ubi tempore persecutionū, possim captare consolationes. Quare enim adacta vi & pondere afflictionum, atq; adeo tentationum, ad idola

Et Deos alienos seu peregrinos deficiam? aut etiam hæreticos, ut quidem August. epist. 48. ad Vincentium interpretatur, quos sodales Dei dicit hinc appellari propter communionem sacramentorum. Porro sodales Dei istos omnes facit non ad veritatē, sed ex opinione hominū. Sic enim sæpe loquitur scriptura.

8 Obserua, ut Christus antea pastor dicebatur, ita et hinc Ecclesiam tanquam pastricem dici. Nempe, ut in Bucolicis puella oves seruant, et in Genesi Rebeca, inq; Exodo Iethronis filia. Sequere vestigia ouium, patrum, ut Hebræis placet, et pasce quod tibi commissum fuerit ad tabernacula pastorū, et ad Ecclesias quasq; quas dominus in terris instituit, o mulierum pulcherrima quæ ad Dei imaginem et similitudinem olim ab eo procreata, à Christo nunc recreata es.

Ecclesia pas-
trix.

9 Equæ Ægyptiæ (quæ adhibebatur curribus Pharaonis, de quib⁹ 3. Re. 10.) nomine generatim elegantia sponsæ explicat, sequentibus verò versibus speciatim. Quidam exponunt, Ad equitatum meum (vox enim Hebræa et equam et equitatum significare potest) quo usus sum in currus Pharaonis, habui te pro amica. Habes historiam in Exodo. 14. et 15.

10 Per genas pudorem intellige. cætera nota sunt è commentarijs.

12 Accubitus Regis huius designat præsentia Christi in Ecclesia, de qua simili tropo Ioannes Apo. 3. cæna-
bo cum illo et ipse mecum: vide et nuptiarum cænam Apoc. 19. et Mat. 22.

13 Nardus fidem, et seq. versiculo, duo ubera, duo
resta-

testamenta, si nostros, ut debemus, sequimur.

14 Copher, quem cyprum vertimus, frutex est ignotus. Hen gadi autē vitis in tribu Iuda prope mare mortuum, inter cuius vineta, cyprus nascebatur, ut apud nos ficus aut malus Persica. Item & opobalsamum. Est etiam desertum huius nominis Ezech. 47. ubi David latuit. 1. Reg. 24. Hieron. de locis Hebr.

15 Oculi tui sunt oculi columbarum, nempe simplices, & casti. Columba enim simplex est, ut è quodā euangelij loco intelligitur. Item alteri, quā suo masculo, nunquam iungitur. vide Midras. Per oculos accipe Ecclesiae perspicacitatem in ijs, quae ad fidem, cultum dei, & mores pertinent sincere & absq; errore dijudicandis. Nam in his non hallucinatur.

16 Per lectum Hebraei intelligunt tabernaculū Mo-
sis & deinde templum Salomonis. Nos sedem Ecclesiae, quae pubet vernatque verbo Domini, fide, timore, &c. Ducitur Metaphora ab arboribus virētibus, quae promittunt fructū. Pulcher autem dicitur Dominus, ex essentia. Nam illud unū est ex 45. diuinis nominibus, quae illi in scriptura tribui annotauit magnus Dionysius. Is enim cap. 4. ita de pulchro diuinè philosophatur.

Nota verba
Diony. cap. 4.
lib. de Diui.

τὸ θεῖον καλὸν λέγεται ὡς πάλκαλον ἅμα καὶ ὑπερκαλον καὶ ἀεὶ ὄν καὶ τὰ αὐτὰ, ἐὶ ἐξ ἑαυτοῦ καλὸν, καὶ οὕτε γιγνόμενον, οὕτε ἀπολύμενον, οὕτε ἀυξανόμενον, οὕτε φθίνον. οὐδέ, τῆ μέρ καλόν, τῆ δὲ ἀισχρόν. οὐδέ, τὸτε μέρ, τὸτε δὲ οὐ: οὐδέ πρὸς μὲν τὸ, καλόν, πρὸς δὲ τὸ, αἰσχρόν. οὕτε, ἔνθα μὲν, ἔνθα δὲ οὐ, ὡς τισὶ μέρ ὄν καλόν, τισὶ δὲ οὐ καλόν, ἀλλ' ὡς αὐτὸ καθ' ἑαυτοῦ μεθ' ἑαυτῶ μονοειδὲς ἀεὶ ὄν καλόν. καὶ ὡς παντὸς καλοῦ τὴν πηγαίαν καλλοτὴν ὑπεροχικῶς ἐν ἑαυτῷ πρὸς ἕχον. τῆ δ' ἄπλη, καὶ ὑπερφυεῖ τῶ ὅλων καλῶν φύσει, πᾶσι καλοῖσι, καὶ πᾶν καλὸν ἐνοειδῶς κατ' ἀπὸ τῶν περὶ φύσιν. Postema verba

sic

sic libuit vertere. Deus dicitur Pulcher, ut qui ipse secundū se, apud sese unica simpliciq; ratione semper sit pulcher, ac uniuersæ pulchritudinis fontanam elegantiam excellenter in sese in primis habeat. Simplici enim & supernaturali uniuersarum pulchritudinum natura, omnis decor omnèq; pulchrum unicè & singulariter secundum causam primum inest. Vide scholia Maximi pag. 168. & seq.

17 Ædificium Ecclesiæ firmum & stabile è trabibus cedrinis nunquam putrescentibus, unde ad Hebr. 11. Fundamenta habens ciuitas dicitur, cuius artifex opifexq; Deus. Cedrus enim arbor sublimis, non obnoxia putredini & sempiterna coma viret. Pli. cap. 21. lib. 16. nat. Hist. Quæ similitudo etsi ad Ecclesiã in terris militantem accommodari debeat, tamen in beata & triumphante Ecclesia completior absolutiorq; erit, quum cæna nuptialis agni celebrabitur & Ecclesia à morte exsuscitata ac penitus ab omni peccato & dolore liberata, in thalamum beata & æterna vitæ, lætitiæ & gloriæ intromittetur.

COMMENTARIVS R. SE-
lomonis Iarhij in primum
cap. Cantici Cant.

Vnum pronunciauit Deus, duo hæc audiui. Scri- psal. 62.
ptura quidè una eademq; trahitur in quamplurimos
sensus, sed nulla tibi est, quæ simplicis & historici sensus
rationem euadat. Quamquam enim propheta liben-

ter usurpant similitudines, necesse est tamen illas accommodare ad modos suos seu tropos & ad ordinem, qua ratione scripturae aliae post alias loco & ordine collocatae sunt. Vidi in librum hunc quamplurimas expositiones allegoricas, quasdam quidem, quae eum totum adaptabant uni perpetuae allegoriae, alias vero, quae distrahebant in varias & multiplices, atque seorsum tractabant locos Biblicos. Quoniam autem haec non sunt modificatae ad normam & seriem scripturarum, apud me constitui sensum literae, accommodando interpretationem eorum ad seriem seu contextum, allegoriasque doctorum nostrorum singulas singulis suis locis distinctè collocando, persequi.

Loquendi con-
suetudinem
לשון

Argumentum
libri.

Vt igitur meam sententiam explicem, vidit Salomon spiritu sancto fore, ut Israëlitae abducerentur procul à suis finibus, aliquot sibi mutuo succedentibus exilijs & euerisionibus, atque lamentarentur in hac (in qua hodie sunt) captiuitate gloriam suam pristinam, recordati dilectionis priscae, qua erant peculium Domini praereliquis omnibus populis, in hanc sententiã. Ibo & reuertar ad virum meum primũ, quia tum mihi melius erat, quàm nunc, & recordabuntur beneficiorũ eius & preuaricationis suae, qua preuaricati sunt, & bonorum, quae illis pollicitus erat daturum se extremis temporibus. Argumentum autem libri spiritus sancti afflatu sumit ex persona mulieris, quae multam aetatem vidua vixerat, cursitantis ad maritum, salientis ad dilectum, recensentis suam erga eum dilectionem à puero conciliatam, & deprecantis thori perfidiam. Ex hac oratione inducitur

os. 2.

ſpon-

sponsus grauiter angustias eius ferre & commemorare quanta fuerint encomia pueritiae, quanta venustas pulchritudinis, quanta rectitudo operum eius, quibus ad ardentissimum ipsius amorem pellectus sit, idq; ut intelligat se non ex animi sententia illam affligere, & quòd dimissio eius non sit repudium, cum praesertim adhuc ipsam habeat pro uxore, seq; nunc tandem mariti officio cum ea gesturus sit.

1 Canticum canticorū quod Salomonis. Commentati sunt doctores nostri nomen Salomonis, cuius mentio fit in Cantico cāticorum, omnibus locis designare Christum Regem illum sacrosanctum, cui tribuitur pax. Hic enim editur Canticum canticorum omnium excellentissimum, quòdq; habetur deo Opt. Max. ab Ecclesia & populo suo synagoga Israëlica. Nunquam inquit R. Akiba, talis dies illuxit atq; is, quo traditum Canticum canticorum Israëlitis. Omnia enim agiographa sancto quidem respondent, sed Canticorum canticum sancto sanctorum. Itaq; illud R. Eleazar filius Azariae comparat regi, qui satum tritici ea lege pistori tradit, inde ut hoc vel illo modo similā talem tantāmq; farinam popularem pariter & furfur hoc vel illo pacto eliciat, atq; sibi è medio eius libum eximium & celsum efferat. Sic enim omnia agiographa referunt sanctum, at hoc Canticum augustissimam templi partem. Totum enim est in timore Domini & de recipiendo regni eius iugo.

Furfur nõ ita
crassum.

2 Osculetur me osculis oris sui. Hoc Canticum habetur à sponsa longo exilio & viduitate exercita.

Utinam, inquit, osculetur me Rex Selomó osculis oris sui. Hęc enim erat illius tempestatis consuetudo. Cũ plerisq; aliis locis osculum admoueat manu aut humero. Ego verò, inquit, expecto, immo verò efflagito ut tete geras erga populum meum pristina consuetudine, sicut spòsus erga sponsam ore ori adhibito. Quia meliores sunt, mihi, amores tui vino, quauis com-
 potatione vini, quouis delicio & voluptate. Phrasi Hebraica conuiuium omne vtut deliciosum & voluptarium vini nomine appellatur, vt in Hester, prefectus super domo conuiuij vini. In Cantico nulla est vini portio, sed fistula, nablũ, cythara, tympanũ sunt spectantibus vinum epulare. Haectenus simplex litera expositio.

Allegoria attingit legem, quam illis in prospectu habito colloquio, dedit. Illi, inquit, amores etiãnum dulciores sunt quauis oblectatione & ab eo speramus, vt adhuc nobis affulgeat, declaretq; arcanos sensus & occulta mysteria eius, eóq; adoram⁹ vultũ ipsius, vt confirmet verbum suum, hoc est, osculetur osculis oris sui.

3 Ad odorem vnguentorum tuorũ bonorum. Nomẽ enim טוב .i. boni seu suavis dicitur de vnguentis. Ad odorem vnguentorum tuorum suauium, quem, audita fama tua, cũ stupẽda edidisti in Agypto, olfecerunt extrema nationes. Vnguentum effusum vocatur nomen tuum. Vulgò enim iactatur, te vnguentum esse, quod iugiter funditur, cuiusque suaucolentia in longinquum manat. Hęc enim est suavis vnguenti affectio. Nam quo tempore in vase xiphonculo concluditur, odorem nullum foras mittit. Illo autem re-
 tecto

recto, maximè si unguentum in vas aliud fundas, odor late spargitur. Ideo adolescentula Dilixerunt te. ^{Exod. 18. Ios. 2.} Venit Iethro rumore rerum tuarum adductus & profelytus factus est. ^{Hospita.} Rahab etiã meretrix professa est. Quia audiuimus quod arefecit, &c. & ob hanc causam, Quia Dominus deus eorum est dominus in caelo, &c. Puellas vocat virgines, comparat enim sponsam inueni qui habeat amicam se depereuntem. Allegoricè verò puellae sunt exterae nationes.

4 Trahe me, post te curremus. Accepi à nunciis tuis sacramentum, quo tracturum me pollicitus es. ^{signum.} Mox confirmata apud me dixi. Post te curremus, ut tibi sim uxor. Induxit me rex in penetralia sua, &c. etiãnum hodie mihi exultatio est & gaudium, quòd tibi adhaeserim. Memores erimus amorum tuorum. Etiãnum hodie in mea vitæ viduitate assiduè potius commemorabo amores tuos pristinos, quàm ullum epulum aut conuiuium sumptuosum. ^{Dilectio recta non fucata.} In rectitudinibus dilexerunt te. Dilectio vehemens erat, dilectio rectitudinis absq; fraude & fuco, qua ego & olim patres mei dilexerunt te. Habes simplicem loci intelligetiam. Allegoricè autem Israëlita enumeratione coram domino recensent pietatem pueritiae, amores quibus in desponsatione flagrabat, præterea ut dominum in desertum sequuti sint, terram squallentem & simillimam umbræ mortis, nec tamen id molestè tulerint credentes ei & nuncio eius, nec quæsti hæc aut similia dixerint, quo pacto exhibimus in solitudinem, ubi locus non est sementi aut cibo? ipse verò introduxit eos in media penetralia

circumpositis nubibus suis. In quo etiã num hodie exultant & gestiunt, etiamsi sint in medijs afflictionibus & calamitatibus, atque sese oblectant in lege eius, ac ibi amorum ipsius potius meminerunt, quã vini, non dissimulata suã erga eum dilectionis rectitudine,

5 Nigra sum sed speciosa, ne queso sociã vilescam oculis vestris. etsi enim reliquerit me vir, nigroris, quo offundor, causa, (nam nigra sum aestu & ardore solis) at tamen elegans admodum mihi est membrorum conformatio. Vt nigra sim sicut tentoria Cadatenorum, quã propter imbres atrore consperguntur, in desertis enim perpetuo tensa sunt, facile tamen eluere me possum & similis fieri pellibus Salomonis. Sensu allegorico Ecclesia Israëlica externis gentibus, Nigra equidem, inquit, sum operibus meis, sed actionibus patrum meorum speciosa. Quin etiam operum meorum quãdam honesta sunt. Vt in me insit impietas vituli constatilis, est tamen in me è contrario traditionum legis puritas. Vocat autem exterarum nationes filias Ierusalem, quòd ipsa futura sit metropolis omnium populorũ. Hoc prædixit Ezechiel, dabo, inquit, eos tibi in filias: quo sensu in Iosue scribitur, Accharon & filia eius.

6 Ne despiciate me, ne inspiciate me contemptim, quòd sim nigra. Non enim hunc nigrorem & deformitatem traxi ex matris meę visceribus, sed solis adustione, cuiusmodi umbram nactus remittitur & albescit. Filij matris meę. nempe Ægyptij, inter quos educata sum, quique conscenderunt mecum turbã promiscuã, exarserunt in me & sollicitatione atq; illecebris posue-

runt

runt custodem vinearum, ubi adusit me sol & nigram reddidit. q. d. adegerunt me ad cultum Deorum alienorum, & vineam meam, quam à maioribus acceperam, non seruaui. Pastores interdum in scriptura censentur EXEC. 34. vinearū nomine, ut in Ezechiele, assignabo illi vineas suas, hoc est interprete Chaldeo Paraphraste, præficiam illi pastores suos. sic alibi, respiciet viam vinearum.

7 Indica mihi ò quem diligit anima mea. Iam Spiritus. denuo eam cõparat oui, quæ pastori grata est. Ait igitur coram eo Ecclesia Israëlita velut marito coniux, Indica mihi ò quem deperit anima mea, qui fit ut pascas oves tuas inter lupos hos, qui sunt in medio, & Quomodo pascis oves, &c. stabules eas in meridie, in hoc exilio, quod illis est tẽpus afflictionis, sicut meridies ouibus? Nam quare ero tanquam וַיִּטֵּי, inuoluta vel errans. Quid tua refert, inquires? at non id tibi gloriæ vertitur, ut sim tãquam lugens inuolutis labijs atque fleam propter oves meas. Ad greges sodaliũ tuorũ. Iuxta greges reliquorum pastorum, qui a quẽ, ac tu, pascunt oves q. d. inter profanarũ gentium turmas, que addicta sunt dijs alienis, habentque reges & principes, qui eas regant.

8 Si ignoras hæc est pastoris responsio, si nescis, quò proficisci debeas, ut pascas oves tuas ò mulierum pulcherrima, quòd illas pastor ducere desierit, Exi tibi per vestigia ouium. Inspice & observa vestigia ouium, quoque itinere perrexerint. Dignoscuntur enim facile vestigia, vernaculè les traces. Et sic plerisque locis scriptura עֲקֵבוֹתַי .i. vestigia tua non sunt nota, & ablata Psal. 77. Ier. 13. sunt עֲקֵבוֹתַי .i. vestigia tua. Et, ipse turmatim cinget Gen. 49.

קרבן plātam. & redibit ad vestigia sua. עקביו. Illā ergo
 viam tene. Et pasce agnos tuos ad tabernacula
 pastorū. Inter tabernacula reliquorum pastorū, iuxta
 quos versaris. Allegoricè verò, si ignoras ô Ecclesia, cō-
 cioque mea, mulierum. i. reliquatum nationum pulcher-
 rima, quo pacto pascas & libereris è manu angustan-
 tium, ut inter eos viuas & non interficiant filios tuos,
 attēde ad vias patrum tuorum veterum, qui leges meas
 susceperunt & seruauerunt cautiones, præceptaq; mea, &
 illorū viuis insiste atq; ita eam ob rem pascas agnos tuos
 apud principes populorum. Vide Ieremiam hæc cōcio-
 nantem, statue tibi tumulos, pone cor tuum in semitam.

Illorū viuendi
 rationem sc-
 quere.

Ita accommo-
 datè ad expo-
 sitionē huius
 Rab. vertim?
 ceterum alte-
 ra versio præ-
 stat.

9 Ad equitatum meū in curru Pharaonis, silen-
 tiū imposui tibi socia mea. לסוסתי. particula ל hoc loco
 non est index datiuī casus, sed præpositio, ut sæpe aliās.
 לקול. ad sonitum, quem edidit abundantia aquarum.
 & paulò supra לריח ad odorem unguentorum tuorum,
 hoc sensu. Ad congregationē equorum multorū (Collegi
 enim exercitus meos, ut in occursum tuum exirem in
 curru Pharaonis, ad seruandum te, sicut scriptum est,
 ambulasti in mari cum equis tuis, equis plurimis) ibi
 silere feci te ô socia mea, ibi conticescere feci clamorem
 tuum, iuxta illud, dominus pugnabit & vos silebitis.
 Hanc interpretationem reperi in siphre agadā. Et cer-
 tē סוסתי. equitatus, significat multitudinem equorū ver-
 naculè chauerie. רמותך verò hoc etiā sensu accipi
 potest, ibi, inquit, ostēdi omnibus te meā sociam esse, aut
 isto, paravi te, &c. ut alibi, me ריטו pararūt seu cogita-
 runt interficere. Illic enim habitu specioso exornauit te.

Ab. 31

10 Pulchrę sunt genę tuę muręnulis. חורים *sunt* ordines monilium aureorum, quę auribus & frontibus adhibentur, Collum tuum monilibus. חרוים *sunt* torques aurei & margarita filo aureo colligata, quę sibi ex spolijs *Agyptiorum*, quos obrutos mare rubrum euomuerat, comparauerant.

11 Muręnulas aureas faciemus tibi, deliberauimus apud nos ego curiãque mea de Pharaone, ante ipsius aduentum, decipiendo, eoq̄ue ita obdurando, ut te persequeretur cum omni gloria & gazis thesaurorum suorum, ex quibus tibi conficeremus muręnulas ornatu aureo. Cum punctis argenti, quod iam prę manibus erat, quodq; ex *Agypto* comportaueras. Fuit enim amplior prada maris quã *Agypti*. Per puncta autem intelligit vasa argentea punctim signata & picta maculis atq; coloribus.

12 Quandiu rex in accubitu suo. respondet Ecclesia *Israël* & quę sequuntur omnia inquit, de me quidem optimę meritis es, ego verò de te pessimę. quandiu enim rex in mensa, accubitu thalami sui erat, Nardus mea dedit odorem suum, hoc est, putruit, per contrarium scilicet sensum veluti significans illam, tãtis per dum diuina maiestas erat in *Sinai*, corrupta in vitulo. Antiphrasi autem scriptura vititur, quod delectetur genere dicendi puro alienoque ab obscenitate.

13 Fasciculus myrrhę dilectus meus. Dilectus meus factus est mihi quasi is in cuius sinu, myrrhę fasciculus reponitur his verbis, hic tibi fasciculus odorem multo suauiore primo, quem amisisti, spiraturus est.

D Ita

Ita enim Deus Opt. Max. Israëlitis placatus est, condonauitq; culpam conflatu vituli, & noxam remittens sponte, inquit, vestro offerte ad tabernaculum. Item, offerat aurum tabernaculi & expiabitur super auro vituli. Inter vbera pernoctabit, etsi prouaricata sum in eum, tamen pollicetur se ibi habitaturum inter vbera mea inter duos arcae vectes.

Cant. 4.

Liber est Hebraeorum.

14 Botrus cypri dilectus meus. cyprus seu Kópher nomen est aromatis, ut cypri cum nardis, & c. speciemq; botrorum praefert. In vineis hengadí, nomen loci ubi reperitur cyprus. porro haec vites fructus suos ferre dicuntur in Agadá quater quinquiesve annis singulis. Allegoria pertinet ad quamplurimas expiationes & propitiationes, cum dominus multas tentationes, quibus eum in deserto exercuerunt, remisit.

15 Ecce tu pulchra amica mea. pudebat me corruptionum mearum, ipse vero confirmauit me verbis placidis & dixit, peperi ut postulabas, en te igitur pulchram, quia oculi tui columbini. Significatur sponsa, cuius oculi sordidi sunt, corpus uniuersum egere explorationis, contra quae oculis nitet & illustris est, ipsam se facile explorare. Mystice, quia condonavi tibi iniquitatem tuam, es profecto pulchra facta iuxta ac auditu, pulchra operibus patrum, pulchra operibus tuis. Oculi enim tui columbini, hoc est, iusti apud te sunt, qui cohaeserunt mihi, sicut columba, quae marem suum nunquam ut alteri iungatur deserit. Hoc expresserunt Leuitae, qui omnes conuenerunt ad eum, nec errore vituli capti sunt. Praeterea pulchra es opificio tabernaculi. Scribitur enim

Exod. 39.

enim, *Ecce absoluerunt illud, &c. & benedixit eis Moses, &c. Ideo scilicet collaudabat eos.*

16 *Ecce tu pulcher dilecte mi atq; etiam suavis. non hac est mea pulchritudo, sed tua o tu qui pulcher (natura) es. Atq; etiam suavis. dissimulasti enim prauaricationes meas & diuinam maiestatem tuam collocasti in medio mei. Quae est commendatio descensus ignis, vidit, inquit, uniuersus populus & conclamauit, &c. Etiam lectus noster floridus, beneficio suauitatis tuae lectus sane noster filijs & filiabus nostris, qui omnes huc ad te conueniunt, floret, iuxta illud & congregata est multitudo, &c. Porro tabernaculum vocatur lectus ut infra. Ecce lectus eius qui Selomonis, ^{Cant. 7.} Similiter sanctuarium lecti nomine intelligitur, ut in historia Ioas, In conclauis, inquit, lectorum, qui erant in aede domini. Vtrumque enim erat incrementum & amplificatio Israelitarum.*

17 *Trabes aedium nostrarum cedrinae. commendatio tabernaculi. Tigna nostra. Heb. רהיט utrum significet asserem an uectem equidem nescio. Mihi quidem perspectum est legi in Misna רהיט Trabes seu ^{Contextus tal} mudicus. uectes seu postes hominis testificantur in eum.*

COMMENTARII R. ABRAHAM
Abben Ezra in 1. Cap.
Cant. Cant.

Hic liber insignis est admodum & plane omnium approbatione comendandus. Ex omnibus Canticis Sa-

- lomonis, quæ quinq; supra mille fuerunt, nullū est quod cum hoc conferri possit, & proinde inscribitur Canticum Canticorum Salomonis. hoc enim siue carmen siue Canticum dignius excellentiūsq; est ceteris quæ ipse edidit, ac in eo mysterium abstrusum & reconditum est, repetitum à temporibus Abrahamæ parentis nostri ad tempora vsque Christi, imitatione Moysis, qui in
- Deut. 32. Cantico, Auribus percipite, quando diuidebat altissimus gētes, capit ab atate qua diuisa sunt gentium lingua, & progressus est ad Isrælicum de exilio reditum, quem speramus post prælium Gog & Magog. Porro ne mireris, quod compararit Ecclesiam Isrælis sponsæ & dominum amanti. Is enim est scripturarum mos.
- Esa. 5. Canticum dilecti mei, inquit Esaias, ad vineam suam.
- Esa. 62. Et prætereà, sicut gaudium sponsi super sponsa. Vbera aptata sunt, ait Ezechiel, & pilus tuus germinauit, tu verò nuda & spoliata. Item, & operiam nuditatem tuam, & ornabo te ornatu, cū tota sectione. Sic Oseas, despōsabo te mihi in perpetuum, vade, ama mulierem.
- Of. 2. Et in libro Psalmorū, Maschil Canticum dilectionum in quo etiam scribitur, Audi filia & vide & inclina aurem tuam. Nefas enim est credere Canticum Canticorum esse de rebus veneris. Nā certè allegoricum est, & nisi magna fuisset dignitas præstantiæque eius, nunquam ascriptū esset arcanis sacrarum literarum libris. Prætereà nullus vnquam ipsum existimauit contaminare manus. Itaq; cum sit suis numeris perfectum, illud exposui tribus modis. Primo voces difficiliore & obscuriores, altero rationem dramatis simplicem & historiam,
- Mores.

cam, tertio sensus allegoricos declaraturus sum.

VOCVM PRIMICA-
pitis explicatio.

Hac ait Abraham filius R. Meir Hispani huius Homines con-
templationib?
dediti. commentarij author. Scioli quidam exponere hunc li-
brum ceperunt de mundi arcanis & modo cōiunctionis
animæ supremæ cum corpore gradu infimo. Alij autem caelestis.
illum explicant de temperamentis & crasibus. Sed hos vel de cōstel-
lationibus, &
sideribus. nã
vox ambigua. omnes tollet ventus, quia futiles sunt, nec verum est a-
liud, quàm quod tradiderunt doctores nostri, quorum
nomen faustum fœlixq; sit, hunc librum compositum de
Ecclesia Israëlita, sicque exponam eum tertio loco, ra-
tione allegoria, quæ in verbis voluptarijs latet. Præter-
eà obseruatu dignum est, nomen Salomonis toto hoc
libro dici de Salomone Rege. Quia autem in hoc libro
plurima sunt vocabula difficilia, ea in initio cœpi expone-
re, postea verò sensus mysticos & quicquid illis signi-
ficatur, persequar.

2 Osculetur me. Osculandi verbum constructum
(ut hoc loco) sine ל significat ad mouere ori osculū, ex-
empli causa ויטקה & osculatus est eum, at cum ל, ma-
nui vel humero vel maxillis pro varia gentium & po-
pulorum consuetudine, ut לי וטקה osculare mihi (manū
scilicet aut humerum) לו וטק osculatusq; ei est (manū
sup.) & sic Jacob לרחל ויטק osculatus est Racheli
(manum aut, &c.) Amores tui. Amores tui plus ex-
hilarat quàm vinum. Haggæon nomine Hebræo ווריק
existimat significari humorem saliualem, qui sub lingua

Gen. 33.

Pro. 7.

est, adducens probationem ex versiculo, Age inebriemur רוּרִים saliuâ ad mane vsq;

Amoribus.

3 Ad odorem vnguentorum tuorum. Id est si credimus nonnullis interpretibus, narium tuarum. Equidem huiusmodi interpretes propemodum dixerim nunquã vnguento delibutos, aut cogitasse Salomonem locutum de oleo oliuarum. Effusum. Hebraeum חורק pleriq; aiunt nomen esse loci, cum: amen rectius sit epithetum olei, hoc sensu, nomen tuũ est sicut oleum quod יורק effunditur, cuiusq; odor eximiè fragrat. Nec verò mireris nomẽ טמן, vnguentũ, híc esse fœminini generis. Ita enim sepe inuenies nomina עמל labor, בית, domus, מקום locus & similia modò masculinè, modò fœmininè accipi. Puellæ, עלמות sunt parua puella.

4 Commemorabimus. Hebraeum נוכירה nonnulli exponit odorabimus, ex אוכרתה ליוו odor eius domino. Leu. 6. Et וכוּרו odor eius sicut vinũ Libani. Os. 14. Rectitudinibus. מישרים includit affectionem vini, ut, ne aspicias vinum cum ambulat in rectitudinibus, recta & generosè. Item, ambulat ad amicum meum in rectitudinibus. Porro אַתָּה תוּ אֵלֶיךָ è superiore mēbro repetenda est prepositio (præ) ut hæc efficiatur sententia, præ rectitudinib⁹, aut magis quàm rectitudines dilexerunt te puellæ, quas iam diximus. Similè ecclipsim habes cap. 6. Exodi. Apparui Abrahamo, Isaac & Iacobo in Deo omnipotente & nomine meo Adonai, pro, in nomine meo Adonai, aliq; id genus. Alij rectitudinem accipiunt pro equitate: equitates dilexerunt te, ut, indicans מישרים rectitudines seu equitatem. Prior interpret-

Pro. 23.
Cant. 7.Generosum vi
num.

terpretatio mihi magis placet.

5 Nigra sum. Nonnullorū sententia pulchra & elegans, sic in Numeris, mulier æthiopiissa, ut cū mater filiā cuius pulchritudini metuit, neue eam oculus nequā comprimat, æthiopiissam seu nigram vocitat. Caterum nihil nobis hac expositione opus est; neque illud significatur dictione aut æthiopiissæ aut nigræ. Testificatur enim anima sua apud se loquens, ne se despiciant quòd subnigra sit. Sed speciosa. Heb. גִּיּוֹרָה q. optata & expetita ab אִוֶּה cōcupiuit. Nun autem est Symbolum coniug. niphal ut his locis, omne נַעֲשָׂה quod fit in sartagine, & non est lapis נִרְאָה spectatus.

6 Subnigra. שְׁחֵרָרָה propter reduplicationem diminutiuum est, ut וּרְקָרָק subuiridis אֲרַמְרָם subruffus. Aspexit me. Vidit atq; intuitus est me & detexit, sic in Iob, non aspexit eum oculus noctua, שׂוּפָחוּ. Excauderunt in me. Heb. נָחֲרוּ בִּי pugnarūt mecum, in eo autem Nun est characteristicon cōiugat. Niphal à themate וַיַּחַר & pugnavit seu exarsit ira eius. Custodem. נֹטְרָה est nomen adiectiuum sonans custodem.

7 Quem diligit anima mea, vocandi particula suppressa est, hoc sensu, indica mihi o tu quem deperit anima mea, seu quem ardeo. Quomodo pascis oues. Quomodo stabulas eas. Hic sunt qui vocem Hebraea איכָה existimēt loci interrogatiuā esse ut הם איכָה ubi sūt? Quare enim. Heb. שְׁלֵמָה, posito ש pro יֵאָסֵר quia. Sicut עֹשִׂיהָ mixta, est enim participium actiuum sumptum è Samuele וַיַּעַט & immiscuit se populus ad spolia. Non desunt qui exponant, sicut inuoluens se, sed

id

Ibid. 15.

id alienius est. Alij, sicut increpita, ex alio Samuëlis loco
 םוּעַט בַּהֶם inuectus est in eos.

8 In vestigiis ouiu. עַקְבוֹתַי accipitur ut. Ps. 77 עַקְבוֹתַי
 vestigia tua cognita sunt. Sunt enim indicia eius, qui
 plantam imprimit & deinde incedit. Hædos tuos,
 quoduis animal, si modò paruum sit, appellatur גָּרִי, ut
 constat ex adiunctis, גָּרִי עוּיִם Hædus caprarum, & id
 genus.

Alijs equita-
tini.

9 Equæ. In Hebræa voce לְמוֹסְתֵי iod vacat, quod a-
 libi accidit: ut, impleui iudicium אֶהְבֵּתִי dilectione ad
 tritrandum. Mureñulis חוּרִיִּם figura sunt præ se fe-
 rentes turturum speciem.

Melius ligna
cedrina.

10 autem lapilli præciosi inter se colligati, alibi
 autē hæc vox in tota scriptura nō occurrit, nisi, ut nō nul-
 lis placet, ואֲרוּיִם & monilia in negotiatione tua, apud
 Ezech. 27. huic sit simile, cōmutato א in ח. hoc verò ab-
 surdum est, quoniam nō nisi litera ירוּא apud linguam
 sanctam permutabiles sunt.

11 Cum punctis argenti. Nempe ut in figuris mu-
 renularum puncta argenti, quod candidum est, insint.

12 In accubitu suo, loco veluti eleuato & honesto,
 ut in accubitibus Ierusalem: quāquam opinor significa-
 ri potius locum, ubi est rotunda accubatio potandi cau-
 sa, qualis est epulantium consuetudo. Nardus mea.
 aroma simile croco.

Deut. 14.
Exod. 30.

13 Fasciculus myrrhæ. צִרּוֹר res est colligata, à radi-
 ce וְצִרְרָה & ligabis argentū in manu tua. Alijs est frag-
 mentum, sed alienius. כּוּר autem muscus, ut in Exodo
 כּוּר מֵרְרָה myrrha seu muscus liber & purus. Quod etiā
 absur-

absurdum est. Nam paulò post legitur, Messui מורי. i. myrrham meam, quod non nisi accipi potest de aromatica specie, genere quodam germinum quæ carpuntur. Præterea legitur, Manus meæ stillat myrrham, myrrha ^{Can. 5:} igitur stillat, quod non conuenit musco. Quibusdam מור seu myrrha in duplici significatione usurpatur.

14 Botrus cypri. quidam per copher intelligunt dactylum. Probabilius est ut idem, quod vernaculè & lingua Ismaëlica sonet. refert enim botrum. En gadi locus in terra Israëlis, ubi frequens est botrus capparitis.

15 Oculi tui columbini. sicut oculi columbarum, quæ cum nullo altero quàm cum pari iunguntur.

16 Floridus, רעננה id significat, ut arbor רענן. i. florida seu viridis.

17 Tigna nostra. תרהיט explicari debet è cōmentarijs doctorum nostrorum. Abietes, ברותים non alibi inuenias in tota scriptura: sunt qui scribant significare ברושים abietes. Præterea nō desunt qui tradat רוחינו (quod explicauimus tigna nostra) sumi, ut in Genesi ברהמים in canalibus, in aquæ ductibus, atque ita ברותים erunt veluti lapides marmorei.

INTERPRETATIO ALTERA

historiæ seu dramatis.

1 Apud omnes non eadem est in re amatoria consuetudo, alijs aliud spectantibus. Hic autem hypothesis est. Puella parua admodum, cui nondum extabant ubera, custos vineæ, contemplata Pastorem transeuntem, ipsum deperire & deinde amore sui sauciare cœpit.

E

2 Osci.

2 Osculetur me. verba puella, qua secum veluti colloquitur, & tota in eo est, ut à sponso frequēter repetita oscula recipiat. Nō enim uno aut altero satiatur. Deinde quasi persensisset pastor, pedem, collocutura cum eo, refert. Quia meliores sunt amores tui. Magis quàm vinum inebriant, & exhilarant amores tui, aut salua tua, iuxta interpretationē R. Saadię Haggaōnis.

3 Ad odorem vnguentorū tuorū, ab vnguentis enim, etiam procul disitis, manat odor fragrantissimus. Porro coram ea, qua recordatur nominis tui, veluti odor myrrhæ efflat, proptereaque, Puellæ dilexerunt te. Si igitur vnguenta tua procul posita tanti sunt precij, quanto magis oris tui oscula.

4 Trahe me, singula puellę que dilexerūt te, Trahe me, inquit, post te curremus. Introduxit me rex in conclauia sua, magis te delectamur, quàm quia induxit me rex in conclauia sua.

5 Nigra sum, quia puellæ dicebāt, Trahe me, conuertit se ad eas sponsa & ait. Nulla re sum vobis inferior. Etsi enim in me parum nigroris insit, instar tentoriorū Cedaris, quę perpetuo soli opposita sunt. Pulchra tamen sum, sicut Salomonis tabernacula.

6 Ne despiciate me. ne inspiciate neve intueamini me ignominiosus & despicabilibus oculis, is enim nigrot (quo suffusa sum) mihi innatus nō est, sed accidens, quod remoueri facile possit. Causa huius accidentis est, quod indignati fratres mei constituerint me custodem vinearum, cū tamē antea ne vineam quidam meam seruarem. Deinde ad pastorem conuersa.

7 Indica mihi, quo loco pascas & recubare facias. *Nā rursus pascere cupio & te insequi.* 8. Cui ille, *sequere vestigia ouium & paruulos hædos pasce, ut & tu paruula es, supra tabernacula pastorum. Nam illic est locus meus.*

9 Equæ meæ. *סוס* est *famineum equi.* In curribus Pharaonis. *curruum alius est ligneus, alius est ferreus.* Inter puellas, *inquit, quæ dilexerunt te, similis es equæ inter currum.* Comparat peplum, quo figurato *ma la eius tegitur, fræno ad similitudinem turturum delineato, quod adhibetur equorum maxillis.* Monilia aurea, quæ alligantur, *respondent chamis, quibus vinciuntur equorum colla.* *Nec verò, inquit, decet ut murenula tuæ aliud sint, quàm aureæ cum punctis argenteis.*

12 Respondet ipsa & ait, *etiam si odor meus fragrat & rex quoq; cum est in accubitu suo, expetit nardum meum olfacere.* 13 *tamen multò suauior & fragrantior est odoratus dilecti mei.* Est enim *myrrhæ fasciculus, ut eum concupiam pernoctare inter ubera mea & cogitem amplecti botrum cappareum.*

15 Ecce tu, *verba sponsi speciem sponsæ commendantis.* 16 Cui sponsa, *en pulcher dilectè mi, cui habeo in urbe lectum viridem & domum egregiam. hoc enim significat quod sequitur,*

17 Trabes ædium nostrarum Cedrinæ.

TERTIA INTERPRETATIO

nempe allegorica & mystica.

1 Non est quidem expositio allegorica eâ præstātor,

E 2

quam

Infr. 8.

Ier. 30.
Psal. 90.Ecclesia du-
plex.

Ezech..

quam attulerunt doctores nostri, sed tamen quia video primæ classis homines ad illam adijecisse & detraxisse plurima, etiam ipse insistam eorum vestigijs atq; hinc ordiar. Nomen Salomonis ubiq; dicit Salomonem Regem, præter, Mille tibi Salomon, illic enim sic vocatur CHRISTVS, quod sit filius eius, uti nominatur apud alium vatem, David, his verbis. Et David seruus meus princeps eorum, atque appellantur eam ob causam filij Israël, seruus meus Jacob, quem elegi, &c. Huic simile esse potest, Oratio Mosi viro Dei, ex sententia R. Saadiæ Gaonis, qui putat orationem illam cõditam à Dauide & decantatam à filijs Mosi. Quamquã rectius Psalmus ille dicitur esse Mosi. Porro scito In filiabus Ierusalem, hæere multos. Nam si Ecclesia Israëlita loquitur, quænam hæ sunt filia Ierusalem? sunt qui respondeant duas esse Ecclesias, vnã in cælis, alterã in imis terris superiori oppositam, ut filia Ierusalem significant angelos cælestes. Alij tradunt designari exterarum nationes, in eamq; sententiã legi, Et dabo eos tibi in filias. Mihi videtur allegoriam esse mulieris colloquentis cum sua ipsius anima & verba sua ad ipsam referentis atq; veluti congregientis cum cogitationibus suis, id est, filiabus Ierusalem. Quoniam autem testificatur contextus scripturæ dominum Salomoni bis apparuisse, quid eum mirum est vaticinatum de re futura, cum præsertim afflatu spiritus sancti hunc librum fuderit. Sic inuenias Asaphum cantorẽ atq; Hemanem composuisse Cantica eiusdem spiritus numine, appellatosque esse & Prophetas & videntes, ac rationi consentaneum

taneum est, nō posse quēquam, nisi sit uaser & puer-
sus, mentiri, sed iam interpretationem aggredior, ut in-
genij mei modulus feret, ac primū totis uiribus Deū
oro, cui consilia mea sunt planè cognita, ut ad sapien-
tiam inducat grauitatem tarditatemque meam, mihiq;
præsto paratūsq; sit.

2 Osculetur me. Orditur ab Abrahamo, qui fuit
radix & primus author generis. Oscula oris sunt lex ^{Abraham.}
& præcepta, ut scriptum est, propterea quod audiuit
Abraham uoci meæ & seruauit custodiam meam, præ-
cepta, statuta, & leges meas, &c. Nec mireris, quod
dixerit, Osculetur me, de re præterita, is enim est scri-
pturę mos. Tunc canet Moses, cecinit. facient vitulum ^{Exod. 16.}
in Horeb, fecerunt & cōtrā, Deus uenerūt gentes, ue- ^{Psal.}
nient, multaque similia. Quia meliores sunt amores ^{Es. 41.}
tui uino. Diligentes te, quemadmodū testatur scriptu-
ra de dilectione eius, semen Abrahæ diligentis me. est
enim discrimen inter diligentem me & dilectū meum.

3 In odorem. docebat (Abraham) opera immensi
Dei, instituebatq; homines suæ ætatis, & quocunq;
proficiscebatur, ibi inuocabat nomē domini. Hinc illud,
Vnguentum effusum nomen tuum. Propterea pu-
ellæ. Puella sunt adolescentulæ, quæ carent uiro. Sic
uiros, qui carebant Deo, induxit in confessionem uni-
tatis Dei. ut significatur loco Genes. Et animas, quas ^{Gen. 12.}
fecerant in Haran.

4 Trahe me. attractus enim est ad Deum, exijtque
de terra cognationis suæ. Introduxit me rex. Intro-
duxit enim eum in terram Chanaan. Præterea consen-

tanem est, quòd ipsum sapientem fecerit, adeo ut in re-
rum occultarum mysterijs perstaret. Odorabimus a-
mores tuos. innuit altare omnibus in stationibus adifi-
catum & plantationem Luci in Bersabea.

Captiuitas a-
egyptiaca.

5 Nigra sum. attingit seruitutem Aegyptiacam. E-
tiam si nigra sum nonnullis meis operibus, tamen venu-
sta sum obseruatione fœderis & unitatis Dei.

Eze. 20.

6 Ne despiciate me. Sol adumbrat exilium Aegy-
ptiacum, quis verò causam præbuit ut percuteret me sol?
homines matre mea orti, qui cōstituerūt me custodē, ut
leges extraneas mea relictæ seruarem. Hoc explicatū re-
peries apud Ezechielem, ubi eos admonet respiscētia,
quod nonnulli eorum colerent Idola & ait, ut effun-
dam furorem mentis super eos & perficiam iram meam
in eis in medio terræ Aegyptiaca, &c.

7 Indica mihi. Pœnitentia enim conuersi sunt per-
cōtantes. Quo pacto pascebāt patres, ut complectamur
vias eorum, nec immisceamur dijs alienis, quos tui simi-
les esse prædicant. is est sensus tū ad greges socio-
rum tuorum.

Exod. 4.

8 Si nescis. hec & similia respondebat vates, qui illis
in Aegypto vaticinabatur, quemq; nonnulli Aaronem
fuisse dicunt, dicente scriptura, Mitte queso per manū
(quem) mittis, mitte queso per manum illius, quem quo-
uis tempore mittere soles. Hædos tuos. paruulos fide,
quibus non est cognitio idonea.

vocatio syna-
goga

9 Equæ. Incipit Propheta Israëlitas alloqui ex Dei o-
mnipotētis oraculo, Equæ in curribus. Item, pulchre sunt
genæ tuæ murænulis, hoc sensu. Egredieris ex Aegypto
onuista

onusta vasis argenteis & aureis atq; vestibus. 12. Cui
Ecclesia Israëlica, Interea dum, Rex in accubitu
suo, cum deducebat me ad Dei motem, tunc suum nar-
dus mea spiravit odorem, nempe fumum incensi. Inter
vbera mea pernoctabit, inter Cherubim aut etiam
in medio castrorum Israëlis.

14 Botrus cypri. Hæc allegoria de diuina maiesta-
te debet intelligi, quæ superiorem Ecclesiæ sermonem
intercipiens, quia id cogitasti, inquit, pulchra es, ubi
Ecclesia, adhuc consternam lectum, nempe adem, cum
me introduxeris in terram Israëli promissam.

COMMENTARIUS IN nominati cuiusdam.

Canticum Canticorum, hoc est, excellentissi-
mum omnium Canticorū, quæ confecit Salomon. Scrip-
tum enim, Et locutus est Salomon mille parabolas &
Cantica quinq; & mille. Istud autē omnium fuit præ-
stātissimum. Quod Salomoni. q. d. quod cōfecit Sa-
lomon Rex. Obserua verò Salomonis nomen, quod no-
minatim extat toto hoc libello esse profanum (nec Deū
connotare). Et quidē illud, Et est Salomon Rex, quem-
admodum suo loco exponam. *Infra. cap. 3.*
Osculetur me osculis
oris sui. *3R. c. 4.*
Audite quæso, & pax sit rebus. Non spectabat
Salomon ad res venreas & amores uxorios. Sed amor
summi opificis erga Israëlem est amor dilecti erga di-
lectam similis. Nam non habes amorem isto vehemen-
torem, ut declarauit David de Ionathan, mirabilis est
dilectio

dilectio tua mihi præ dilectione mulierum. Totus autem liber loquitur usurpata similitudine, vel potius parabola dilecti & dilectæ, quemadmodum & Ezechiel (ואעבור) & transibo super te & cernam te, & ecce tempus tuum tempus uberū (amorum) & expandam fimbrias meas super te & tegam nuditatem tuam, &c. & induam te phrygionico & calceus tuus, &c. & adornabo te ornamento & imponam armillas manibus tuis & torquem collo tuo, &c. Nā illis in metaphoris multum perseverat. Ac sic quidem loquitur hoc loco, quæ gerit speciem dilectæ, Ecclesia Israëlita. Quis perficiet, ut osculetur me dilectus meus osculis oris sui. Nam meliore sunt amores eius vino. Latitiam nempe nulla omnino celebrior est quàm epularis, & in epulo vinum præcipuam conciliat voluptatem. Et proinde nominat vinum, atque tangit presentiam mutuam. De absentia autem sponsi sequitur.

Ecc. 7.

3 In odorem unguentorum tuorum, talis metaphora qualis in Eccles. melius est nomen, quàm unguentum bonum. Nam præclara existimatio & fama similis est unguento suavi. Cùm ergo ait. Unguentorum tuorum, perinde est atque si diceret, fama tuæ præclaræ.

Unguentū effusum nomen tum שמן, unguentum, masculini est generis. הורס autē (effusum) est adiectivum epithetum ad formā הורס incola, etiā si hoc signetur holem, istud scirec. Ita censuit R. David kimhi fausta recordationis. Sententia autem huius scripturæ talis est. Propter odorem fama tuæ præclaræ. (Existimatio

matio

nota a cu
rate

matio enim & nominis celebritas consimilis est unguento effuso) propter odorem inquam fama tua adolescentula & virgines dilexerunt te, ac una earum quaeq; tibi inquit, Trahe me post te, & omnes nos curremus post te. *Vnaquaeque etiam earum dicit, quod sequitur. Etiam si introduxerit me Rex in conclauia sua, plus tamen Exultabimus & laetabimur in te si simul uerserur, & commemorabimus amores tuos, qui meliores uino existunt.*

4 Commemorabimus נוכורה, odorabimus, olfaciemus. וט אוכרתה odor, q. d. odorabimus odorem tuum suauem. In rectitudinibus dilexerunt te. ait dilecta dilecto suo sponso, amore rectitudinum, absque fuce & fraude, dilexerunt te virgines.

5 Nigra sum. dilecta laudat sese apud filias Hierusalem socias suas, atque ait. Quamuis ego videar uobis nigra admodum, ipsa tamen speciosa sum: siquidem me exornem. Quamuis ego appaream uelut tabernacula Cedarenorum, quae atrore perfusa sunt, si uelim tamen, me pulchram efficiam, meque candore afficiam instar Salomonis cortinarum, quae sunt candidae.

אתקפוט
lego non
אתקטט
me inquiram.

6 Subnigra, nigra sum & non nigra. uocabulum enim Heb. שחרחר hoc significat. Quia conspexit me sol. uox Hebraea exponenda, ut in Iob, & non שופחו conspexit eum oculus Pice, de significatione prospectus, & uisionis. Exarserunt in me. נחרו rixati, altercati sunt mecum incendendo contentionem. Totius uersiculi sensus est. Ne spectetis me, neque despicimini, quod sum nigricans, dum percussit me Sol, meque nigrore

F cinxit

tinxit. Nam filij matris meæ, id est fratres mei incensi sunt rixa & cōtentione aduersum me, & posuerunt me custodem vinearum, etiamsi huiusmodi custodia nō essem assueta. cūm præsertim ne meam quidem vineam unquam seruauerim.

* vbi.

7 Indica mihi, in votis habeo id unum, ut sciam * quo modo pascas oves tuas, loquitur autē metaphoricē atq; si dilectus esset pastor, & dilecta pastrix. Et quomodo stabules in meridie oves tuas, in aestu & vehementia diei. Nam quare ero velut errans, & circuens iuxta greges sociorum tuorum, & laborabo fatigaborq; inueniendo te. שלמה quasi שלמה, nam cur, cui par est ער שקמתו donec surgerē. Errans. שטוח de significatione circumeūdi, ut ועטר עטר.

Iud. 5.

8 Si nescis tibi ô pulcherrima mulierum, ubi ego pascam, Egredere tibi & incede in vestigiis ouium & pasce agnos tuos, & inuenies me, super habitacula pastorum. q. d. Tabernaculum meum stat superius sublimiūsq; uniuersis tabernaculis pastorum. Comparat autem dilectam pastrici, quæ pascit agniculos: quod soleāt mulieres pascere paruos agnos, qui non opus habent labore & fatigatione.

9 Equitatu meo in curribus Pharaonis. לסוסתי equæ, iod enim vocis illius superfluit. Sic autem dilectus alloquitur dilectā, ô socia mea ego assimulaui te equæ præstanti, quæ ducitur in curribus Pharaonis. Ac apud me dixi,

10 Quàm decoræ sunt genæ tuæ in murænullis, nulla est tibi similis, חורים debet exponi pro sententiæ exigētia, ut sint tintinnabula annexa frenis equinis no-

ורגים

uorum

uorum equitum. Et collum tuum est decorum monilibus, lapillis preciosis coruscantibus.

11 MurænuLas aureas faciemus tibi, q. d. propterea quod vidi hæc te decere, dixi me ea tibi confecturum ex auro: in auro autem ipso spargentur punctula argentea.

12 Vsq; quo Rex in accubitu suo. hæc ait dilecta se ipsam laudans & dicens, Nardus meus misit odorem suum. Vsq; adeo autem vehemens est odor nardi mei, ut peruenerit ad Regem, qui sedet in suo accubitu una cum sociis suis. 13. quamuis odor dilecti mei sit vehementior, & sit similis fasciculo myrrhæ, cuius odor maior est nardi odore. Ecquis verò perficiet, ut inter mea vbera pernoctet delectus meus?

14 Botrus cypri dilectus meus mihi. Copher vocatur vernaculè Serihho, & suauiter fragrat. In vineis Engaddi. Nam ista cyparis crescit in vineis Engaddi, quo nomine vocatur urbs Sippori.

15 Ecce tu pulchra amica mea. Redit dilectus ad laudationē ipsius. Oculi tui columbini. oculi tui similes sunt oculis columbarum, quæ non conuertunt oculos, nisi ad suos coniuges. Sic tu non nisi coniugis oculos tuos in me.

16 Ecce tu pulcher. Reuertitur dilecta ad laudandum dilectum. Etiam lectus noster virens, etiam decet ut lectus noster sit vernans ut ambo pariter oblectemus nos uno in cubili. 17. Sunt autem trabes ædium nostrorum cedri & contignationes domus nostræ abietes, כרותים per ח ut כרותים per ט, abietes.

1 *Ponsa.* Ego sum rosa Saronitidis, lili-
um vallium.

2 *Sponsus.* Vt liliū inter spinas, sic
amica mea inter filias.

3 *Sponsa.* Qualis est malus inter arbores sylua-
nas, Talis est dilectus meus inter filios: vmbra
eius desideravi & confedi, fructusq; eius dulcis
est palato meo.

4 Adduxit me in cellam vinariā & vexillum
eius ^a super me amor.

5 Fulcite me lagænis, cōsternite me malis, nam
ægra sum amore.

6 Sinistra eius subter caput meum, & dextra
eius amplectitur me.

^a Venatorum ^b *Sponsus.* Adiuro vos (ô) filiæ Ierusalem, ^b per
iuramentum. capreas aut per ceruam campi, ne excitetis, & ne
^c expergefaciatis ^c amorem, donec cupiat.

^c Delicias ^d *Sponsa* Vox dilecti mei, ecce hic venit, saliens
meas. i. amicā. super montes, saltitans super colles.

^d Velocitate ^e *Sponsa* Similis est dilectus meus caprea, aut hin-
felicitat. nulo ceruorum, ecce hic stat post parietem no-
strū. prospicit è fenestris, ^e prominet è cancellis.

^e Progermi- ^f *Sponsus.* Respondit dilectus meus & dixit mihi, surge
nat propriè et enascitur mo- tibi amica mea, pulchra mea & abi tibi (rus).
re fruticum.

^f Veris ele- ^g *Sponsa* Quia ^f ecce hycms præterijt, pluuia trāsijt,
gans descrip- abijtq; sibi.

12 Flores visi sunt in terra, tempus cantillatio-
nis

nis appetijt, & vox turturis audita est in terra nostra.

13 Ficus produxit grossos suos & vites (produxerunt) gemmam, dederunt (que) odorem: surge tibi amica mea, pulchra mea & discede tibi (rus).

14 O colūba mea (quæ agis) in rimis rupis, in latibulo gradus, ostende mihi aspectus tuos, fac me audire vocem tuā. Nam vox tua suavis (est) & aspectus tuus optatus.

15 Prehédite nobis vulpes, vulpes paruas, quæ demoliuntur vineas, dum vineæ nostræ sunt g flos.

16 Dilectus meus est & ego illius, qui pascit in liliis.

17 Donec aspiret dies & fugiant vmbra, conuertete, (assimila te dilecte mi capreae aut hinculo ceruorum)^h ad montes Bather.

g, Vna minuta
gemma.

h Ad montes
sectos & rup
tos refrigerij
causa. Nam Ba
ther sectionē
significat.

INTERPRETIS obseruationes.

1 Ego sum rosa quæ in planicie Saronia crescit. Est autem Saronitis planicies à Casarea ad Ioppem usq; , ut scribit Hieronymus. de hoc mētio fit Esa. 33. & Actoru nono. Videntur autem hæc sponsa verba, etiam si aliq magna ex parte hic sponsum loqui velint.

2 Ut liliū. Susanná Hebraicè quibusdam rosam significat, contrà חבצלת, quod vertimus rosam, liliū.

Nam Susanná, inquit, oriri inter spinas híc dicitur. Hac de re sic Elias in tishbi, Quidã, inquit, aiūt, susanná florem esse candidũ, qui vulgo liliũ dicitur atq; ita vocari, quòd perpetuò habeat sex folia. Habat se leth verò esse rosam. Atqui id mihi videtur alienum, cùm præsertim legamus, vt susanná inter spinas, & lilium non sit inter spinas. His opponim⁹ D. Hieronymũ & veteres Græcos, qui scribunt susanná linguâ punicâ esse lilium, & à lilijs Susas, urbem de qua in Ester, vocatam esse, vt & oleum Susinum, quod confectum est ex lilijs. Cæterum his similibus significatur suauitas ecclesiæ. quantum præcellit lilium spinas, tantum Ecclesia cæteros hominum cætus & concilia.

3 Quantũ malus præstat arboribus syluestribus & odore & gustu, tantũ Christus reliquis omnibus. Hinc illud, speciosus forma præ filijs hominũ. Ps. 45. Vmbrã eius ex petiui. persistit in mali arboris metaphora, umbra virtus altissimi. Luc. 1. Fructus verbũ Dei. Quàm dulcia sunt, inquit, eloquia tua faucibus meis.

4 Per cellam vinariam Hebræi sanctuarium, ubi libabatur domino accipiunt. Nos arcana domini, quæ animos hominum inebriant. Vexillum eius super me amor. vexillum quo congregat & attrahit Ecclesiam, amor est. Non enim dedit nobis spiritum timoris, sed amoris & dilectionis. vt Paulus inquit. Metu & timore olim magis homines ad suæ legis obseruantia pertraherat. vide Epistolam ad Hebræos. cap. 12.

5 Fulcite me lagænis. תרסות sunt lagæna, Chaldaicè verò fundamenta, vnde Chaldeus interpres híc ita

nota

1. Tim. 1. 4.

ita accepit. Pro ignibus, qui fessum fouent, Midras. fulcite me lagenis vinarijs, sternite mihi veluti strati loco mala, quorum odore ipsa recreer. vino enim aut odoribus defecta vires refici solent, vt indicat Salomon Proverb. 31. Consolationes autem quae petuntur è verbo domini & fide his duobus significantur.

6 Gestus amplexantis per dextram & sinistram innuitur. significat igitur signa cõiunctionis Christi cum Ecclesia, vt verbum, sacramenta & cetera externa, quibus tanquam pietatis retinaculis suos in quadam vitæ communionem continet.

7 Hæc dicuntur more pastoralis. Septuaginta autem verterunt. Per exercitus & robora campi, quasi legerint תבואה. vt Ps. 22. Et sanè nonnullis caprea & hinnuli sunt hic caelestes exercitus & virtutes.

8 Hic versus intelligitur de ope, quam dominus cum tempus est suis offert. Magna est celeritas, inquit, Christi ad opem ferendam Ecclesiae, eamq; visendam.

9 Post parietem Ecclesiae siue sponsae stans inducitur, vt de improviso nobis opem ferre, & quasi inscius hostibus praesto ad esse intelligatur.

11 Veris elegans descriptio. Affertur autem ad hunc sensum, quo Christus Ioh. 4. cum significare vellet aduenisse tempus promouendi Euangelij ait, regiones albas iam esse ad messem, Ait verò hyemem transiisse, pluuiam abiisse, vt ostendat omnia vetera praeteriisse, & nouis succedentibus abire in melius. no 7

12 Iam, inquit, tempus Veris apparuit, iam apparuere signa salutis vestrae, imò verò iam allata sunt. Per flores initia

initia bonorum operum & fidei intelligit. Tempus cantillationis auium. Aues enim verno tempore garrire solent. Nostri & Greci וסיר non cantillationem, sed putationem interpretantur. Atqui arborea alio quouis tempore potius putantur, quam verno. Itaq; prior conuersio est longè potior, nisi cum nostro Epiphania contra Catharos heresi 59. tempus sectionis putationisve intelligas, quo veteres vites amputatae sunt. Alioqui וסיר utrumq; significat. Caterum garrulus auium plurimum facit ad veris commedationem. Peregrè quippe proficiscentibus, camporumq; virore captantibus gratus & iucundus esse solet, præcipuè autem turturis in terra Istaëlica. Sicq; describitur prædicatio verbi Domini, in quo denuntiando vel ad laqueos vsq; laborant pij Ecclesiastæ. Alij per cantillationem laudem Domini & confessionem accipiunt.

13 Gemmam סמר proprie racemum significat, qui primùm exuto flore dignosci incipit. Paulo enim grandior & tamen acerbus, quem Græci vocant omphacem vocatur בוסר, ut iam maturus, ענב.

14 Hic sponsam comparat columbæ, propter simplicitatem & fidem coniugij, de qua Aristoteles lib. 9. de histor. animalium cap. 7. O columba mea quæ agis in latibulo gradus siue in scalis & quasi gradibus, seu in rupibus præruptis, ostende mihi faciem tuam. Quod pertinet ad Ecclesiam, quatenus querit latebras, ut fugiat persecutiones. Facies autem siue aspectus Ecclesiæ, ut scriptum reliquit Carolus magnus quodam loco, cognitio virtutum eius est, cuius pulchritudinis venusta-

te ab sponso diligitur, cui per prophetam dictum est. Quoniam concupiuit rex speciem tuam. Horratur ergo Christus Ecclesiam, ut faciem suam ei ostendat, id est, ut semper eum contempletur fide & operibus, ut cum Elia dicere possit. Viuit Dominus in cuius conspectu sto, ne sit de illis, quos per Prophetam denotat dicens, *Verterunt terga ad me & non faciem.* Horratur etiam, ut vox eius sonet in auribus illius: quia paratus est ad exaudiendum sanctos suos. Psalmista attestante, *Clamauerunt iusti & Dominus exaudiuit eos & ex omnibus tribulationibus liberauit eos.* Vocem eius dulcem. Quia orationes sanctorum semper Deo accepta sunt. Atque haec quidem ille.

15 Per vulpes Hebraei intelligunt Aegyptios. Nos eos omnes qui interea dum vinea nostra gemmam proferturunt. i. Ecclesiae aliquam bonorum operum frugem pollicentur, gregem domini sectis & factionibus infestant, aut etiam persecutionibus à recto auertere moliuntur.

16 Dominus pascit gregem suum in lilijs hoc est, suauissimo & comodissimo pascuo, aut ut alij volunt per loca florida & amena, de quo vide Esa. 30. & Psal. 23. Dominus pascit me. Alij passiuè interpretantur. Dominus pascitur inter lilia & loca amena. Posset traduci ad futuram vitam, de qua scriptum Apocalyp. 7. Non esuriet ultra neque sitient, non cadet super eos sol aut ullus aestus, quia agnus qui est in medio throni pascet eos, deducetque illos ad viuos aquarum fontes, abstergens omnem lachrymam ab oculis ipsorum.

17 Donec aspiret dies, & fugiant umbra, conuerte te

ad montes Bather, dum aestus vigebit capta umbras
 montium. sub auroram enim hac videntur dicta. R. Se-
 lomon & Chaldaeus hac in malam partem accipiunt,
 quasi sponsa sponsum à se paulisper dimittere abireque
 velit. Deinde nonnulli וַיִּרְוּ pro וַיִּרְוּ explicant, hoc sensu,
 interea dum spirat dies, &c, ut superiore capite, interea à
 dum rex in accubitu suo. Sed nihil est necesse. allusit au-
 tem ad cervam, quæ hinnulos suos ad saxa uno aditu ru-
 pta identidem ducit, ut quo refugere debeant, agitati
 à canibus habeant exploratum, de quo Arist. s. cap. libri
 noni de historia animalium. Montes Bather. i. diuisionis,
 adumbrant loca Ecclesiae, quòd populum Domini à
 cæteris diuidant. Sic autem vocat antra & abruptas
 multifidasq; cõcauitates montium, in quas sese pastores
 recipiunt aestu meridiano, dum viget dièi ardor & fu-
 giunt umbra. Fugiunt autem umbra, quia lux, quæ tum
 multa est, fugat tenebras & umbras nullas aut exiguas
 iactari sinit. Ita fingitur huius eclogæ argumentũ ver-
 no tempore iam progresso, cùm ad captandum frigus
 aestumq; depellendum sub montium antris recubare ho-
 mines cupiunt. Idem tempus suprà indicabatur turturũ
 & columbarum gemitu. Plinius. Palumbum utiq; ex-
 audi gemitus, transisse solstitium caueto putes. nisi cùm
 incubantem videris palumbem.

R. SELOMO' IN CAP. II.

Ego rosa Saronitidis. חַרְצֵלָה est rosa. Liliũ val-
 lium, quod pulchrius est lilio in motibus crescente. per-
 petuo

petuo enim humidum & viride est, nam illic vis solis non admodum viger.

2 Ut lilium inter spinas, spina hoc floris genus transfigunt, ipso interea durante in pulchritudine & vigore suo. Sic amica mea inter filias, quæ eam, ut se sequatur, & similiter post Deos alienos scortetur, pellicium, atqui ipsa perstat in fide sua.

3 Qualis est malus, arbor pomifera cum est inter arbores steriles, cæteris omnibus est gratior. fructus enim eius & gustu & odore suavis est, Talis dilectus meus inter filios, inter iuuenes. Allegoria sic habet. Deus Opt. Max. supra cunctos Deos eximius est, proinde umbram eius expetui, in eaq; consedi. In Midras agadâ, ab hac malo omnes refugiunt, quod vix faciat umbrâ. Similiter reliqui omnes populi a Deo in legis suæ promulgatione aufugerunt, ego verò summo desiderio in umbra eius sedi.

4 Ad domum vini. ad tabernaculum conuentus. Ibi enim speciatim præcepta multa legis cum suis explanationibus tradita sunt. Et vexillum eius super me charitas congregatio eius, qua veluti ad vexillum attraxit me ad sese, amor est super me. Recordor adhuc amoris & vexilli eius. attrahet, vernaculè.

5 Fulcite me. ut infirmam & imbecillam lagænis, cadis vinaceis & modijs similia purissima. Consternite me. consternite pavementum circum me malis odoris causa, ut fieri solet ægrotis, siquidem ægra sum amore eius. Illum enim hic in exilio meo sitio. רפירה. qua voce utitur Salomō, sonat sternere, ut in Iob, רפר. strauit

lectum suum super luto.

6 Sinistra eius subter caput meum. in deserto.
Et dextra eius amplectitur me. cum itinere tridui
contendit ad explorandam illis requiem, & in quieto
loco demisit manna atq; coturnicem. Horum omnium
recordor nunc in exilio meo, agra illius dilectione.

7 Adiuro vos filia, o vos populi. Per capreas &
ceruas. omnibus enim obijcimini & praeda estis velut
caprea & cerua. Ne excitetis amorem, qui mihi
cum ea intercedit mutando aut inuertendo illum, atque
queredo pellicere me post vos. Donec placeat, quan-
diu ipsa in corde meo defixa est, mihiq; est desiderio.
Donec placeat, quandiu placebit ut supra, donec
rex in accubitu suo, interea dum rex in accubitu suo.

Ne excitetis. Hebraea aliter explicari possunt, ut sit
2. Sam. 28. **אם תעוררו** ne odio prosequamini amorem. Veluti in Sa-
Dan. 3. **עיריך** inimicus tuus, & in Daniele, interpre-
tatio **לעירך** in inimicu tuu. Et ne euigilate faciatis,
Heb. **עוררי על שרה** sumi potest, ut alio loco, **תעוררו**
inclinat super agrum, clinet vernacule. Extat quide in
Midras agada allegoria plurima, verum no satis acco-
modata ad verboru seriem. vaticinatur enim, mea qui-
dem sententia, Salomon & loquitur de egressu ex Egy-
pto, deq; legis promulgatione, tabernaculo, ingressu in
terram Israëlicam, ade altera, atq; eius excidio.

8 Vox dilecti mei, ad inceptum reuertitur cantor
noster, veluti is qui suppressis primis rem ab origine re-
petit. Equidem, inquit, vobis rei principium non ex-
pressi. coeperat enim dicere, induxit me rex in conclauia
sua,

sua, neq; tamen commemorat, quo pacto visitasset se in
 .Egypto, quàm que amanter & beneuolè. Iam ergo rem
 altius referens ait. Illecebra hæc, qua à dilecto tracta,
 uti dixi, post illum cucurri, sic contigit: desperabam de
 redemptione, molestè ferens nondum expleri quadrin- Gen. 15.
 gentos illos annos, qui in Abrahamicâ iuuenta trimulæ
 partitione declarati sunt, cùm vox dilecti mei paulò an-
 te terminum meas aures vellicauit, veluti saliens super
 montes, & saltitans per valles.

9 Similis est dilectus meus capræ. celeritate
 cursus, festinanter enim veniebat quasi caprea & tan-
 quam hinnulus ceruorū. Hinnulus cerui egregij. Ecce
 hic stat. cogitabam me di: in viduitate victuram, cum
 iterum stare se declarauit & prodire fecit è fenestris
 caelestibus id, quod mihi contigit, vidèdo, inquit, si- Exod. 3.
 di afflictionem populi mei.

10 Respōdit. ענה significat respōdere & voce clara
 atque edita conclamare, atq; hæc * significatio est om- * Lego enim
 nium princeps, וענו & clamarunt *Leuita*. Et dixit mi- עניו non
 hi. per Mosem Surge tibi. subducam te ex iniquitati- בניו
 bus *Egyptiorum*.

11 Quia ecce hyems præterijt. non iam labor hye-
 mis in via. hyems in *Tha'uaa* paraphrasi passim ap-
 pellatur סחוא.

12 Flores visi sunt in terra. aduenerunt dies solares,
 quibus arbores quæq; funduntur è terra, flores proferunt
 & suo aspectu viatores impensè oblectant. Tempus
 cantillationis appetijt, quo aues emittunt cantum,
 garricūmq; viatorib⁹ dulcem. Vox turturis. תור enim

in communi significatu debet accipi, ut תוריות turtures
& columbi. Solent autem aues mense Martio canere
atque garrere.

13 Ficus produxit grossos suos. verba Hebraea
hoc sonant. Gemmam. סרר appellatur uua, cum flore
excidente uua à se inuicem discernuntur & dignoscun-
tur. Porrò tota hæc sententia iuxta sensum literæ dile-
ctionem persuasionis & illectamenta, quibus iuuenis
sibi desponsatam pertrahere post se cupit, continet. Sic
enim, erga me se gessit dilectus meus. Nã 10 Respõ-
dit dilectus meus, ministerio Mosis. Et dixit mihi
per Aaronem. surge tibi, diligentem te exhibe, sin-
guliq; proximũ suum rogent. II Quia ecce hyems
præterijt; illos quadringentos annos præterire feci, du-
cto numerationis initio ab ortu Isaac. Pluuia, quæ est in-
commoditas hyemis, pertransijt & abiit sibi, hoc est,
octoginta sex anni, qui acerba seruituti vestre destinati
erant, excesserunt. Ex quo nata est Maria auxerunt Æ-
gyptij seruitutem Israël, unde id ei nomen ab amarore
fuit. 12 Flores in terra visi sunt, Moses & Aaron
vobis præsto fuerunt ad omnia necessaria. Tempus
cantillationis appetijt, quo haberetis Canticum,
iuxta mare. Et vox הור, ductoris magni, aut * ordi-
nis. appetijt enim tempus exitus vestri ab Ægypto ve-
luti in orbem.

Allegoria.

Exod. 15.

* Gal. le tour

13 Ficus produxit grossos suos. appetijt ingressu-
ris terram tempus offerendi primitias. Et vites, propin-
quauit tempus libandi vinum. Expositione alia signifi-
cantur p̄y, qui inter vos protulerunt produxeruntq; in con-
spectu

specu meo bona opera & odorem suauem. Surge tibi. surge ut recipias decalogum. Alia expositione per Ficus produxit grossos suos, intellige prauaricato- Exod. 10. res Israëlitas, qui illo caliginoso triduo perierunt. Vites autem erunt illi qui superstites acta pœnitētia traditionibus patrum imbuti sunt. Ita allegoria pertractata est in Pefikrá.

14 Columba mea in rimis rupeis, hoc pertinet ad illam horam, qua eos insequutus Pharaos assequitur, cum castra ad mare rubrum metarentur, cum nullus relictus esset fugiendi locus, aquis antè obstatibus, ponè feris bestijs. Tum scilicet similes erant columbae, quæ fugiens à cōspectu accipitris rimas rupium subit, ubi eam serpens sibilat. Si interiùs se proripiat, serpētem metuit: si prodeat foras alitem. Ostende mihi, inquit Dominus, faciem tuam, nimirum rectitudinem operum tuorum, in quem respicias afflictionis tempore. Audire fac me vocem tuam, de qua, Clamarunt filij Israël ad Dominũ. In rimis. חרוי significat Fissuras seu cōfractiones ut, ירונו, cōfringentur & cōmouebũtur tanquã ebrius. Item, terra Iuda Aegyptijs erit לחגא, in cōfractionē. Cum autem formatur vox pluralis, dicitur חרוי, ut à קצווי קצה, & in Samuele, excidit מרויהם vestes eorũ. In latibulo gradus. מררה cochlea, vernaculè eschallier, cum sit fossa circum arces & propugnacula, effuso in altum puluere ad attolendum circumquaque aggerem & gradu undiq; gradui substrato. In latibulo gradus. Ibi enim saepe sunt in foramina, quæ tam reptilia quàm volucres subeunt.

Exod. 14.

Psal. 107.

n Feriabitur,

alijs. Es. 19.

o Commotio-

nem, alijs.

2. Sa. 10.

Pre-

15 Prehendite nobis vulpes, vulpeculas. exaudita voce eorum Dominus indixit mari, ut demergeret Ægyptios hac oratione. Prehendite nobis vulpes tam minores quàm maiores, quoniã vel parua demoliebãtur vineas, interea dum vites nostra gemmis abundarent. Nam non nisi racemi erant tenues, cùm filia Israël pariebat marem & recondebat, Ægyptijs in domos nostrorum irrupentibus, & masculos, qui vix dum annum aut biennium nati abditus erant, quaritantibus. Cui rei & hanc technam adhibebant. adductos infantes ex adibus suis ad loquendũ prouocabant & respondẽtem paruulum Israëlicum è loco ubi abditus seruabatur, corripiebant demergebantq; in fluuium. Vocat autem illos vulpes, quoniam quemadmodum vulpes conuerso vultu retrospicit ut fugiat: ita Ægyptij terga vertere cupiebãt, dicente scriptura. Fugiam à cõspectu filiorũ Israël. Aut עליו hic non vulpes, sed pugnos significabit, ut propterea scribatur absque vau, quippe vindictam de illis sumebat in aqua, quæ Dei pugno dimensa est.

Exod. 14.

16 Dilectus meus mihi. Ipse à me cuncta sibi necessaria requisivit, nihil aliud præcipiens quàm quod legitur, celebrate Pascha, consecrate primogenita, adificate tabernaculum, offerte holocausta, nec quicquàm aliud quaesuit. Et ego illius. Omnia mihi necessaria ab eo quaesui, nõ à dijs alienis. Qui pascit oves in lilij, pascuo commodissimo, quieto, & specioso.

17 Donec aspiret dies. Hoc refertur ad proximẽ præcedẽtem versiculum, Dilectus meus, meus est, & ego illius

illius ad tempus vsque, quò excedendi causam præbuit iniquitas, quoq; aspexit me sol ardente die & æstu inualescente. Et fugiant vmbrae, peccauimus in vitulo, peccauimus in exploratoribus. Et fugiant vmbrae innocentia, quæ nobis erat clypei loco. Rupi iugum eius. Conuertete, similis esto dilecte mi, causam illi dedi ut à me abriperetur ad montes disiunctissimos, Bather enim significat partitionem & diremptionem.

COMMENTARII ABBEN

Ezra in 2. Cap. Cant.

1 Ego rosa. חבצלת quorundam sententia rosam significat. Alijs est flos eximius odore fragrantissimo, specie nigricante. Liliū. שושנה, ut quibusdam placet, flos est candidus, cuius odor suauis & interea calidissimus, adeò ut capiti officiat, quod est vero cõsentaneum, deducitur autem à שש. sex, perpetuò enim sex sunt illi folia alba. Præterea in medio illi veluti ramus est, longa habens folia, eaque etiam sex. Sensus ergo est, labia mea rosa sunt odore, non autem specie.

3 Qualis est malus, de genere arborum pomiferarũ.

4 Vexillum eius super me amor. דגל est vexillũ, Num. 2: ut in numeris דגל, vexillum castrorum Iuda.

5 Lagænis. אשישות. sunt vasa vitrea vino plena.

Consternite me. רפרוני nonnullorum quidem opinione, ponite in pavimento mala, ut, רפידחו pavementum Cant. 3:

eius aurum, ירפרד instruit aurum super luto. hac enim Iob. 41:

significant consternere. sed quia id hoc loco est paulò a-

H lienius,

lienijs, sēsūm mutuo ex lingua Ismaëlica, roborate me.

7 Per capreas. צבוי, caprea, pluralia duo habet, masculinum, צבאים capreae super montes. fam. צבאות.

Leu. 11.

8 Saliens. סקכץ ex Chaldaea paraphrasi hoc significare deprehenditur. locus enim Leuitici, ad saliendum illis, transfertur לקכצא כהון

9 Hinnulo ceruorum. ceruulo. Post parietem nostrum. כותל parietem significat, ut Ezrae 5. lignū positum est בכתלתא in parietibus. & sic חרכים Chaldaice fenestras, unde locum illū scriptura, ex fenestra, Chaldaeus reddit מן חרכא: similiter סחו, hyemem. hinc fit ut Chaldaica huius loci, estas & hyems, sint estus & סיתוא.

Esa. 2.

10 Pertransijt. Heb. חלף excisa est, ut, Idola funditus וחלף excindet.

12 Flores. גצון flores significant, ut ascendit גצון flos, nun autem posterius paragogicum est. Cantillatio nis. ומיר sic accipitur ut ומיר cātillatio praedonum respondet, significat scilicet, cantus auium. sunt etiam qui sumant pro putatione, ut in lege, vineam tuam לא חומר non putabis. Sed putatio non hoc, quod describit, tempore, accidit. Turturis. חור communi significatione accipitur ex plurali, תורים & columbi.

Gen. 50.

13 Produxit. חנטה dulces protulit. aut ut alij exponunt, instar pulueris procreauit ex Genesi וחנמו puluere aromatico condierunt medici, &c. Grossos suos fructus adhuc immaturos. פנים enim hoc etiam significat lingua Ismaëlica. Gemmam, cum erumpit flos vinea.

- 14 In circuitibus rupis. חגוי sumitur, ut in Iob, חוג
circinnatio terra. Hæc enim vox significat sphaeram & ambitum, qui terram cingit, etiam si habeat
literas transpositas, aut duo sunt themata eiusdem significationis. Gradus מדרגה significat gradum, ut
cecidērunt המדרגות gradus, & ita Onkelos locum illū
ubi legitur, non ascendes gradus, reddit, non ascendes
inquit, בררגין per gradus. Eadem quoque graduum
appellatio apud Ismaelitas. Dulcis, ערב sic explicatur,
ut hoc loco, וערבה & dulcis domino, hoc est bona
optata. Optatus, expetendus oculis. Inrimū.
Iob. 22.
Eze. 38.
Pro. 3.
- 15 Prehendite אחוה imperatiuus est, quali notatione
Psal. 31. אהבו diligite dominum, & alibi שחרו, donate
mihi. Demolientes, מחבלים perdentes, ut in Eccle-
siaste, וחבל & perdat opus manuum tuarum. Ezech. 5.
Eccl. 5.
- 17 Donec aspiret dies, ventus diei. Montes Ba-
ther mōtes partitionis, à themate ויבחר & dispersit
est ea per medium. q. d. ut separetur à nobis ventus. Separationis;
Gen. 15.

INTERPRETATIO AL tera, nempe dramatis.

- 1 Ego. propterea equidem nunc sum foris sicut rosa Saronitidis, cum tamen nemo sit qui olfaciat.
- 2 Ut lilium. verba sponsi, non compararis flori vallis, qui facile carpi potest, sed rosa quæ est inter spinas.
- 3 Qualis malus. verba sponsa, versiculis his cohærentibus cum voce desideravi. optavi sedere in umbra eius & ut introducat me in conclaue vini & ponat

Prou. 8.

vexillum suum super me & loquatur in prospectu omnium ac ostēdat amorem suum, admouens sinistrā suam capiti meo & adiurans filias Ierusalem, ne excitent me, quousq; peruenerit tempus desiderati amoris. Hæc autem adiuratio sumpta ex eo est, quòd desiderium comparatur capræ, ut in Prouerbijs, cerna amorum & Caprea gratia, ob pulchritudinem, mūdiciem & nigrorem oculorum, veluti inquit. Adiuro vos per vestri similes pulchritudine. Absoluta hac sectione domum suam, ut his verbis intelligi potest, Trabes domus nostræ cedrinæ, petit, ipso eam cōsequente, quo tempore foras procedimus oblectādi animi & flores spectādi gratia.

8 Vox dilecti mei. significat se ex præstanti saltatione & celeritate deprehendere strepitum pedum eius.

9 Similis est dilectus meus capræ celeritate.

10 Respondit dilectus meus & ait, quæ tota hac sectione consequuntur.

14 Præterea Columba mea, inquit, In rimis rupis. Latitas domi, ut prospectare te nequeam, sicut columba quæ in rimis petre se condit. Ostende mihi vultum tuum. è fenestrarum una, aut Audire fac me vocem tuam & indicato mihi quid agere debeam. Respondens sponsa ait puellis suis,

15 Prehendite nobis vulpes, hoc sensu, agite, custodite vineam à vulpeculis. Illic enim pernoctare volo cum dilecto meo qui pascit in lilijs ductus suauis odore floris huius. 16 Tu verò ô dilecte mi donec Aspiret ventus diei & crescant dies (hoc enim significat Et fugiant umbræ) proficiscere ad montes Bather.

Tacite

Tacitè indicat Sponsa iam non posse se egredi foras, ut inde intelligamus Sponsum iter suum cōtinuasse, quemadmodum & pramonuerat. Hactenus sectio.

EXPLICATIO TERTIA,
quæ Allegorica.

- 1 Propterea, inquit Sponsa, nunc rosa similis sum, quæ est in Saronitide loco plano & campestri, quam quilibet carpit, Item ut liliū, quod calcatur pedibus, paueo.
- 2 Hic Deus, dabo operam ne malum te afflicteret, uti lilio spinæ nihil afferunt incōmodi. cui Ecclesia Israëlita. 3 Si serues me, asidebo asidue ad umbram tuam. Fructus eius, cū audio omnia præcepta tua.
- 4 Domum vini. ædem domini, locum ubi libatur domino. porrò lagæna & mala adumbrant cantores. Solent enim verba prophetica cōparari Lacti & vino, ut sibi edificauit domum sapiens fœmina, miscuit vinum suum & insuper mala aurea. Pro. 8.
- 6 Sinistra eius subter caput meum. holocaustum vesperinum & matutinum.
- 7 Adiuro vos. Illud est quod scripserunt doctores nostri filios Ephraim egressos ex Ægypto antequam aduenisset præstitutus annorū terminus, ut hoc tō donec velit, indicet. Occisos autem eos, quod scriptū sit, luxit Ephraim pater eorum. Per capreas. quemadmodū sanguis Ephraimidum permissus est fundi, ita sanguis vester fundetur, si quidem excitaueritis ante terminum.
- 8 Vox dilecti mei. Id cū apparuit Dominus in

Sinai factum est. Saliens super montes. *super montem Sinai.*

Exod. 3. 9 E fenestris. *è sede habitationis suæ, prospicit è fenestris firmamenti, iuxta illud, videndo vidi afflictionem populi mei.*

10 Respondit dilectus meus. *dixit enim Israëlitis, subducam vos, &c.*

Nab. 1. 11 Quia ecce hyems præterijt, *allegoria de exilio. pluuia autē significatur dies nubilus, videlicet angustia & afflictio in qua erant. Simili metaphora dicitur dies nubis & caliginis.*

Exod. 15. 12 Flores, *sic appellatur qui inter Israëlitas insti sunt. Tempus cantillationis. quo habeas Canticum. Vox turturis. Heb. תור etiã ordinem significat gal. le tour. quum aduenit, inquit, ordo Israëlitarum.*

13 Ficus produxit grossos suos. *in terra Israël, tempusq; est offerendi ex ea primitias. Et vites, vini libandi gratiã. Aut comparat eam ficui, quæ produxit grossos suos & viti quæ in gemmis est, quia scriptũ est, Tanquam racemos in deserto inueni Israëlitas, sicut primitias in primitiuis suis.*

Exod. 15. 14 Vocat autē eam columbam suam, *propterea quòd exijt ab Ægypto, cum verò ait, In latibulo gradus, significat Israëlitas absconditos fuisse in nubibus. Ostēde mihi vultum tuum, id scilicet est quod scribitur. Crediderūt in dominũ. Audire fac me vocem tuã. hoc etiam completum. scriptum enim, Tum cecinit Moses & filij Israël. aut alluditur ad, id quod profitebatur Israëlita, faciemus & audiemus, quod est verisimilius.*

15 Prehédite nobis vulpes. cultores vituli, qui per-
diderunt vineam domini, nempe Israëlitas, cùm vinea
illa adhuc esset in flore.

16 Dilectus meus mihi est & ego illius. quia in-
terfecti sunt cultores vituli, quiq; inquirebant in verba
diuinæ maiestatis. in lilijs, designantur iusti.

17 Donec aspiret dies & fugiant vmbrae con-
uerte te. proficiscere. Ad montes Bather. Sentetiam
horum verborũ hanc esse puto. Non ascendam, ait Do-
minus, in medium tui, Moses autem prendet tento-
rium ac sibi extra castra tendet.

COMMENT. R. INNOMINATI.

Ego lilium campi. Dilecta glorians apud se
inquit, Ego similis sum lilio campi, qui flos crescit in pla-
nis locis & campestribus. Et rosa, quæ nascitur in val-
libus. Habaseleth vernacula lingua liliũ, Susanná au-
tem rosa. Tamẽ R. David Kimhi cõtrã interpretatur.

2 Sicut lilium, dilectus dilectam affatur. Ne com-
pares tete lilio camporum, & rosæ conuallium, quæ si-
mul magno numero illic pariuntur, sed tu consimilis es
rosæ quæ inter spinas gignitur, quæ est singularis, nec
habet parem pulchritudine & forma.

3 Sicut malus inter ligna sylvarum. Iterum hoc
dilecta pronuntiat de dilecto. Caterũ narrat socijs
suis & ait. 4 Semel introduxit me dilectus meus
in cellam vinariam, ad conuiuium, & nos ipsos oble-
tauimus vnã. Et vexillũ eius super me dilectio
fuit, & hanc quidem dilectionem nunc recolo.

5 Sum autem infirma & animi deliquio consternor,
at vos, obsecro, fulcite & roborate me cadis, ampho-
risue vini. Vinum enim homines solet confirmare. Con-
ficite etiam ante me pavementum pomorum, ut solet
fieri agrotantibus.

6 Læua eius sub capite meo, tunc (in illo cōiuiuo)
fuit. Quam dilectionem ego dum recordor, planè agra
sum animo.

7 Adiuro vos filia Hierusalem. Dilecta affatur
socias. Ego adiuro vos per vitam vestram, quæ estis si-
miles capreis ceruisue camporum. Si excitetis, id est, ne
suscitetis, neque euigilare faciatis dilectionem, quæ
inter nos ambos mutua existit. Quoad usq; velit ipsa
dilectio, ut euigilet ipsa dilectio per sese. Nam statim
cùm memoria repeto huiusmodi amores, animi patior
deliquium.

8 Vox dilecti mei, ecce iste venit. Hæc narrat so-
cijs suis dilecta. Semet occupabat in meo negotio, & au-
diui vocem dilecti mei, qui veniebat ad me saliens &
cursitans.

9 Erat autem similis dilectus meus capræ currenti,
& ecce illum venientem post parietem nostrum & re-
spicientem è fenestris, ut me cerneret & prospicientem è
cancellis. סטניח & סציה significant intueri & prospice-
re. חרמים autè & חלונות ex Chaldaea paraphrasi idem
quoque pollent, notantq; fenestras.

10 Et respondit dilectus meus & dixit mihi,
surge tibi socia mea, & me comitare. 11 Quoniam
hyems, siue bruma trāsijt (hoc enim sonat סתיו) & tem-

pus pluuia praterijt, trafilijtq;. 12 Et flores, atq; germina arborum apparuerūt in terra & tempus cantillationis appetijt, quo aues in aruis cantillāt, & turturum atq; columbarum garritus auditus est in terra. 13 Et ficus eduxit grossos suos & maturauit fructū suum immaturum. Et vinea produxerunt gemmas suas & reddiderūt suauem odorem. Dixitq; mihi, Surge tibi socia mea, pulchra mea & veni & comitare me, & simul delectabimur in vineis & hortis preciosis, ut principes solent cum suis amasijs. 14 Columba mea in fissuris petrae, o socia mea, quae cōsimilis est columbae stanti in rimis cantium & in latebra graduum, ostende mihi vultum tuum & pulchritudinem tuam, & proficiscendo vnā oblectabimur intra ipsas vineas.

15 Apprehēdite nobis vulpes. Et ego, inquit sponsa, cum vidi dilectum meum cupere mecum latari in vineis, iussi seruis meis & dixi. Prehendite nobis vulpes illas, quae labefactant vineas.

16 Dilectus meus mihi. Amatus meus stat propter me. Nam nullos amores habet prater meos. Sed & ego illi, quoniam prater eum nullum amo. Qui pascit inter rosas. perinde odoratus est & fragrat ipse atq; si stettisset in medio rosarum.

17 Donec aspiret dies & flet ventus aquilonaris, qui stat deinceps à meridie. Et fugiant vmbrae. à sex horis & supra, quibus incipit occidere (dies vel sol) Tumque egrediar post te. Neq; enim tempestiuum est exire foras in ipso diei astu. Interea autem, Reuertar, similis esto dilecte mi, q. d. Egreditor & fruere de-

licijs atq; otio ad illam vsq; horam. Super montes Ba-
ther. Montes hi erant noti in terra Israël, sicq; appella-
bantur.

CAP. III.

1 *Ponsa* Super lectum meum in nocti-
bus, quæsiui quæ amat anima mea,
quæsiui & non inueni illum.

2 Surgam nûc & circuum urbem, per
vicos & per plateas quæram, quem amat anima
mea: quæsiui eum & non inueni.

3 Inuenerunt me custodes, qui circumeunt
urbem, quem diligit anima mea vidistis?

4 Propemodum transieram ab illis, donec in-
ueni quem amat anima mea: prehendi eum &
non missum illum faciam, donec eum induxe-
ro domum matris meæ, & in conclauē genitri-
cis meæ.

5 Adiuro vos filiæ Ierusalem, per capreas aut
per ceruas agri, ne excitetis, neq; euigilare facia-
tis ^a amorem, donec cupiat.

^a Dilectum
meum.

^b Columnæ.

^c Delibuta.

6 *Sponsus*. Quæ est hæc ascendens è deserto,
tâquam ^b palmæ fumi ^c suffûta myrrhâ, & thu-
re, omni (deniq;) puluere aromatarij.

7 Ecce lectus Salomonis sexaginta fortes (ha-
bet) in circuitu suo, è potentioribus Israëlîs.

^d Cincti ensi-
bus. 8 Omnes ^d prehensi gladio, edocti prælium,
cuiusq; gladius super femur suum ob timorem
nocturnum.

9 Lecti-

9 Leticam fecit sibi Rex Salomō ē Libani arboribus.

10 Columnas eius fecit argenteas, strātum eius aureum, ascēsum eius purpureum. *f* Intimum eius cōstratum amore (amore, inquam,) *g* de filiabus Ierusalem. *e* Cperimentum.
f Mediū interius.

11 Egredimini & cōtemplamini filiæ Sion regem Salomonem, cum corona, qua coronauit illum mater sua, in die *h* sponsaliorū eius & in die latitiæ cordis eius. *g* Amore filiarū Ierusalem.
h Quo despō. sauit Ecclesiā.

INTERPRETIS OBSERuationes.

1 2 3 *V*is amoris in trāsuersum sponsam abripit, ut non vereatur noctu vagari. ut enim superiores sermones interdiu habiti sunt, ita & hi vespere. Per noctes intellige afflictiones, per lectum sedem Ecclesiæ, per urbem, vicus, plateas, loca in quibus agere solet Christus, per custodes pastores cacos & indoctos aut etiam pestilēti ingenio & doctrina.

4 Dominum inuenire est eius gratiam & spiritum, qui testimonium conscientijs nostris perhibeat, quod filij Dei simus, consequi. Illum tenet qui ab eo eiúsque fide & cōfessione separari non vult. Mater mea & omnium nostrum est Ecclesia vniuersalis, ut est apud Aug. cap. 11. lib. 1. confes.

5 Hic versus cum septimo superioris capituli idem planē est, nisi quod hic loquatur spōsa ne interturbetur somnus sponsi: ut ex præcedentibus & sequentibus intelli-

gitur. Illic sponsus de sponsa.

6 Hæc sunt verba Christi, aut certe gentium miran-
tium speciem Ecclesie & formam. Kimhi putat esse ver-
 ba sponsæ narrantis quæ de se sponsus, ubi eam primùm
 vidisset, dixerat. Porro fragrantia, quæ tribuit Ecclesia,
 ipsius dotes, charismata & gratias adumbrat, fumus o-
 dorem bonorū operum, thus suauitatem orationis. Quia
 sponsus non videbatur probare, quòd sponsa sola aude-
 ret per desertum versari, iam subiicit argumentum à ma-
 iori. Salomō adhibuit custodes multos ad lecti sui custo-
 diam, veritus ne quis sibi sponsam eriperet, & tu inter-
ea sola audes per solitudines vagari, Ita ferè Hebræi.
 Nostri, quibus assentior, non putant reprehendi spon-
 sam, sed eam, quæ inuenta erat in desertis inuitari ad
 lectum, siue ad sedem Ecclesie Christi, in qua excubias
 agunt sexaginta fortes, pij scilicet pastores. Item & an-
 geli, à quibus quasi externis nulla est pditionis suspitio,
 quiq; norunt pugnare, cum satana & reliquis omni-
 bus periculis vt ignorantia, cæcitat. i. noctis.

II Corona mater redimuit sponsum, id est, omnia illi
detulit Ecclesia, quæ vt annotant in Midras pro sponsi
affectu nunc dicitur spōsa, nūc filia, modò mater, modò
soror. Sic in euangelio, qui egerit voluntatē patris mei is
 meus est frater, soror, mater. Kimhi annotat in Rad. ma-
 trem Salomonis hīc nationē ipsius dici. Ita per matrem
 Christi intelligetur Ecclesia tota, quæ Christū sibi de-
 nunciatū, à singulis Regē haberi voluit. מא, pro ימא.
 Sic Hier. 5. introduxi super matrem, Chaldæus ver-
 tit מא cæcum.

Mat. 12.

Com-

CANTICORVM. 35
COMMENTARIVS R. SE-
lomonis in 3. Cap. Cant.

1 Super lectum meum noctibus. *In afflictione mea cum sedi obscura totis triginta annis, quibus Israëlita corruptis erant moribus, Quæsiui eum, & non inueni. Iuxta illud. Non sum in medio vestri & non ascendam in medium tui.*

2 Surgam nunc & circumam. *orauit Moses. Item ascendit ad Dominum.*

3 Inuenerunt me custodes. *Moses & Aaron. Quem diligit anima mea vidistis. quid inuenistis in oraculis eius.*

4 Propemodum transferam ab illis. *prope eorum à me separationem sub finem quadraginta annorum. Cum inueni quem diligit anima mea. adfuit enim mihi temporibus Iosue in subijciendis triginta uno Iosue. regibus. Prehendi eum & non sinam eum. non missum eum feci quousq; induxerim eum in tabernaculum Silo, ob ea omnia quæ mihi præstiterat.*

5 Adiuro vos ô gentes dum inter vos exulo, ne euigilare faciatis, *amorem dilecti mei, quem de eo concepi, persuadendo aut ita seducendo, ut relinquam eum & me ab eo auertam. Donec cupiat, quandiu dilectione me prosequetur.*

6 Quæ est ista ascendens ex deserto. *cùm ambularem per solitudines, columna ignea & nubes me præcederent atq; interimerent angues & scorpiones, exurerent quoq; spinas & tribulos ut mihi via plana muni-*

retur, nubibus & exhalationibus in sublime conscen-
dentibus, exteræ nationes, quæ hæc omnia spectabāt &
magnitudinem eorum mirabantur, Quæ est ista, in-
quiebant. quàm hæc insignis, quæ ascendit è deserto!
Tanquam palmæ fumi. alta & sublimis, ut palma.
suffita myrrhâ. alludit ad nubem suffitus, quæ se eri-
gebat in modum palmæ supra altare interius. Instito-
ris. כור is aromatarius, apud quem omnia unguento-
rum genera vaneunt. Pulverem autem dicit, quia aro-
mata tunduntur & conteruntur, ut in pulveris spe-
ciem comminuantur.

7 Ecce lectus ipsius. tabernaculū fæderis & arca,
quæ in deserto gestabantur. Sexaginta fortes sunt in
circuitu eius. sexaginta myriades circum illud sunt.
Ex fortibus Israël. ex ijs qui pcedunt in preliū, præ-
ter minores viginti annis & maiores sexaginta. Docti
prælium, prælium ipsius legis. Quales sunt sacerdotes,
qui eam lustrāt, castra metantes circum tabernaculum,
edocti ordinem ministerij sui. Cuiusq; gladius super
fæmur suum. Instrumenta armorum eius sunt Maso-
reth & symbola illa, quæ in promptu constituunt, ut à
pueris discantur, item ne Masora obliuioni detur. Ob
timorem nocturnū. ne forte obliuiscantur eius & su-
perueniant eis afflictiones. hinc Psalmus. Osculamini
filium ne forte irascatur & pereatis de via.

Traditio ma-
iorum.

Psalm. 2.

9 Lecticam fecit sibi. tentorium fæderis, quod
fixum erat in tabernaculo Siló. Fecit ergo sibi lecticam,
thalamum secretum ad gloriam.

10 Stratum eius aureum. lectus & tabernaculum
eius

eius ad propitiatorium quod erat aureum. Operimentum eius purpureum. purpura enim suspensa completebatur perticas è columna in columnam. Interius eius ignitū, dispositum carbone dilectionis. Arca, propitiatorium & cherubi atq; tabula. De filiabus Ierusalem. Constratum alijs.
 Israëlitis Deum timentibus & integris.

II Filix Sion. Filij, qui ei cōsignati sunt circumcissione, phylacterijs & sibrijs. Coronā qua coronauit eum mater sua. tentorium fœderis, quod coronatū est hyacinthi & purpure coloribus, item vermiculo cocci-neo. R. Nehemias scribit quendam Rabbinum, Simeonem nomine, olim percontatum R. Eleazarum filium R. Iosæ, num à patre intellexisset quæ esset sententia תוּ, Quæ coronauit eum mater sua. Respon-disse verò R. Eleazarum his verbis. parabola est Regis, cui unica est filia, quamq; unice diligit & tanto affectu prosequitur, ut suam vocet filiam. quemadmodū dictū est. Audi filia & vide. Sape etiā inter oscula & Psal. 45.
 amplexus sororem, ut scriptū est, aperi mi soror mea, amica mea, aliquando etiā eam matris dignatur nomine ut in Esaia legitur, attendite ad me popule mi & mater Esa. 1.
 mea auscultate me. Illic enim non וְאִלֵּי. ó gens mea, ut h̄ vacet,
 sed וְאִלֵּי mater mea scribitur. His, admoto capiti eius legitur tamen
 osculo, assentiri se significauit R. Simeon filius Iohaí. illic וְאִלֵּי
 In die sponsaliorum suorū, die promulgatę legis, quo gens mea.
 sibi coronarunt eum Regem iugo eius recepto. In die lætitię cordis sui. die octauo dedicationum, quo in deserto facta est tabernaculi Dedicatio.

Com-

CANTICVM
COMMENTARII R. ABRA-
ham in 3. Cap. Cant.

6 Tanquam palmæ, tãquam columna, ut Ioëlis. 3. sicut palmæ fumi. sunt qui dicant similes esse palmæ arbori. Pulvere אבקת ut alibi, pulvis terræ pedum eius. Institoris. רוכל est negotiator, ut in Ezechiele. Isti sunt רוכליך negotiatores tui.

Iere. 31.

8 Docti prælium. exercitati in pralio, ut apud Ieremiam, sicut vitulus non doctus, non exercitatus.

9 Lecticam. Heb. אפריון non habet simile in scriptura: itaq; exponi debet è commoditate sententiæ pro aede egregia & sumptuosa.

Est. 1.

10 Stratum eius, cameram eius. Operimentum eius, peristoma seu auleum, quod intrinsecus tegit trabes. sic enim ornari solent Regum palatia. Cõstratum. Heb. רצוף dupliciter accipi potest. primò nonnullorum quidem sententia ex libro Esteræ, רצפת pauimentum smaragdi & marmoris, vocabulo significante lapidum in pauimento constrationem. Deinde ex aliorum opinione ignitum, incensum, ex loco Esaiæ, in manu eius רצפה carbo ignitus, quod mihi admodũ placet, ut suo loco declaraturus sum.

Esa. 6.

INTERPRETATIO FA-
bulæ siue Dramatis.

1 Hæc videbat in somnio. unde ait super lectum meũ noctibus. Quasi sit enim dilectum suum, quousq; eum nocte sit & induxerit in domum matris suæ, adiu-

rans

rans filias Sionias, ne eum excitent. cùm verò mane illucescente sequuta illum esset puella, is ea conspecta mirabūdu, 6 Quæ est hæc, inquit, quæ ascēdit è deserto.

7 Ecce lectus ipsius, sensus est, Salomon rex opus habet multis viris strenuis & fortibus, qui lectum ipsius custodiant. Ob timorem nocturnum, ne forte illius pulchritudine capti latrones rapiant eam, quo igitur pacto sola è deserto ascendit? Prætereà Salomon rex cum duxit dilectam suam, necesse ei habuit ædificare palatium & in medio eius versari, & hæc foras vagari non dubitat?

10 Ignitum amore, inflāmatum amore in unā ex filiabus Ierosolimitanis, posito in capite eius diademate. Hæc verò omnia Salomon rex egit, ubi suum amorem persensisset.

INTERPRETATIO TERTIA, quæ est allegoriæ.

3 Quousq; inuenerunt me custodes, Moses & Aaron, aliquantulum enim transgressa sum & deflexi ab eis, cùm ascendens Moses orauit pro nobis.

4 Donec induxero eum, ad arcam.

5 Adiuro vos. etiam si vos comitetur Dominus, nō poteritis tamen adire possessionem terræ, donec aduenerit annus terminus. Cùm ergo dicerent, ecce ascendimus, quid scriptum sequitur? percusserunt eos & contuderunt. Nu. 12.

6 Quæ est hæc, Ecclesia Istraëlica, quæ ascendit è deserto & cuius fama per provincias propagatur. Id

K enim

enim significat suffita myrrha.

7 Ecce lectus eius. terra Israël, quæ hodie lectus est Salomonis. sexaginta fortes. sexaginta myriades, quæ venerunt in terram Israël, cum visitavit eos Moses & Eleazar sacerdos.

8 Ob timorem nocturnum. instructissimi erant ad bellum & necabant omnes, ne si illos in exilium expulissent, sibi ab eis superstibus metuerent.

9 Lecticam. postea adificavit Rex Salomon lecticam, templum Domini.

10 Columnas eius stratum eius, indicat abundantiam auri & argenti, scriptum enim est quod illud induxerit auro & argento. Operimentum eius purpureum, instar purpure, aut certè extrinsecus superinduxit illud purpurâ.

1. Par. 1.

11 Egredimini & videte. alludit ad id quod legitur in historia Salomonis, Congregati sunt ad Regem Salomonem, &c.

COMMENT. R. INNOMINATI.

1 In lectulo meo per noctem, Narratio altera, quæ commemorat dilecta socijs. Semel alias iacebam in lectulo meo, eoque modo expetivi frui conspectu dilecti mei, & quæsiui eum, cogitabam enim quod mecum esset, sed non inveni. Et surrexi supra lectum meum, circuini urbem, & cætera omnia, prout litera sonat.

4 Adiuro vos filiæ Hierusalem. per caput vestrum, inquit dilecta, quæ estis similes capreis cervisve camporum, si susciteris, id est, ne exciteris neque euigilare faciatis

dras sanctuariū intelligunt. Nostri præcones verbi Domini, per quos transmittitur cibus in corda fidelium, ut per clypeos verbum ipsum, Ephes. 6. & Pro. 30.

5 Mammis, quæ æquales ut gemelli esse solent, Hebræi dicunt adumbrari Mosem & Aaronem, aut legem scriptam & non scriptam. i. Cabalam, aut duas decalogi tabulas. Nostri duo testamenta, à quibus exugimus lac seu doctrinam salutarem, tãquam gemellos ab uno eodemq; deo prodeuntes.

8 Alludit ad ingressum terræ Israël, per illa enim loca Israëlita eò ingreffi sunt, ut habes Deut. 3. ubi dicitur Senir & Hermon nomina esse eiusdem montis. Amanã autem mons est in finibus terræ Israël ad septentrionẽ, ubi initia Iordanis, de quo Plinius lib. 5. de nat. Hist. cap. 22. aliqui putant esse Amanum montem qui Ciliciam & Syriam diuidit. Ascende, inquit, & ex his montibus subiecta loca atq; totam terram Israël aspicies, ut incundũ est è verticibus montium inferiora cernere. Hac adhortatione intellige dominum ostendere omnes diuitias & mysteria regni calorũ ipsi Ecclesiæ, è montibus illis horridis & incultis, ubi potentissimi tyranni Seon & Oggus imperitabãt. Quasi dicat fore, ut Ecclesiã è medijs tyrannorũ persecutionibus perueniat ad caeleste regnum, terram ut pote promissam. Obserua autem ut hic Dominus Ecclesiã in sublimi cõstituat. Est enim candelabrum in monte positum, è quo lumen,

9 Per oculum Ecclesiæ intellige perspicacitatem & vigilantiam eius. per torques virtutes, quibus abunde

no 72
Et opulente dotata est. harum vel minima Christum
pellicit & amore vulnerat. Ipsius enim delicia, esse cum
filijs hominum Prou. 8. Ad hos cordis oculos Hierony-
m^o principio in Esaiam multa alia scriptura loca aptat,
eum consule.

10 Odor, fama Ecclesie quae late loq̄q; diffunditur.

11 Suauē est domino audire confessionem & inuocationem Ecclesie. Eius vestes sunt virtutes, quibus decorata est, 2. Cor. 5. Itaq; odor vestiū famam virtutum eius indicat.

12 Hebraei referunt ad pudicitiam Ecclesie, quae ita undiq; clausa est & septa atq; veluti obsignata, ut non pateat cuiusquam iniurijs, sed nec externos & Chanaanos admittat. Es. 51. Zac. 14. Porro quidā eam notant decies sponsam in scriptura nominari, quinquies hoc capite, semel sequenti, quater alijs libris.

13 Hic amplificat horti huius laudes, cui Ecclesiam comparat.

14 Illa autem omnia adumbrāt dona atq; dotes, quibus beata est. nihil est, inquit, eximiū quod non crescat in hortis tuis. Nam etiam myrrham & aloem, quae duo adhibentur ne res putrescant proferunt. sic appellantur electi, quos plantat pater Mat. 15. quiq; sunt Domini bonus odor 2. Cor. 2. De nardo quae in unguētis principem locum tenet & cuius cacumina in aristas se spargūt, vide Pliniū lib. 12. cap. 12. Eundē de croco cap. 14. & 15. lib. 12. Quam cyprum vertimus, ea fortasse est planta, nardi odorem spirans, quae in Phœnice nascitur & vocatur cypirus apud Plinium cap. 18. libri. 21. nat.

Hist.

ciatis dilectionem, quæ inter nos duos intercedit, donec velit, ipsa dilectio suapte sponte. Nam quacunq; hora recordor illius dilectionis, saucia sum animo.

5 Quæ est ista quæ ascendit è deserto, uniuersa hæc verba sunt sponsa dicentis socijs. Cùm item eidem reuertebat & querebam dilectum meum, abij in deserta. Protinus autè cùm vidit me admirās, Quæ, inquit, est ista quæ ascēdit è deserto & sola deambulat non metuens iniurias & raptū, sicut palmulæ fumi, sicut fumus excitatus è strue lignorum palma, qui recta in sublimē ascendit, neq; in hanc aut illam partem inclināt.

6 Ecce lectulum Salomonis. Sic dixit mihi dilectus meus. Ecce lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, &c.

7 Propter timores nocturnos, quibus timet, ne aliqui forte veniant affectū ignominia dilectam suam, nocte concubia, & intempesta. Pleriq; enim mortalium obijciunt sese periculis ob amores venereos. Porro Ruth sic iter sola faciebat in desertis.

8 Ferculum fecit sibi Rex Salomon, ut in eo oblectaret sese cum amasia sua. Usque adeo homo alligatur mulieris amoribus. Et tu obambulas sola, neque aliquid pertimescis! Pauimentum eius constrauit in medio fercoli siue palatij auleis auleis. Currū eius purpuram. Obtendit eis tentorium purpureum. Cortinas & papiliones, qui illis erant pro tecto & tentorio appellat Currum siue ascēsum (ut noster interpres reddidit), Mediū eius accensum. Quicquid erat intra ipsum. Agite ergo Salomon est inflammatus & accensus

Noster interpres cōstratū.

K₂ amore

cem. Similiter & tu objecisti humerum tuum ferendo iugo & timori meo. Intra comam tuam. Pilus tuus sicut grex caprarum. collaudatio hæc ponitur pro exēplo laudis eius que in sponsa requiritur. Intra vittas tuas, inquit, pilus tuus pulcher est & splendet ut fulgor atq; candicat ut pilus caprarum albicantium, quæ è mōtib; descendunt, quarumq; pilus è longinquo promicat. Allegoria, qua sic adumbrat ecclesiã Israëlicam est hæc. Intra castra tua & tabernacula tua, vel homines scelerati quos apud te cōtines, mihi perinde accepti sunt atque Iacob, filijq; eius qui prospecti sunt descendere è monte Galaad, cum ibi eos Laban affecutus est, aut etiam atq; illi qui conflixerunt cum Madianeis trans Iordanē, quæ est terra Galaad. hoc enim glossema extat in Midras Cantici Canticorū. Intra Heb. כבער sonat intrinsecus. Magna enim ex parte כבער, quod occurrit in scriptura, de re dicitur, quæ obumbrat & obtegit aliã, ut כבער super stellas obsignauit. Item vectes terra כבער super me, & הכער an supra nebulã. כבער autem præposita כ, de re quæ intra illam est, quam ponebamus כבער super. unde & illa voce vsus hïc est Salomon.

Alijs comam, Vittam tuam. צמה id significat, quod pilos ne foras promineãt, inuoluit. estq; veluti reticulum & vitta. nec debet exponi ex צומת .i. coniunctio, quia ת, in voce צמת, radicale esset, atq; ita afficiẽdũ daghes, subiecto ח pronomine fæmineo aut ו masculino, ut cum à שבת sabbato, dicimus שבתה sabbatũ eius, & בשבתו, in sabbato eius, ת affecto daghes. Atqui ח vocis צמת, quia habet raphen, necessario subit vicem ה fæminei, ut in absoluto

Ion. 3.

Alijs comam,

Num. 28.

absoluto sit צַמָּה, quod postea subiunctis affixis siue
 masculis siue femineis, הַּ, vertat in ת. ut enim אַפְתָּחָה
 ancilla, dicitur אַפְתָּחָהּ אֶתְּךָ, & ab אָמָה, cubitus
 אֶתְּךָ אֶמְתָּחָה עֵרֶוּתוֹ turpitudinis, עֵרֶוּתוֹ עֵרֶוּתָהּ: ita אַמָּה
 vitæ, אֶתְּךָ אֶמְתָּחָה צַמָּתוֹ, צַמָּתְךָ, vitæ ei, mea, tua. Quæ
 pilo rasæ sunt. גִּלְוֹ hoc significat, גִּבְחָהּ enim, caluus, Quæ p̄minet,
 transfertur à Chaldoeo גִּלְוֹשׁ. Cum hæc animantes des- quæ eminus
 cendunt è monte, inuenitur mons decaluatus & depila- prospiciuntur.
 tus ab eis.

2 Dentes tui sicut grex præcisarum. hoc etiam
 encomium pertinet ad venustatem mulieris. Dentes
 tui minuti, candidi & ordine collocati similes sunt la-
 na & gregi agnarum rectè disposito, qui habito ouium
 delectu certo numero traditur sapienti pastori. Curan-
 dum autem eî est ut lana fulgeat, quod inde operetur
 lanificia, & seruet eas diligenter à partus tēpore illasq;
 singulas quotidie abluat, ne contaminetur lana. Quæ
 omnes integræ sunt. Heb. מַחֲיִימוֹת trahit significa- Geminos pa-
 tionē à מַחֲוֹם, perfectio, integritas, ut, nō est מַחֲוֹם, inte- riunt.
 gritas in carne mea. significat igitur absolutas & inte- psal. 38.
 gras, vernaculè entieres. Et Abortiens non est in-
 ter illas. Nulla orbitas & labes est in illis. Allegoria
 de fortibus Israëlitis, qui excindebant & deuorabant
 hostes suos dentibus suis per circuitū, cum interea sum-
 mopere cauerent à direptione Israëlitarum & ab ince-
 stibus, ne transgressione contaminarentur. Quod præ-
 conium relatum est de duodecim virorum millibus, qui
 decertarunt cum Madianitis præscripto numero, ut ne
 vnus quidem fuerit suspectus incesti, quia scriptum est,

Non defecit ex nobis quisquam. Quin etiã cogitationum cordis veniam retulere. Porro caruerunt rapti suspicionem, quoniam de illis testatur scriptura, Acceperunt omnia spolia & comportarunt ad Mosem & ad Eleazarum. Nec ullus eorum vel vaccam vel a sinum interuertit. 3 Tanquã filũ coccini labia tua, pulchra pollicendo & pollicita seruãdo, vt fecerunt exploratores Raaba meretrici, cui dixerunt, fune fili coccinei suspẽde, steteruntq; promissis. Et sermo tuus. nam מרבורך deriuatur à הנרברים, qui loquuntur tibi iuxta parietes. Et tunc נרברו locuti sunt timentes Domini. vernaculè, parler. Tempus tuum. Heb. רקח tumorẽ vultus significat, gallicè pomelet, prope oculos. lingua talmudica vocatur ראפי רוטני elatio faciei. Tempora autem similia dicit fragmini dimidiati mali punici quod extrinsecus rubicundum est & rotundũ, q̄ hac commendatio sit mulieris pulchra. Allegoricè doctores nostri intelligunt homines vaniores in Ecclesia, hi pleni sunt preceptis sicut malogranatum. Intra * vittam tuam, intra colligamenta tua.

4 Vt turris David collum tuum, statura erecta pertinet ad mulieris elegantiam. Allegoricè, vt turris David est munitio Sionia, locus roboris, propugnaculũ & arx, ita collum tuum. Hæc camera ex quadris lapidibus, robur & munitio Israëliitarum atq; turris adificata erat לחלפיות ad disciplinas, eò eximia pulchritudine extructa, vt eam omnes contemplantur ad comprehendendum formam eius & superbiam operis, exemplaris loco. Deriuatur enim vox hæc ex, סלפנו do-

cens

Iof. 2.

Mala. 3.

* Comam.

Iob. 35.

frustrà, ponitur ex aduerso huius, Non furaberis. furantis enim finis pejerare. Recordare dièi sabbati, è regione alterius, Nō dices falsum testimonium. Nam qui polluit sabbatum falsum creatori suo affingit & veluti affirmat Deum non quieuisse sabbato orbis conditi. Honore prosequere patrem, huic obijcitur, Non concupisces. concupiscentis enim propositum est, ut procreet filium qui sibi sit dedecori & eum qui non est genitor honore afficiat. Qui pascunt oves suas In lilijis & traducunt eas per viam quietam, rectam & equabilem.

6 Donec aspiret dies. donec diffundatur sol. Et fugiāt vmbre, tēpus astus & caloris significatur. hodie, inquit, eripiam te, erisq; mihi accepta. Dies significat solem, ut in Genesi, ad ventū dièi, & in Malachia, Ecce dies venit ardēs sicut cōlibanus. Ex quo aspirauerit dies, ibo mihi in montem Moriá in domum seculorum. Hæc in Berechith Rabbá hoc sensu. Quoniam peccarunt in conspectu meo polluentes nomen sanctum meum & execrati sacrificiū meum tēporibus Ophni & Phineæ, subducam me ab eis & deserto hoc habitaculo, deligam mihi in monte Moriá ad eam perennem, ubi tota sis pulchra, absq; ulla macula, ubi & omnes tuas oblationes acceptas habeam.

8 Mecum à Libano sponsa. cū extorres ab hoc Libano abducemini, mecū exulabitis. Ego enim in exilium vobiscū proficiscar. Mecum à Libano venies. cū reuerteris ab exilio ipse reuertar tecū: præterea toto exilij tui tempore afficiar tuarū afflictionum sensu,

&

Gen. 3.
Mal. 4.

& proinde à Libano venies, cum migrabis ab hoc Li-
 bano venies mecum. porro nõ scribitur, Mecum ad Li-
 banum venies, ut sit sensus, ab exitu vestro ad arti-
 culum vsq; reditus vestri vobiscum sum, quocumq; tan-
 dem exhibitis & ingrediemini. Aspicias è vertice A-
 maná. cum congregaero expulsos tuos, contempla-
 beris & intelliges quenam sit actionum tuarum merces ab
 eo tempore quo in me credere cepisti, sequens me per de-
 serta, atq; animo versabis profectioes & mãsiones tuas
 oraculo meo cõfirmatas, aduentumq; tuum in verticem
 Senir & Hermon, quæ erát latibula Leonum Seonis &
 Oggi regum. Amaná autem si historiam spectes, mons
 est in termino Septentrionali terræ Israëlica, qui Talmu-
 dicè mons Amnon & mōs Ahar, de quo in Numeris. A Num. 34.
 magno mari circũscribitis vobis montē Ahar. Inde, cum
 eò exules cõgregabantur & appellebant, prospẽctabãt
 terminum terræ Israël & aërem eius, atq; delectati gra-
 tiarum precem fundebant, ut propterea dictum sit è
 vertice Amaná.

9 Excordasti me. cor meũ ad te pertraxisti. Vno
 oculorũ tuorũ. plurima in te sunt species, quàm ex-
cellentissima, quarum vel una me in tui amorem per-
traheret, quanto igitur magis cuncta. Vno torque colli
 tui, sic vno monili torquium ornatus tui cepisti me. si-
 gnificantur ornamenta præcepti, quibus Israëlitæ insi-
 gniti sunt. Glossemate alio vnum monile vnum ex
 patribus refert, iuxta illud Malachia, ipse vnus erat, Mal. 1.
 tumq; דַּיַּי p̄prie nõ significaret monile, sed Anacheum
 & quasi heroam, id est, Abrahamum, qui vocatur A- Ios. 14.
 nacheus,

nacheus, homo magnus inter Anacheos.

10 Quam pulchri sunt amores tui. quilibet locus, in quo tuum amorē declarasti mihi, pulcher est admodum & acceptus, Galgal, Siló, Nob, Gabaon & aedes perennitatis, de qua carmen condidit Babylonius quidā, Quies Menoha, & reliqui conuentus, &c. per Menoham intelligens Ierusalem, per reliquos conuētus loca, in quibus congregiebatur diuinitas cum Isrāēlitis. Et odor vnguentorum tuorum, nominis celebritas & fama.

11 Fauum dulcedinem, stillant labia tua gustus legis & sententia. Et odor vestium tuarum. præcepta conuenientia, quæ de more seruare soles in vestibus, fimbrijs, & hyacintho, vestibus pontificijs & indumento, quod lex vetat ex lino & lana mixtim confici.

12 Hortus clausus. alludit ad verecundiam & pudorem filiarum Sioniarum, quæ neminem ad nefandos coitus sollicitant. Scaturigo clausa. גל fontem significare potest, ut in Iosua עליות גלות fontes superi. potest & significare portam & id ex lingua Syriaca in Talmud גליריקו clauserunt portas.

13 Plantæ tuæ. שָׁלְחִים significant areas. terra enim arida appellatur domus הַשְּׁלֵחִים arearum, quæ cotinuo irrigare oportet. hinc ager patrisfamilias pulcher est quem hic ita commendat. Area tua sicca profectò omni bono plene sunt, ut paradus malorum punicarum. Id verò dicitur propter paruulos, qui in Isrāēle vernant bonis operibus, sicut hoc viridarium malis punicis. Cypri cum nardis, &c. genera aromatum.

15 Fons hortorum, omnia hæc referuntur ad Plantæ tuæ, seu aræ tuæ. eas commendat à fonte, qui illas rigat. Allegoricè id dicit propter oblationes mundas, quibus Israelitica puellæ se diluunt. Et fluentia ex Libano, è loco purissimo abhorrente à luto turbido.

16 Excitare aquilo & veni auster. quoniam mihi suavis est odor tuus & habitaculi tui species, impero ventis septentrionalibus & austrinis, ut perflent hortum tuum: ut fragrantia odoris tui longè manet & spargatur. Mysteriū pertinet ad exules, qui certatim congregantur, gentibus undiq; munus comportantibus Ierosolymam, cum prætereà Israëlita restorationis temporibus eò conuenturi sint & festa atq; statas ferias celebrantes responsuri, Veniat dilectus meus in hortum suum. omnia enim illic reposuisti.

COMMENTARI I

Abben Ezræ.

1 Intra comam tuã. intra pilum copiosum, ut, כער, intra fenestrã. Quæ prominent. שגלש. quæ prospiciuntur & apparent aut subsiliunt oculo. sunt qui verterant, quæ depilatæ sunt, quòd Chaldaea paraphrasis caluitiei sit גלויש. sed hoc à sensu remotum.

2 Sicut grex præcisarum, sup. agnarum, ut in Abacuc, ab. i. Cibis eius obesa, sup. ouis. sententia refertur ad agnas, quarum eadem perinde est magnitudo, atq; si altera excisa esset ad alteram. Ita enim verbum קצב alijs locis accipitur, ut וקצב, & excidit vnus. Item וקצב & præcidit ligna. Gemellos pariunt, quæ ante se sigilla-

M tim

tim gemellos ducunt. alijs מחאיכות non sunt quæ gemellos pariunt, sed quæ ipsa gemella sunt.

3 Sermo tuus, hoc sonat מרכרך. Tãquã fragmẽ mali punici. כפלה multis modis exponitur, quidã explicant tanquam dimidium. probabilius est, ut significet florem malogranati rubore perfusum. Nonnullis est fragmentum, ut פלה, fragmentum carica, ubi sumitur pro fissura & fragmine. Tempus tuum inter frontem & oculum. Comam tuam צמה est pilus copiosus & frequens, ut retege צמחך comam tuam.

Iob. 35.

4 Ad disciplinas. לחלפיות. ut nonnullis placet לחלות פיות, ad suspẽdẽda ora seu aciem, hoc est, enses. ut alijs, ח accidentarium est, & א suppressum est ex loco simili & pud Iobum. סלפני, docens nos ex bestijs terra. Grammatici negant aliud huic esse simile. Pharetra שלטי genera sunt armorum ut והשלטים, & scuta. Idem enim quod מגנים clypei, scuta.

8 Aspicias. sic enim חטוריו vox sumenda est, ut in Iobo, אטורנו, aspiciam eum, sed non nunc.

9 Excordasti me. cepisti mihi cor. Vno Torque. ענק genus est monilis, quod alligatur collo, de quo in proverbijs, וענקים & torques in collo tuo.

Pro. 1.

12 Scaturigo clausa. גל amnis fluens, sed exiguus: habes simile in Iosua, עליות גלות scaturigines superæ & inferæ.

Esa. 80.

13 Plantæ tuæ שלחים rami. significatio ducitur ab his & similibus locis, תשלח, emittet messes tuas ad mare usq; & quasi propagabit. & שלוחותיה, propages eius seu plantæ relictæ sunt. Paradisus. viridarium unius modi, & generis simile hortu lingua Ismaëli-

ca. Cypri כפרים plurale est à singulari כפר, de quo antea, botrus cypri.

Câp. i.

14 Aloe. genus aromatis, de quo, tanquã aloas plantauit Dominus.

INTERPRETATIO

dramatis.

1 Ecce tu. tu verò pulchrior es dilectâ Salomonis, & conspiciere te possum absq; eo, ut opus habeam palatium construere. Pilus tuus sicut grex caprarum. quæ solent se in editis montibus suspendere & in pedes consistere, ut hic illic folia carpant. His similẽ dicit capillum capitis eius, quod alter in alterum recumbat.

2 Ex lauacro. candorem indicat sponsa. Abortiens. שכלה quasi fracta.

4 Ut turris. comparat torques, qui collum sponsa cõstringunt, clypeis qui pendent de arce Dauidica.

5 Duæ mammæ tuæ. redit ad parabolam seu drama. Ut duo hinnuli, quorum odoratus suauis est quòd pascant in lilijs. Tu, ô sponsa, monuisti ut contenderem ad montes Bather, donec aspiraret dies. atqui nusquam aliò me contuli, quàm ad montem myrrha.

7 Tota tu pulchra. sensus est. quacunque aïs grata sunt meis oculis, nec aliqua est in te labe.

8 Itaq; mecum à Libano ô sponsa venies, mecum aspicias è vertice Amaná, quod receptaculum est Leonum & pardorum: hoc est. fugè è deserto & ab ijs locis, quæ non carent periculo & me comitare.

9 Neq; enim separari à te possum, quia ita cor meum

illexisti, ut nullū amplius relictum in me esse videatur.
 12 Hortus clausus. similis es o sponsa horto clauso,
 qui foras fragrantiam odoris mittit & in quem nemo
 ingredi potest. Vbi eam prater eam comparauit fonti con-
 signato, tu es, inquiens, similis fonti hortorum, qui ideò
 videntur puteus aquarum viuentium, respondet Ec-
 clesia & ait, quandiu exurget ventus Aquilo & exci-
 tabitur Auster atq; uterq; hortum meū perflabit, fluen-
 tibus eius aromatibus, pergat dilectus meus in hortum
 suum, & postea reuertatur.

INTERPRETATIO TERTIA,
 quæ allegorica.

1 Ecce tu pulchra amica mea, oculi tui colum-
 bini. Religiosè enim colebant Dominum, ut iam pri-
 ma interpretatione docui. Per oculos intelligit Prophe-
 tas, qui eandem ob causam appellantur videntes & in-
 spectores seu speculatores. Per pilum Nazaraos, per-
 dentes heroas & strenuos, per labia cantores, per tem-
 pora sacerdotes. 4 Per collum regem, per clypeos prin-
 cipes eius. 5 Duo vbera tua. duæ leges, vna quæ cõ-
 signata est scripturis, altera* quæ traditionibus. vbera
 enim emittunt lac, sic lex, iuxta illud, agite frumentum
 emptum edite, & quæ sequuntur apud Esaiam. hic in-
 dicat Dominus se fuisse profecturum in montem Mo-
 riam, ubi ades ipsi sacra. quod sic explicatur in libris
 Paralipomenon. Et edificauit Salomon adem in monte
 Moria, qui patefactus fuerat Dauidi patri. significat
 igitur se habitaturum fuisse in illo monte.

* Quæ per os
 verb.
 Es. 55.

6 Donec aspiret dies. donec mutetur ventus, hoc sensu, quandiu Israëlita seruant præcepta mea, sedeo in medio illorum. & proinde tota pulchra es. 7 Israëlita enim diebus Salomonis iusti erant.

8 Mecum à Libano. quò veniebāt pedibus ex quouis loco, etiā ex vltiore Iordanis ripa, vbi Senir. prætere à ij qui erant in profanorū terris & regionibus, qui cōferuntur Leonibus & pardis, omnes illò veniebant.

9 Excordasti me. cū dixisset, tu tota es pulchra, nunc excordasti me, inquit, vno torque colli tui, videlicet tribu Iuda, quæ secūdi Deū ambulauit. Maxima enim ex parte Reges Iuda fuere p̄j. adumbrat autē per vnū oculatorū Eliam vatem, qui ad pœnitētiā reduxit Israëlitas, ut & adhaerint Deo. hoc nimirū intelligit per,

10 Quam pulchri sunt amores tui. 11 Labia tua. ob pacifica vota & spontaneas oblationes. Vestibus verò designantur duces.

12 Hortus clausus: virgines eorum verecunda. Paradisum malorum punicarum & aromaticarum arborum composuit ex duodecim generibus, respiciens ad 12. tribus Israëlitas. Fontem hortorum refero ad mulieres, quæ lotionibus & purificationibus vacant.

16 Excitare Aquilo & veni Auster. Irruit vêtus Septentrionalis (de quo illud, donec aspiret dies) & perflauit hortum, nempe Israëlitas & deiecit aromata eius in terram. Fugit dilectus in hortum suum. diuina enim maiestas sese subduxit in calū. hinc illud, ibo & ascendam in locum meum. Et comedat fructus deliciarum suarum. q. d. non offeram amplius holocausta. vi-

de hunc locum scriptura, qui adipem sacrificiorum suorum comedunt. &c.

COMMENT. R. INNOMINATI.

Cap. 5. Inf.

Heb. Colli-
gamētis inno-
ductu.

1 Ecce tu pulchra amica mea, verba sunt dilectæ, laude me exornauit dilectus meus, cū reperit me, sic dicens mihi. Ecce tu pulchra es socia mea. Oculi tui columbarum. hec omnia pertinent ad laudem sponsæ usq; ad illum locum, Ego dormio & cor meum uigilat. comparat autem oculos dilectæ oculis columbarū, quòd columbæ non nisi ad coniuges suos oculos conuertant. Intra vittam tuam. intra colligamenta tua. Re-

dimittam enim habes* fascijs faciem, ne uultus tuus appareat. Intra autem illa redimicula oculi tui extant similes oculis columbinis. Capilli tui sunt candidi & nitent, sicut Greges caprarum, quæ promicauerunt, & ירדו, descenderunt, de monte Galaad. גלושׁוֹ significat trahi & descendere de alto. Chaldaea enim paraphrasis תוּ בנכחוּ est בגלושׁוֹתיהּ.

2 Dentes tui sunt candidi, tanquam Grex caprarum, quæ sunt קצובות limitatae & uelut connexæ, quæ non sunt dispersæ huc illuc. Quæ omnes gemellis sunt foetibus. Vniuersi dentes tui geminos pariunt, in quibus nullus orbatur & deficit.

3 Sicut filum coccineū, quod rubet, sic labia tua rubore suffunduntur. Genæ tuæ, sunt uerecundæ.

4 Sicut turris Dauid, quæ porrecta est in rectum, sic collum tuum. Illa enim turris, ædificata est in monimēta. תלפיות mutilatā habet literā א, debuitq; scribi

scribi תאלפיות. sententia autem est. Turris illa pulcherrima est, adeo ut quilibet opifex ex ea possit discere, & qui vult insignem edificare turrim, eam visat atq; in edificando eius exemplum sequatur. Mille clypei pendent ex ea, turri. Omnis armatura fortium, שטטו sunt arma bellica.

5 Hinnuli capreae Gemelli, qui pariter aequales sunt. Nam si ubera mulieris essent imparia, ac unum altero maius, vitium esset. Qui pascunt in lilijs. quorum odor in longinquum promittitur.

6 Donec aspiret dies. Sic tum affatus est me dilectus meus, cum me reperit. Donec aspiret dies ut flet ventus Aquilonis à meridie & supra, & fugiant umbrae, & incipiat vespescere, vada mihi ad montem Myrrhae, interea ut otio perfruar. Neq; enim est commodum, ut una nos ambo oblectemus in ipso diei estu.

7 Tota tu pulchra es socia mea. Cum me laudaret dilectus meus, speciatim recensuit omnem meam pulchritudinem. Deinde verò uniuersè complectens eam, dixit, Tota es pulchra socia mea, & macula nō est in te.

8 Mecū de Libano, Sic quoq; dixit mihi dilectus. Si tu es sponsa mea, veni mecum de Libano & profisciscere mecum de vertice Senir & Hermon. Omnia enim hac loca sunt periculosa. אמיתו אמיתו, debuitq; scribi תאמיתו de significatu incedendi.

9 Tunc vulnerasti cor meum soror mea sponsa. perinde ac si ambulassem cum mille hominibus. In vno oculorum tuorum. cum in unū oculorum tuorum conijeci aspectū, aut cum unū monile colli tui perspexi,

CANTICVM

spexi, vulnerasti mihi protinus animum.

10 Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. nomen & existimatio tua.

11 Fauus distillans labia tua. נופת appellatur maffa mellis.

12 Hortus cōclusus soror mea sponsa. Sicq; laudabat me. Soror mea tu es similis, horto sera concluso. Fons conclusus. גלגל de significatu עליוה גלגל, id est fons & scaturigo.

13 Emissiones tuæ, plantationes tuæ, cui affine est illud Psalmodum, קציריהם emisit palmites suos usq; ad mare. Cypri cum nardis. Cepharim appellatur vernaculè Camphara. Neradim autem spica dubia & incertæ genus est.

16 Surge, Aquilo, Cùm vidi (inquit dilecta) quod amicus meus comparasset & assimilasset me horto sera clauso, ipsa quoq; sic mecum sum locuta, proinde atq; si hortus essem, atq; dixi. Excitare vete Aquilo in medium horti mei & ingredi ventem Auster, qui es feruidus, & nocet hortis, & perfla ventum Aquilonem in hortum meum, & fluant aromata illius, &c.

CAP. V.

1 Ita verten- I
dū existima-
mus è 7. cap.
Prouerb. age
inebriemur a-
moribus. alij
nō tam rectè,
(ô) amici.

Ponsus Veni in hortum meum ô soror spōsa, collegi myrrham meam, cum aromate meo, comedi fauum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite ô socij, bibite & inebriamini amoribus.

2 spon-

2 *Sponsa.* Ego dormio & cor meū vigilat: vox *Apoc. 2.*
dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, ami- *b Immacula-*
ca mea, columba mea, *b* integra mea, quia caput *ta.*
meū plenū est rore, cincinnati mei guttis noctis.

3 Exui tunicam meam, quomodo induā eam: *c Mihi. In emē*
ablui pedes meos, quomodo inquinabo eos. *datis editioni*
b^o, super eum.

4 Dilectus meus misit manum suam ex fora- *i. propter eum*
mine, & viscera mea infremuerunt *c* super me. *dilectū meum,*
sic & noster

5 Surrexi ego, vt aperirem dilecto meo, & ma- *& Graci.*
nus meæ stillarunt myrrham, & digiti mei myr- *d Manantem.*
rham *d* transcuntem per *c* cardines pessuli. *e Manubria*

6 Aperueram ego, sed dilectus meus *f* verterat *& ansus.*
sefe, (et) transierat, *g* anima mea exierat, cū ille *f Abierat.*
loqueretur, quæ siui eū neq; inueni, vocaui eum, *g Pene extra*
nec respondit mihi. *me eram lo-*
quente eo.

7 Inuenerūt me custodes, qui circuunt vrbem,
percusserunt me, vulnerarūt me, tulerūt peplum
meum à me, custodes mœniorum.

8 Adiuro vos filix Ierusalem, si inueneritis *b di* *h Delicias*
lectum meum, quid indicabitis illi? (nonne) *meas.*
quòd ægra sim amore.

9 *Puella.* Quid excellentius dilecto tuo, quàm
cæteris ô mulierum pulcherrima? quid dilectus
tuus præ cæteris, quia sic adiuras nos.

10 *Sponsa suum spōsum describens.* Dilectus meus
nitidus & rubicūdus, vexillatus de myriadib^o.

11 Caput eius aurum obrizum, cincinnati eius *i Acerui, pro-*
i densi, nigri, vt coruus. *prie.*

12 Oculi eius tāquam columbi ad riuos aqua-
rum,

N rum,

- l* in inclusio-
ne sua et tan-
quã palla seu
concauitate.
l diffundentem
odorem suum.
m Ornati.
- rum, loti lacte, siti & super plenitudinem.
 13 Malæ eius tanquam area aromatis, turres
 pigmentorum: labia eius lilia, stillatiã myrrham
 l transeuntem.
 14 Manus eius orbis aurei m Impleti hyacin-
 this, viscera eius nitor eboris tecti sapphyris.
 15 Crura eius columnæ marmoris, fundatæ
 super bases auri. Aspectus eius vt Libanus, n ele-
 ctus vt cedri,
 16 Palatū eius o dulcedines, & totus ipse p de-
 sideria. Ille est dilectus meus, & ille socius meus
 o filiæ Ierusalem.
- n* Eximius.
o Dulcissimū.
p Expetendus
omnibus mo-
de.

Interpretis obseruationes.

- 1 Veni in hortum meū, collegi myrrham, vidi, inquit,
 & probaui fructū operum tuorū, & comedi summa aui-
 ditate, accepi tua opera o Ecclesia. Lac verbum Domi-
 ni dulce, hinc cætera intelligentur. Caput Christi Deus
 pater qui plenus est rore fecunditatis. ab eo enim omnis
 manat paternitas siue qua in calis siue qua in terris.
 Cincinni eius qui è capite prodeunt, spiritus sanctus, qui
 à patre procedit, hi pleni sunt guttis nocturnis. Mul-
 tiplices enim & variæ sunt gratiæ spiritus sancti.
- 3 Sponsa hinc nuda loquitur detrectans aperire pulsanti
 sponso. Hac autem dicuntur in persona segnescentis
 populi Domini, iam exui tunicam .i. iugum Domini,
 vt illud iterum subibo? Iam nouo cultu aut noua vi-
 uendi ratione absterfi * pristinam, quo pacto illa missa
 facta, quæ mihi placet admodum, hæc iterum repetam?

* Pedes.

sic

sic Israëlita fastidiunt iugum Domini & alienum atq;
vitiosum laudant, Jerem. 44. Interea dum coluimus mi- nota
 litiam, cali, omnia nobis erant prospera: cum autē, &c.

4 Pergit narrare sponsa, quid sibi acciderit, Cū ego
 renuissē aperire sponso meo, ille instabat & misit ma-
 num per foramen ostij, quasi volens pessulum reserare.
Hoc conspecto tota commota sum. Sgnificat Dominū
 multis rationibus, ut sibi aperiamus, instare.

5 Cū surrexi ad aperiendum, manus mea stillarunt
 myrrham eāq; perfuse sunt. hoc est, intellexi me nouo
agi spiritu atq; ante à improbè fecisse, quæ sponsum tam
suauem foras exclusim. Myrrha enim pœnitentiam
 significat, de qua Plinius lib. 12. cap. 16. & 17.

7 Per custodes accipe pseudopphetas & hereticos.

10 Dilectus meus candidus miserationibus, rubicun-
 dus irā, dum probos bonis & malis improbos afficit, ve-
 xillatus de myriadibus seu decem hominū millibus: vel
 quia vexillū gerit, quod decem hominū millia sequan-
 tur, vel quia insignis est maximè inter decem millia. He-
 brai huc pertinere volunt illud Dan. 7. millies centena
 millia ministrabāt ei, est enim Dominus exercituum.

11 Per caput Christi nostri intelligunt diuinitatem
 eius, per capillos multitudinem Ecclesie.

12 Per oculos perspicaciam & iudicium Domini, aut
 eius quoq; prouidentiam. Capillos cōmendat à nigrore,
 ut illius temporis iudicium erat. Sic Flaccus laudat,

Spectatum nigris oculis, nigroq; capillo.

Oculos autem à candore, nempe quia cū oculi dua
 sint partes, ut docet Aristot. lib. 1. de Historia anima-

CANTICVM

lium, una candida, altera nigra, ille est longè pulcher-
rimus, qui quamq; partem suo colore insigniter tinctam
 habet. Nam pupilla glauca aut hircina, & candor ocu-
 li obscurus vel mixtus, pulchritudini plurimum detra-
 hunt. Quod fiat mentio columbarum respicitur ad sim-
plicitatem. Oculi hi loti sunt lacte, quia sunt candidissi-
 mi & maximè synceri, collocati in inclusione sua, quo-
 niam nec nimium extant, nec nimis depressi sunt. Ver-
 bum enim implendi apud Hebraeos dici solet de inclu-
 sione gemmarum & pallâ, in quam gemma immittitur.
 R. Selomo refert ad plenitudinē orbis, quam perlustrat
 Dominus. Quod hic dicitur, loti lacte, Hebraei refe-
 runt ad oculos. Nostri non tam rectè ad columbas can-
 didissimas.

13 Genae eius sunt tabulae Dei, iuxta Hebraeos, aut
 iuxta nostros, scriptura sacra. Turres pigmëtorum.
 Veteres in hortis suis varias figuras deliniabāt & huic
 rei prescibebāt, quos Latini topiarios appellarūt, ita ergo
 fortasse pigmenta disponebantur. Alluditur praeterea
 ad figuram genarum. Labia porrò eius stillant verita-
 tem quae amara est, ut myrrha. 14 Manus spōsi opera
 eius, viscera amor, quo nos persecutus est.

15 Crura sedulitas, quam in defungendo concionandi
 munere adhibuit & quotidie per suos adhibet.

16 Palatum, verbum eius.

COMMENTARIUS R. SE-
 lomonis in Cap. 5.

1 Veni in hortum meum. diebus templi dedicati.
 Col-

Collegi אריות *collegi, decerpsi. Idq; lingua talmudica,*
 ut dum impleret אורה *colligens canistrum. & biblica,*
 וארוה *messuerunt eam, quotquot pertransibāt viam. hoc*
autem pertinet ad incensum, quod sigillatim adoleuerūt
principes tribuum super altari exteriori, ut à maioribus
traditum est, quæ res insolens apud posteros. & proinde
dictum est, Comedi fauum meū cū melle meo.
 יערי *cannam meam, ut loquatur de melle, quod crescit*
in cannis, de quo apud Samuelem, ביערה in canna seu
 culmo mellis. unde hūc locum Exodi, Posuit in carice, I. Sa. 14.
 Chaldeus trāsferet, posuit eum ביערה *in calamo. solent,* I. In Fauo.
 inquit, hoc cortice abiecto mel sugere, at ego vehemen- Exod. 2.
 tiā amoris comedi culmum meū cum melle meo, cānam
 cum melle. Nā quanuis non quadraret ex officio incen-
 sum spontaneum: similiter nec hirci pro peccato, quos
 obtulerant principes, (oblatio enim pro peccato non est
 spōtanea) utrumq; tamen suscepi, illo die. Bibi vinum
 meum. intelligit libamina. Cum lacte meo, dulcior- Lam. 4.
 res erant & nitidiores lacte. Edite socij, in tentorio fæ-
 deris ô Aaronitæ sacerdotēsque omnes qui adestis adī in
 sæcula duratura. Bibite & inebriamini dilecti, ô Is-
 raëlita quibus permittitur esus sacrificij pacificj, quod
 obtulistis in altaris dedicatione.

2 Ego dormio, cū essem quieta & tranquilla in
 ade priore, abhorruī à cultu Domini Dei veluti dor-
 miens & alto correpta somno. Et cor meum vigilat,
 Deus terq; quaterq; fœlix. sic allegoricè exponitur in
 Pesiktá. Cor meū vigilat. Dominus Deus, qui est
 petra & soliditas cordis mei, pactioq; mea, vigilat ad

tuendum & bene afficiendum me. Vox dilecti mei pullantis, diuinitate sua vates sacros perfundit & eorum legatione vititur ad mane atq; vesperi commonendum. Aperi mihi, ne causam praebeas ut abs te abstrahar. Quia caput meum plenum est rore. oratio hominis, qui nocte adueniens pultat fores dilectæ suæ & ait se adductum amore eius nocte, tempore roris & pluiæ, accedere. Mysticè, ego plenus sum affectu & quiete spiritus Abrahæ patris tui. eius enim opera habui perinde grata atq; rorem. En me, qui ad te venio onustus benedictionibus & donis ad rependendum opera honesta, si quidem ad me redeas. Cincinni mei guttis nocturnis. in manu quoq; mea plurima vindictæ genera, ut ulciscar deserentes & auersantes me. Ros designat tranquillitatem. Guttæ nocturnæ pluiæq; noctis laborem & fatigationem. רסיסי Chaldaicè guttas significat. hinc illud, sicut guttæ super herbam, Chaldeus transtulit מלרסיסי כרסיסי. Cincinni, קוצות cohaesiones pilorum capitis, qui simul colligati sunt, quas vocat Plostz. Quia autem facta fuerat mentio roris & guttarum, statim meminit Salomon capitis & cincinnorū: quòd his ros & pluiæ soleant incubere. Præterea tam ros quàm guttæ in bonam partem intelligi possunt, ut merces quæ assignatur leuioribus præceptis, quæq; factu procliuora facilioraq; sunt, sit tanquam ros, quæ verò grauioribus & molestioribus, tanquam guttæ noctis seu pluiæ & imbres.

3 Exui tunicam meam. Iam didici aliam viuendi rationem, ut iam ultra ad te redire nō possim. In quam
sen-

sententiam in Ieremia, ex quo tempore cessauimus adole- ^{ier. 44.}
 lere militia cali, &c. Illa enim viuēdi ratio eorum ocu-
 lis gratissima erat. Porrò hæc verba, Exui tunicam
 meam, abluī pedes meos, continent mulieris adulte-
 ræ responsū, quæ aperire viro suo renuit. Quoniã au-
 tem caperat dicere, Ego dormio, vt persisteret in me-
 taphora ad finem periodi subiicit, Vox dilecti mei
 pulsantis. pulsare enim vulgò fores solent sub somni
 nocturni accubationem.

4 Dilectus meus misit manum suam ex fora-
 mine, quod erat ad ianuam, & vidi manum eius. Itaq;
 sic in me viscera mea contracta sunt, vt cupierim redire
 de integro in gratiam & dilectionē eius atq; aperire ei.

5 Surrexi ego vt aperirem dilecto meo, & ma-
 nus meæ stillarunt myrrhã. corde integro & anima
 expetibili, vt quæ se ita ornat, vt viri sui amorem de-
 mereri possit odoris fragrantia. Myrrham transeun-
 tem. spiritum manantem & diffusum in omnē partem.

6 Sed dilectus meus verterat sese. ^{קטן}recondide-
 rat & occuluerat se. vt, ^{קטן}occultationes femorum
 tuorū. femur enim occultum est, sic quousque ^{קטן}
 occultaberis & tegeris ob pudorem, quòd preuaricata sis
 in me. Anima mea exierat, cū ille loqueretur.
 & diceret, Non veniam in domum tuam, quia initio
 aperire noluisti.

7 Inuenerūt me custodes, qui circuunt urbem,
 vt comprehendant fures, qui noctu grassantur. vulnera-
 runt me. cōciderunt me vulneribus. nam ^{קטן} ^{קטן}, qua vo-
 ce utitur, significat plagam, quam ferrum bellicum in-
 fligit.

fligit. naurerie vernacule. Peplum meū. וְיָרִיבִי orna-
mentum quod extensum, expansumque erat super me.
hactenus de muliere adolescentula quæ maritum sibi à
pueritia conciliatum & deflet & querit. Mysticè, di-
lectus meus misit manum suam per foramē, immissa ul-
tionē, cūm enim dixissem, abluisse me pedes & ideo me
ei non aperturam, neque derelicturam cultum alienum,
quem mihi iam delegeram, Misit manum suam, &
ostendit indignationem suam rege Achaz, inducens in
eum copias regis Syria, qui illum percuteret abductis
captiuis magno numero, & interfecto Phacea filio Ro-
melia. In Iuda verò eodem die centum & viginti milli-
bus deletis. Viscera mea commota sunt. successit
Ezechia filius eius, cōuersusque toto corde quæsit Do-
minum, totamque etatem suā ad pietatem reduxit: adeo
ut nullū fuerit sæculum, quod cum hoc conferri possit,
sicut explicatur in cap. דָּלָד. Explorarunt à Dano ad
Bersabeem vsq; , nec inuenerūt populū terræ à Gabalo
vsq; ad Antiochiam, virum aut fœminā, qui non exer-
citatus esset in lectionibus de purificatione & immun-
dicia. vnde Manus meæ stillarunt myrrham. Si-
militer de Iosia scriptum est, huic similis rex non fuit
ante eum. quoniā enim vindictam in promptu habuit,
qua Deus exercuit Menassem & Ammonem, ut hanc
scripturam, Misit manum suam per foramen, con-
firmaret, viscera eius in ipso conturbata sunt. Aperui
dilecto meo, sed verterat sese. non reuocauit senten-
tiam suam. in Ezechia enim scriptum est, diebus pro-
cedentibus tollet quicquid in domo tua est, &c. & à filiis
cuis

Achaz.

Ezechia.

Iosia.

tuis quos generabis, Daniele scilicet, Hanania, Misaele & Azaria, &c. Similiter in Iosia, per Oldam prophetissam. En ego, adduco malum in locum istum & in habitatores. Etsi enim, uti scribitur, similis rex ante eum non extitit, tamen non auersus est Dominus ab ira furoris, qua vehementer exarserat in Iudam, prouocatus flagitijs Menassis, & testificatus, Etiam Iudam tollam à facie mea, quemadmodum sustuli Israëlem & reijciam urbem hanc. Anima mea exierat cum ipse loqueretur. egressa erat à me cum verbum hoc diceret. Quæsiui eum & non inueni. Si obijcias Ieremiã qui extabat & vaticinabatur Regibus Ioachim & Zedechia in hæc verba, reuertimini ad me & reuertar ad vos, respõdebo, Dominum non significare se planè abrogaturum sententiam, sed mitigaturum vindictam & cõfirmaturum regnum eorum, ubi rediissent ab exilio, illis absq; eradicatione plantatis & ædificatis absq; destructione. Inuenerunt me custodes Nabugonosor & exercitus eius. Qui circuunt urbem, ut persequantur iniurias Domino illatas. Tulerunt templum meum, ædem sanctuarij. Custodes mœniorum. etiam angeli administratorij, qui custodes erant mœniorum eius. hinc illud, super muros tuos Ierusalem, incenderunt per eum lucem, quod alibi dictum est, ex alto ignem misit.

8 Adiuuro vos ô gentes quæ paretis Nabugdonozori, quæq; vidistis quàm prompto animo Ananias, Azarias, & Misael se foco igneo exposuerunt, Daniel lacui leonum, ne edicto regio de non orando Deo consentiret,

O

quæ-

quæq; qui atate erant Mardochei, temporibus Hâmānis, pericula subierunt. Si inueniatis dilectum meū, venturis temporibus, in die iudicij quo requiretur à vobis ut de me testificemini, iuxta illud, dabunt testes suos & iustificabūtur. Quid indicabitis illi. quid de me testificabimini, nonne me ipsius causa apud vos multa perpeffam? veniet Nabugdonozor & mihi testimonio suo aderit. adueniet Eliphaz, Sophar & ceteri exterarum nationum vates atq; testabuntur, quàm sedulò legem impluerim.

9 Quid excellētius dilecto tuo, quàm cæteris. sic interrogabāt gentes Israëlē, Quid Deus vester præ reliquis, ut ita ipsius nomine comburamini & suspēdamini? Quia sic adiurasti nos, ut testificemur ei amore tuum.

10 Dilectus meus nitidus. נצִיִּי significat elegātem & nitidum, ut נחִיִּי nituerūt præ lacte, in Lamentationibus. Et rubicundus, cōmendatio formosi adolescentis, cū candidus est, vultu eius intereā subrubente. Vexillatus de myriadibus, multis admodū stipatus exercitibus adeo ut exercitus eius myriades. sic verò quamplurimos vocant, ut in Ezechiele, Myriadem sicut fœnum agri dedi te.

Ezec. 16.

11 Caput fulget instar spherula obrizi. כֶּתֶם (quod spherulam vertimus) significat peculium regum, quod reponunt in ararijs suis, ut, mutabitur. הכֶּתֶם, spherula aurea. Item לֶחֶם, globo aureo dixi spes mea es, & monile הכֶּתֶם, auri. Cincinni eius densi. תִּלְתִּים quasi suspēnsi, vernaculè pendās. Nigri ut coruus. omnia
hæc

Lam. 4.

hæc pulchritudinis argumenta sunt in iuvene.

12 Oculi eius tanquam columbi ad riuos aquarum. oculi eius ad fluenta aquarum pulchri sunt, sicut oculi columbini. Fluëta aquarum iucunda sunt aspectui, ac illò iuvenes exeunt deambulandi causa. Ita laudat lyricus quidã poëta, Oculi dilecti mei, cum ipse intuetur in fluenta aquarum, similes sunt pulchritudine oculis columbinis. Abluti oculi dilecti mei lacte. Siti super plenitudinem. hæc omnia indicãt venustatem sponſi. Non eminent plus æquo, nec demersi sunt, aut profundi, sed residet in plenitudine orbis sui. Metaphorice enim plenitudo significat quod comparatum est ad replendam foueam, quæ alicuius rei receptandæ capax est. ut, lapides plenitudinum. Item, repleuisti eo plenitudinem lapidis.

13 Malæ eius tanquam area aromatica. Ibi enim in illis areis sunt plantæ aromatica & unguentaria. Turres pigmentorũ. virgæ & ppagines aromatum, quibus pharmacopolę opus suum condiunt & miscent.

14 Manus eius orbis aurei, veluti sphaera aurea. Impleti hyacynthis. Lapidis preciosi in aurum immisſio vocatur impletio seu plenitudo. Nitoreboris. תשׁוּ crassitię sonat, ut, pingues facti & תשׁוּ, incrassati sunt. Mass. densa, vocatur תשׁוּ. Gallicemasse. Ebur seu שׁוּ dens est elephantinus. Tecti. תשׁוּ ornati & adaptati sapphyris, ut, in Genesi תשׁוּ, cuius Chaldea interpretatio ויתקות & adaptata est. 15 Crura eius Columnæ marmoris fundatæ super bases obrizi. columna תשׁוּ marmoris. תשׁוּ enim idem quod

Est, I.

☉☉ marmor, ut in libro Esteræ, super globis argenti & columnis ☉☉ marmoris. Aspectus eius, procerus sicut cedri Libani. Electus ut cedri. eximius inter filios, sicut cedri inter reliquas arbores.

15 Palatum eius dulcedines. verba eius dulcia.

16 Dilectus meus. ea est species dilecti mei, hac forma socij mei, & ob hac omnia amore eius agra sum.

Allegorica ex-
positio.

Allegoria ad Deum refertur hunc in modum. Dilectus meus nitidus & candidus ad dealbandas iniquitates meas. Nitidus & cādīdus, cū apparuit in Sinai, referebat speciem antiqui literarum professoris. Item cū

Dan. 7.

iudicio præsīdebit vestimentum habiturus est candidum niuis instar, pilūmque capitis canum sicut lanam. Rubicundus ad ulciscendum inimicos suos, in quam sententiam Esaias. Quare ruber es vestimentis. Vexillatus de myriadibus. multi exercitus cingunt eum.

Exod. 20.

Caput eius aurum obrisum. principia verborū eius fulgent instar auri puri puti. hinc psalmus canit, Ostium verborum tuorū illuminat. Ostiū illud habetur in Exodo. Ego Dominus Deus tuus, ubi ostenditur primū ius regni penes Deum esse, deinde decreta populo sanciantur. Cincinni eius densi. In singulis cincinnis cumuli multi lectioinum. Nigri ut coruus. etenim supra ignem lucidū scintillabat obscurus & ater in Israëlis conspectu. Glossemate alio Cincinni eius densi indicant Dominum, cū ad mare rubrum visus est specie iuuenis acriter depugnantis. Oculi eius ut columbi ad riuos. sicut columbi oculos dirigunt ad * fenestras suas, ita oculi Domini prospectant ædes ecclesia-

* Ad columba
riorū forami-
na.

tum

tum

rum suarum & gymnasiorum, ubi scaturigines legis, quæ comparantur aquis. Abluti lacte. cum contemplatur iudicium, illustrant ius ex æquo & bono, iustum pro iusto habent, eiq; tribuunt secundum integritatem ipsius, contra damnant impiũ, eiusq; viuendi rationem retorquent in caput. Stantes super plenitudinem, in plenitudine vniuersitatis. Spatiantur in omnem terram contemplantes probos & improbos. Adde hanc de discipulis sapietum interpretationem. Deus tribuit illis oculos ad illustrandũ mundum, ut & oculi præbent hominibus lucem. Sicut autem columbi, si vel paululum abieris, emigrant ut sibi cibum queritent, ita & illi abeunt è schola huius sapietis seu philosophi, in alterius, ad peruestigandos legis sensus. Ad riuos aquarum, ad academias, quæ sunt aquarũ legis emissiones. Abluti lacte. Heb. חָמוֹץ feminini generis, quia oculus apud Hebraeos femininũ est. Indicatur verò hi qui nitidos se reddunt lacte legis & declarant arcana mysteriaq; eius. siti super plenitudinem. accommodantes verba ad modos seu tropos suos. De his hæctenus. Alia expositione, Oculi designant sectiones legis, lectiones & tractatus talmudicos, qui referunt columbos, qui incessu speciosi sunt, Ad riuos aquarũ, in ludis literarijs. Abluti lacte, nitidi facti lacte, uti iam exposui. Malæ eius. verba habita in monte Sinai, ubi illis ostentauit hilarem & lenem vultum. Labia eius rosæ, verba quæ locutus est in tentorio fœderis seu conuentus, pertinebant ad placationem, veniam, odoremq; suauem, ut lex oblationis pro peccato, pro delicto sacrificij quotidiani, ho-

locusti & pacificorum. Manus eius tabulæ, quas dextra sua dedit, quæq; opus manuum eius sunt. Orbes auræ, significatur decalogus, qui tabulis continebatur, optabilior auro & obrizo copioso. R. Iosua filius Nehemia illas dixit prodigiosas, quod adamantina essent & interea volubiles. dici prætereà possunt וידיא seu orbes & q. volumina, quod bonum in hanc uniuersitatem deuoluerint. Impleti hyacynthis. nam præcepta trecenta & tredecim numero decalogum implent. Viscera eius nitor eboris. * ea est lex sacerdotum, quæ in medio quinque librorum legis edicta est, ut viscera quæ in medio corporis collocata sunt. Eboris tecti sapphyris. lex apparet leuis & blanda tanquam nitor eboris, constatq; subtilitatibus multis, rationibus à pari, à fonte & origine, à minori, à maiori. Fundatæ super bases auri. Columna hæc, ait R. Eleazar Hakkapar, supernè coronamentum & epystilium, infernè basin habet. Ita, inquit R. Bârghara, sectiones legis supernè coronam, infernè basin accipiunt, & coherent cum antecedentibus & subsequenter. Exempli causa, sectiones de anno septimo seu anno remissionis, de Iubileo, atque illa, cuius initium, Cùm vendideritis venditione, copulata sunt, ad demonstrandum, quàm molestè annus septimus transigatur à pauperibus, quemadmodum explicatum est in talmud, tractatu de æstimationibus & de tabernaculis. Similiter num. 27. sectio, cuius initium, præficiat Dominus aliquem multitudini, & cuius exordium, Præcipe oblationem meam panem meum, in hanc sententiam. Tantisper dum madas mihi de filiis meis (ut

illis

* Leuiticus.

Leu. 25.

Leu. 25.

Nu. 28.

illis aliquem præficiam) etiam tu eis de me manda (ut curent oblationes meas) Et sic aliæ complures, ut proinde rectè scriptum sit, Crura eius columnæ marmoris fundatæ. Aspectus eius ut Libanus. qui attendit & intelligit verba eius, obuios habet flores & dactylos, ut hac in sylua quæ floret, atque ita qui verba legis meditatatur, in illis sensus renouat. Electus, eximius sicut cedri, quæ ad ædificia, robora & altitudines deliguntur. Palatū eius dulcedines. verba eius suauia, ut, Stigma animæ nō ponetis in carne vestra. Et, Ego Dominus, qui fidelis sum ad rependendum mercedem. estne palatum isto suauius? Et, Ne corrumpatis opera vestra & recipietis premium. Et, ubi conuersus fuerit impius ab impietate sua, iudicium & iustitiam ediderit, uiuendo uiuet, iniquitates eius illi ducentur innocentia, anne est palatum aliquod isto dulcius?

COMMENTARII ABBEN

Ezræ In 5. Cap. & primum vocum explicatio.

I Collegi myrrham meam. אריתי, ut, in Lamentationibus, ארוח collegerunt eam quicunq; illac pertransibant. Fauum meum. sic יער alio loco accipitur יערת הרבש fauus mellis. Cum lacte meo. sunt qui existiment חלב hic significare cādorem illum, quem vinum despumat, ut sonet quod in Ezechiele חלבון, in vino, inquit, cādido. Atqui id alienius est, cum præsertim חלבון sit nomen loci, non autem adiectiuum. Itaq; חלב hic accipi debet pro lacte.

- 2 Pulsantis. *Heb.* מחרפקים *arctātis*, ut *Iud.* 19. *מחרפקים* qui arctant se ad ostium. *Integra mea. perfecta mea. Cincinni mei.* *Heb.* קווצותי per metathesim explicari debet pro קצות, extremitatibus pilorum. *Guttis.* רטסוסי, deriuatur à themate, quod apud *Ezechielem*, לרום ad conspergendum similam.
- 3 Inquinabo eos, nam טנף lingua doctorum nostrorum inquinare significat.
- 4 Ex foramine, per foramen, quod interiectum est inter duas valuas.
- 6 Verterat sese, חסק scilicet significat abire, ut infra חטוקי, abitus femorum tuorum. sunt qui eadem significatione vsurpēt illud *Ieremia*, וְשֶׁקֶוּ חֲחֻמְקֵי אֲבִיבִים, sed sensu alieniore.
- 7 Peplum meum. ררור lingua *Ismaëlica* significat velum.
- 10 Vexillatus. רגול significationē mutuatur à רגל, Vexillum.
- 11 Aurum. *Heb.* כחם res est rotunda de monilium genere. פו autē, quod obrizum vertere solemus, significat, lapides preciosos. *Cincinni eius. extremitas pilorum eius. Densi.* *Heb.* תלתלים acerui, idem quod simplex תל, aceruus, cumulus, ut in *Ezechiele*, super montem editum וְעַל תְּלֹלִים cumulatam.
- 12 Super plenitudinem, super adaptationem, ut, implebis in eo כלאת plenitudinem lapidis.
- 13 Area. *Heb.* ערוגת, hæc vox significat partē loci in horto. *Turres.* *Heb.* מגדלות quidā deducūt à מגדל magnus. at rectiùs est ut sit plurale à singulari מגדל turris.

14 Orbes. על גלילי כסף, sonat veluti sphaeras, ut על גלילי כסף,
 super orbes argenteos. Impleti hyacinthis, ornati &
 calati, ut in Exodo, וסלאח בו, implebis in eo, calabis in
 eo. Hyacinthis. Heb. תרשיש, lapidis preciosi gen^o est,
 ut in lege, Tarsis, onix & iaspis. sunt qui scribāt esse co-
 lore caruleo & caelesti. Viscera eius, venter eius. Ni-
 tor, עש, vas est confectum è dente elephantino can-
 didi coloris. Ita autem vocatur, quia nitet, ut in Iere- Lam. 4.
 mia. pinguefacti sunt & עשו, nituerunt. Tecti. Heb.
 מעולפת. quo significatu in Genesi, וחתעלף, & texit se.
 sapphyris. lapis est preciosus rubro colore, ut ex Iere- Lam. 4.
 mia liquet, Rubuerūt osse præ gemmis, sapphyrus seg-
 mentum eorum, similitudinem enim candoris iam his
 verbis præmiserat, sicut lac & tanquam nix. Errat au-
 tem, ut hoc obiter admoncam, qui illud Exodi, sicut o- Exod. 24.
 pus לבנה הספיר exponit à לבן, albus. nã non est aliun-
 de interpretatio querenda, quàm ab hoc loco, Cape tibi
 לבנה, laterem, ut hac adiectio, Sicut opus, satis ostēdit.
 Quo enim sensu iungere possis Opus cū candore? dicen-
 dum enim fuisset, sicut aspectus candoris, nō sicut opus.
 15 Marmoris. Heb. עש pro vsitatiore עש. marmor,
 quali norma repperies pro eodē aliquo sydere עש & עש

Declaratio dramatis.

I Veni, inquit Sponsus, in hortum meum, & messui
 myrrham meam, in hunc sensum, satiatus sum omni bo-
 no, nec mihi quicquam præter speciem tuam deest. præ-
 terea ne timeas quia sodales meos, Pastores (ut dictum
 est principio per greges sodalium tuorum) vino

P ci-

cibisq; satiavi. Sponsa subijcit.

cap. 3.

2 Ego dormio, etiam si dormiam, tamen cor meum veluti vigilat. Id bis dixit, primum quidem per somnium, nunc vero ubi ad se in hortum suum venisset, quod iam illi obtestata fuerat, Excitare Aquilo. Vox dilecti mei pulsantis. hæc nuda loquitur. ceterum tota sectio clarior est quam ut explicationis egeat.

9 Vexillatus de myriadibus. veluti vexillaris inter socios suos.

13 Mala eius. barba eius. Turres. mala eius circum eum sunt veluti turres.

14 Impleti hyacinthis. hoc pertinet ad pilum qui est super manus eius. Viscera eius nitor eboris. cingulus lumborum eius iuxta viscera eius cincta. Non enim nudus est.

15 Super Bases auri pedes & articulos eorum. Aspectus eius ut Libanus, qui visu est optatissimus.

Declaratio allegoriæ.

1 In hortum meum, inquit diuina maiestas, veni, nec tamen cuiusquam indigeo. quoniam ut est apud Psalmographum, mea est omnis bestia saltus. si re aliqua habeam opus, omnia mea sunt. Fauum meum cum melle meo, cibum apposui sodalibus meis, angelis. quo igitur pacto ais, & comedet fructum deliciarum suarum. Postquam autem Dominus subduxit se in sublime, Israëlitæ Babylonem emigrarunt, ubi Ecclesia Israëlica, Ego in hoc exilio dormio uti is qui in tenebris est, sed Cor meum vigilat, quia cupi redire in gratiam cum diui-

diuinitate, sicuti antea.

2 Vox dilecti mei. illud est, quod legitur. Excitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum. Quia caput meum plenum est rore. non habitauit in aede. allegoria explicatur apud Aggeum. Tempus ne est ut vos habitetis in domibus vestris laqueatis & haec domus deserta sit? Aut ros significabit lachrymas Israelitarum qui ascenderunt ab exilio.

3 Exiit tunicam meam, cum segnes erant Israelitae ad ascendendum & aedificandum aedem Domini.

4 Ex foramine. è fenestra firmamenti. hinc scribitur apud Ezrā, Vaticinabatur Agge^o & Zachar. fili^o Iddo.

5 Surrexi ut aperire dilecto meo. hac est aedificatio templi. Cogitabant quidē Deum habitaturū esse cum eis & ita eos Domini vates sperare iuebant, ut, habitabo in medio tui, siquidem rectā viam tenuissent, verum tamē ille non est ingressus cum eis, quia sequitur,

6 Quesiui illum sed non inueni. Exierat anima mea, cum ipse loquetetur. anima mea veluti excedit, cum recordor verbi, quod mecum antiquis diebus habebat.

7 Inuenerunt me custodes, Reges Graeciae. Percusserunt me, tulerunt peplum meum. reliquerunt me nudam praecipis, & ego interea inharebam Domino agraq; eram amore, neq; colui Deos externos. posteri Alexā dri.

10 Dilectus meus elegans. opera enim eius pura puris. Et rubicundus, prouocantibus eum ad iracundiā, iuxta id Esaiæ, quare rubra sunt vestimenta tua? Quod autē dicit, Vexillatus de myriadibus, tale est, qua-

le illud Danielis, millies millia ministrabant ei.

11 Caput eius aurum obrizum. thronus gloria.
 Nigri vt coruus. iuxta illud, ponit tenebras latebram
 suam, circum se tabernaculum suum.

12 Oculi eius. vti scriptū est, in omni loco oculi Do-
 mini. Abluti lacte, hinc apud vatem, mundior oculis,
 quàm vt videas malum.

13 Malæ eius. intellige principes, qui assistunt vul-
 tui. Labia eius. angeli qui mittuntur ad homines, vt
 Gabriel.

14 Manus eius orbis aurei. rotæ, de quibus in prin-
 cipio Ezechielis. porrò ad hanc uicem hyacinthorum
 alludit idem Ezechiel, aspectus rotarum & opus eorum
 in speciem hyacinthi. Viscera eius. cingulus medius, in
 quo sunt similitudines Syderum.

* Læuū mūdi, 15 Crura eius. corpus, ex quo procreatus est mundus.
 dextrū, supe- indicantur autem per ωω (quod vertunt marmor & e-
 rū, inferū, an- tiam sex significat) termini * sex. Bases auri. terra, qua
 ticum. posticū, sententia dictū est in Iob, super quo bases eius demersæ
 vide lib. Ictifi- sunt. Aspectus eius vt Libanus. in Libano enim ar-
 rā. bores innumerabiles sibi videre quis videatur. Itaque
 cū vnā earum contemplatur, cogitat alteram non
 ei esse similem. verūm ulterius progrediens incidit in
 mirabiliorem & præstantiorem. Ita opera Domini. E-
 lectus vt cedri. Ipse enim permanet & opera eius si-
 militer, tantumq; abest vt pereant, vt noua sint singulis
 crepusculis. vsque adeò multa est veritas eius.

Iob. 38.

Lam. 3.

COMMENT. R. INNOMINATI.

I Respon-

1 Respondit autem mihi dilectus meus, Ego veni in hortum meū soror mea spōsa, &c. Messui, אריתי, de significatu collectionis. cui simile extat in scriptis doctorum nostrorū beata recordationis כמלא אורחוסלו veluti plenitudinem metit & cartallum eius. Fauum meum cum melle meo. יער, est canna repleta melle. (sacchar ū). Hinc Chaldea paraphrasis סוף, caricis siue iunci, est יערא. Comedite amici. & letamini etiam vos ex letitia & gaudio nostro.

2 Ego dormio & cor meum vigilat. Ego aliquādo dormiebam (ait dilecta socijs suis) cor autem meum vigilabat. Tum verò audiui vocem dilecti mei, qui pulsabat fores ostij vt ingrederetur ad me, dicebatq; Aperi mihi soror mea, socia mea. Cincinni mei, capilli mei. Guttis noctium רסיסי stilla, vnde locum scripture, רסיסיעל מלקוסא Chaldeus transtulit stillas super herbam.

3 Ego autem respondi dilecto, Ecce me, modo Expoliaui me tunica mea, & quomodo induar illa, itaque torpui, neq; protinus adij.

4 Et dilectus meus misit manum suam per foramen & tetigit pessulum, eo vt aperiret. Quamprimum autem vidi eum, Viscera mea fremuerunt super me.

5 Myrrha transeunti. Myrrha, cuius odor longissimè traducitur. Super palmis pessuli. in loco, quem tetigerat dilectus meus.

6 Et dilectus meus declinauerat atq; trāsierat, absconderat sese & transierat, abieratque sibi dicens

mibi, *Ne aperias mihi nunc. Et anima mea liquefacta est, ut locutus est, verbum illud.*

7 Peplum meum. רריר ornamentum operis ductilis & passi candidum, nitidum & purum.

10 Vexillatus in myriadibus, in loco in quo sunt myriades hominum. magnus est & insignis ultra omnes, veluti vexillum.

11 Autum optimum, כהם פו margaritū preciosum. Comæ eius cumulatae, capilli eius, qui faciunt cumulos, nigri sunt velut coruus. Quæ pulchritudo est hominis albi & rubicundi.

12 Oculi eius columbæ, similes sunt oculis columbarum, quæ inveniuntur iuxta riuos aquarum, quæ non dirigunt oculos nisi ad suos coniuges. Sic oculi dilecti mei non nisi spectant me. Loti sunt oculi dilecti mei lacte, residetes super plenitudine, ut impleant foveolam suam.

13 Genæ eius habent fragrantem odorem sicut areolæ aromatum. Turres genarum eius pigmenta aromatum.

14 Tornationes auri. Sicut rotula aurea plena sunt Tarsis, qui lapides sunt preciosi, sic manus eius similes sunt ocellationibus (& variegationibus) auri cōfecti ad includendū Tarsum, Viscera eius eburnea. Venter eius similis est fragmento eboris operi saphyris. יט, ebur, est os elephanti, תעלפת tectum & opertum significat, וט, & textit se peplo & חלעלח inuoluit se, in Genesi.

15 Crura illius similia sunt columnis primarijs, quæ fundantur lapidibus aureis.

16 Talis est dilectus meus. huiusmodi est species dilecti mei, qualem dixi vobis. Et proinde agra sum amore.

1 Quo abiit dilectus tuus, respondent socij eius. Cùm eo vsq; pulcher sit dilectus tuus, dicito nobis, quo abierit, vt quæramus eum tecum. Cùm etiam nos cupiamus cernere eũ & ei adiungi. Illud est quod sequitur.

CAP. VI.

1 **P**Vella. Quò profectus est dilectus tuus ô mulierũ pulcherrima? quò sese vertit dilectus tuus? vt quæramus eum tecum.

2 *Sponsa.* Dilectus meus descendit in hortum suũ ad areas aromatis: vt pascat in hortis (oues) & vt colligat lilia.

3 Ego dilecti mei, & dilectus meus meus est, qui pascit in lilijs.

4 *Sponsus.* Pulchra ^a tu amica mea vt Tirsa, venusta vt Ierusalem, formidabilis vt ^b castra.

5 Auerte oculos tuos à cõspectu meo, quia ipsi ^c extulerunt me, pilus tuus vt grex caprarum, quæ prominent ex Galaad.

6 Dentes tui tanquam grex ouium, quæ ascenderũt è lauachro, quæ omnes gemellos pariunt, nec ^d orba est inter illas.

7 Tanquam fragmen malogranati ^e tempus tuum intra comam tuam.

8 Sexaginta sunt reginæ & concubinæ octoginta

^a Es.
^b vt vexilla-
ta sup. castra.

^c Insolentiorẽ
reddiderũt vt
vix mei sim
compos.

^d Sterilis.

^e Tẽpora faci-
citi tuæ.

- f* *virgines.* ginta atque *f* puellæ innumerabiles.
 9 Vna est columba mea, integra mea, vna est
 matri suæ, pura est genitrici suæ, viderunt eam
 filiæ & bearūt illam, Reginæ & concubinæ, atq;
 collaudarunt eam.
 10 Quæ est hæc, quæ prospectatur vt aurora,
 pulchra vt luna, pura tanquam sol, formidanda
 vt acies vexillis insignitæ?
g *Nucum.* 11 *Sponsa.* In hortū *g* nucis descendi, vt videam
h *Vel vallis.* fructus *h* torrentis, vt spectem num floruerit vi-
 tis, (num) germinarint mali punicæ.
 12 Me nesciente posuit me anima mea quadri-
 gas hammi nadib.

Interpretis obseruationes.

4 Tirsa regia etat Regum Israël ante Samariam 3.
 Reg. 14. Ierusalem longè pulcherrima vrbiū orientis, in-
 quit Plinius lib. 5. nat. Hist. cap. 14. Caterum hîc obser-
 ua mulieris præcipuas virtutes, venustatem erga mari-
 tum, erga reliquos maiestatem.

5 Describitur encomium Ecclesiæ. oculi eius sunt pij
 pastores & doctores, capilli multitudo in Ecclesia.

6 Dentes, qui in ea sunt firmiores nec indigent la-
 cte sed cibo solidiore.

7 Tempora quæ è comis fulgent & ad quæ coma
 propendet, qui & pudicitia & pudori student. in tem-
 poribus enim pudor cernitur maximè.

8 Allusio ad numerum vxorum regiarum & con-
 cubinarum Salomonis, quæ omnes mille erant numero.

3. Reg. II. Ecclesia malignorū multa. alij Mahumeta-
 ni sunt, alij Iudai, pars Idololatra, pars Mauri, nōnulli
 heretici, quidam semichristiani & horum omnium va-
 ria familia & multiplices.

9 At una est, sancta, Catholica & Apostolica Ec-
 clesia, quam Deus sponsa loco habet: vide Psal. 45.
 Noster Epiphanius in epilogo Panarij hunc locum ita
 tractat. Regina, inquit, sunt quae iam antea in genealo-
 giam nomina dederunt anima. Vt enim Regem comi-
 tantur multitudines magna, Rex autē est caput, sicut
 cū in corpore multa sunt membra, à capite vnus homo
 numerabitur, ita ab vno Rege tota multitudo quae sub
 Rege est ad vnū reputabitur. Regina autem appellata
 est generatio in Christo, non quòd omnis generatio re-
 gnarit, sed quòd una quae agnouit Dominum, per appel-
 lationem, viri causa, regiam dignitatē ac ordinem ha-
 beat. Verbi gratia, Adam & tota ipsius generatio Re-
 gina numerabitur, principatus autē ipsius & patriar-
 chatus qui regnauerunt cum his, qui cum ipso fuerunt,
 propter cognitionem Dei & propter formationem, qua
 formari primus dignus factus est, & quod primus pœ-
 nitentiā ostendit, velut rerum cōsequētia habet, de-
 inde post hunc Seth & vniuersa cum ipso humana na-
 tura, & Enos, & Cainan & Malaleel & Jared &
 Enoch & Mathussala & Lameth & Noe, his san-
 ctis ex ordine in numero per generationes enumeratis,
 quorum numerus apud Mattheum indicatur. Sexa-
 ginta enim generationes & patriarchatus apud ipsum
 habentur, per nomina praestatorum virorum, qui cogni-

tionem

tionem Dei habuerunt. Ab Adam enim usq; ad Christum sunt generationes 62. quæ hic 60. per compedium numerantur, ut cum 72. stirpes palmarum in lege 70. nominatur. Pellices autem sunt sectæ & hæreses. Ecclesia autem una est ab una fide genita per Spiritum Sanctum.

10 Inter alia sydera luna maximè noctu perspicua, interdiu Sol: sic Ecclesia in monte posita formidabilis diabolo & cæteris hostibus, ut vexillata sup. castra, id est, ut castrorum acies ordinata & instructa, uti noster interpret eleganter transtulit. Nam Hebræi subaudiunt נִינְהָא castra.

11 De hoc versu controuertitur, cuiusnam verba sint, sponsine an, spōsa. Hebræi existimant verba esse Domini, seu sponsi quærentis, num ager suus fructum afferat. Alij, quorum potio rem sententiam existimo, verba esse sponsæ descendenti ut videat fructus qui rigantur in vallibus, torrentium defluuio, &c. nempe ut videat an Dominus secum mysteria sua, item & dona atq; gratias communicaturus sit. Hortus nucum conscientia est cuiusq; in Ecclesia.

12 Sponsa his verbis describit celeritatē, quam adhibuit in petendo nucum horto. Cæterum qui hic vocatur Hammi nadib, alias appellatur Hammi nadab. Nonnulli tamen appellatiuè exponunt pro populo spontaneo principisue, aut etiam populo principe. Lyranus respexisse ait Salo. ad Aminadab filium Aram abnepotem Iudæ patriarchæ. 1. Par. 2. focerum Aaronis Exo. 6. quem Hebræi scribunt ducem fuisse tribus Iuda in exitu ex Aegypto, & primū post Mosem in diuisas rubri maris aquas

aquas ingressum esse citra *hasitationem*. Fuit & alius *Aminadab* frater *Dauidis Regis* 1. Reg. 16. & 17.

COMMENTARIUS R. SE-
lomonis in 6. cap. Cant.

1 Quo profectus est dilectus tuus. *extera gentes* probro & contumelia afficiunt *Israëlem*, & querunt, quo profectus est dilectus tuus, quare reliquit te desertam & viduam. Quò vertit se dilectus tuus. cum cõuertit se Dominus collocato spiritu suo super *Cyrum*, & facta restaurandi templi copia, *ys*, qui illud adificare caperunt, dicebãt gentes, quò vertit sese dilectus tuus? Iam ne ad te redijt? Et quæremus eum tecum. In hanc sententiam *Ezras*, audierunt hostes *Juda* & *Beniamin* filios exulum templum deplorare, &c. accesseruntq; ad *Zorobabelem*, &c. *Adificabimus vobiscum*, nam quemadmodum vos, quærimus Deum vestrum & quæ sequuntur: atqui propositum illorum malignum erat, ut nempe impendiret opus templi. Ipsi autem respondent.

2 Dilectus meus in hortum suum. nos iussit adificare ad eam suam, ut illic nobiscum sit. In aream aromatis. locum in quo adoletur incensum. Ut pascat in hortis. & præterea descendit ut pascat oves suas in hortis ubi dispersæ sunt (non enim ascenderunt ab exilio) & collocet diuinitatem suam super eas in *synagogis* & *gymnasijs*. Et ut colligat lilia. audit & attendit loquentes de lege sua colligens innocentiam eorum & inscribens eos libro memoriarum in conspectu suo, ut scriptum est in *Malachia*. Tunc loquuti sunt timetes Domini, &c.

Q 2.

3 Quod

3 Quod autem obtestamini vos eum mecum quasi-
 situras, sum equidem, fateor, dilecti mei, at vos ad eum
 minimè attinetis, & propterea nobiscum non edificabi-
 tis: hinc illud, Non vestrum est sed nostrum aedifi-
 care adem Domini nostri, & paulò post, vobis non
 est pars, aut iustitia, aut memoria in Ierusalem. Qui
 pascit in hilijs, oves suas in pascuis placidis & com-
 modis.

* R. Selomo 4 Pulchra es socia mea, vt * Tirsa. Ecclesià laudat
 appellatiuè p Dominus & ait, nonne propterea pulchra & elegans es
 beneplacito socia mea, quonia accepta es mihi: sic allegoricè exponi-
 intelligere vi- tur in siphre. Venusta es nunc vt initio in Ierusalem,
 detur. Formidabilis vt vexillata castra angelorum. Terro-
 rem tuum immittam in eos, vt non dimicent aut inter-
 turbent te ab opere, vt scriptum est apud Ezram.

5 Auerte oculos tuos à me. alluditur ad iuuenem,
 qui sponsam suam oculis elegantem sibiq; incundissi-
 mam ita alloquitur, deflechte oculos tuos à me. nam dum
 eos intueor animo apud me tumeo sumq; insolentior, spi-
 ritusq; meus ita in me attollitur, vt non possim * consi-
 stere. Extulerunt me. הרהיבוני inflarunt cor meum, vt
 me. רהבם insolentia eorum seu superbia, labor & vanitas, &
 Psal. 9. רהב insolentia eorum cessatio. Allegoricè, fieri non po-
 Ef. 30. test, inquit Dominus, vt reducam vobis arcam, propi-
 tiatorium & cherubos, qui in aede priore me efficiebant
 insolentiozem, utq; ostenderem summam meam erga
 vos dilectione, donec prauaricata es in me. Pilus tuus
 vt grex caprarum. In paruulis, delicatulis & tenuio-
 ribus, qui sunt inter vos, laus inest plurima.

6 Dentes tui, principes & fortes, qui in te sunt, omnes rebus bene agendis student. Ut grex ouium. ouis hæc tota sacra est, lana eius accommodata est colori hyacinthino, caro oblationibus, cornua buccinationibus, crura fistulis, intestina fidibus, cutis tympano. Impij autem cõparantur canibus, qui inepti sunt ad sanctificationẽ.

8 Sexaginta sunt Reginae. Abraham & qui prodierunt è femore eius, filij Ketura sedecim, Ismaëlis & filiorum eius tredecim, Isaaci & posterorũ eius triginta, filij Iacob duodecim, filij Esau sedecim, vide librum Paralip. Sic habes sexaginta dempra è numero Timna, quæ fuit uxor Abrahæ. Et octoginta concubinæ. Noë & filij eius ad Abrahamũ usque per generationes uniuersas, quæ arca exierunt, efficiunt octoginta numero. Quemadmodum autem reginae, quæ sunt uxores regie excellunt magnitudine cõcubinas, ita Abrahamus, quiq; ab eo orti sunt habentur maiores & præstantiores reliquis omnibus, ut ex his constat. Hagar enim regibus orta erat, similiter Timna filia erat principum & tamen facta est concubina ipsius Esau: prætereà quæ est Gen. 35.
in Genesi uallis Saué. q. equata, indicat equatos esse Gen. 4.
omnes consilio uno & cõstituisse super se Regem Abrahamum. Et virgines absq; numero. in nationes multas hi omnes, quos enumerauimus, distributi sunt.

9 Vna est columna mea, at ex omnibus una mihi electa est columba perfecta, quæ erga coniugem suum corde est sincero. Vna est matrix sua. synagoga sua. multæ quidem sunt familiæ in scholis, at omnium mens spectat ad intelligendam legem, ut rectitudo eius &

veritas fert. Pura est genitrici suæ. Iacob cōspexit ipsū lectum integrum, absq; labe, atq; cōfessus laudauit Dominū, vti dictum est, adorauit Israël ad caput lecti. Viderunt eam filix, Israëlitam gentem in magnitudine sua & beatam prædicarunt. Quanam verò est illarum collaudatio?

10 Quæ est hæc quæ spectatur vt aurora. Spectans è loco edito in profundū vocatur חַמְסֵי הַיָּם. sic ades sanctuarij editissima terrarum. Vt aurora, quæ progressu sensim collustrat, ita Israëlita in ade posteriore, principio Zerobabel Dux erat Iudæ & non Rex, erantq; nostri subditi Persis & deinde Græcis, sed postea Machabæi excusso iugo Reges facti sunt. Formidāda vt vexillata, formidanda fortibus suis militibus vt castra Regum quæ vexillis insignita sunt. His omnibus commendat Deus Ecclesiam Israëlitis, Pulchra es socia mea vt tiršá. Sed hæc satis sint.

11 In hortum nucis descēdi. Hæc adhuc sunt verba diuina maiestatis, ecce veni ad te in adem hanc posteriorem, Vt videam fructus torrentis. vt quis sit in te honestarum actionum humor videam. Num flourerit vitis, an florere faciatis coram me discipulos sapiētum, Scribas & Doctores. Germinarint mali punicæ. an præcepta puritate plena existant. Sed quare cōparati sunt Israëlita nuci? nēpe quia nux tota lignea est, nec quid in eius medio sit, antè notum, quàm eam frangas, tum enim reperitur plena nucleis edulibus. Ita Israëlite humiles sunt, modestaq; eorū opera. Philosophi, qui inter illos sunt latent, nec illorum laudes vulgò magnopere

gnopere celebrantur. atqui si scrutéris, multos in eis inuenies sapiétia thesauros. Sunt praterea multa alia in hanc nucem allegoria. cadit in lutum nec tamé nucleus, quem putamine suo complectitur, maculam contrahit. Similiter Israëlitæ exulant inter profanos cadunturq; plagis multis: cum tamé illorū opera minimè dānentur.

12 Nesciui. Ecclesia Israëlica deplorans, nesciui, ait, cauere à peccato. cum enim versarer in gloria & magnitudine incidi in odium gratuitum atq; seditionē. inualecente enim in Reges familia Macchabæorū Hircanum & Aristobulum ambitione, alter eorum in me Romanū Imperiū induxit, & seruus illi factus ab eius manu regno inaugurari voluit. Illo ex tempore anima mea posuit me ut essem currus * super quos vehe-

rentur reliquarum gentium principatus. Hammi nadib. q. populi principis. Idē scilicet quod עם נרויב Ham nadib, Iod superfluēte, ut in sequentibus vocibus שורני habitator rubi, נורבתי furtum diei, רבתי multa populo.

Anima mea posuit me, ego illos mihimet preposui, iuxta illud, docuisti eos super te, ut essent duces in ca-
put tuum. Hier. 13.

COMMENTARII ABBEN

Ezræ & primum vocum explicatio.

4 Ut Tirsa. nomen ciuitatis, quam inuenies in historia Achabi. Formidabilis ex qua terror in spectantes manat, ut alibi formidabilis & metuendus. Ut vexillata. ut castra habentia vexillum.

5 Extulerunt me, הרחיבתי potēiores sunt me, mihi robur

Esf. 51.

robur & dominationem adimunt, ut, quæ dolat רהב robur. & Psal. 90. ורחבם robur eorum labor & vanitas.

Dan. 3.
Iob. 8.

11 Nucis, אגוז nucem significare constat ex scriptis maiorum nostrorum beata recordationis. Fructus torrentis. אביס sunt fructus, ut in Daniele, אגוזי fructus eius multus, & alibi, dum adhuc est באבו in fructu suo non excindetur. sunt qui interpretantur fructus prematuros, ab אביב spica, & אב mense Iunio.

12 Hammi Nadib. duabus dictionibus. porrò quidã tradunt iod vocis Hammi seu עמי aduētitiū esse per paragogem, instar iod loci sequētis, בני filius asinæ eius. atqui accommodatius est, ut י in exemplo בני, quod ci- tant, paragogicum non sit.

Interpretatio dramatis.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum, nempe premonitus à sponsa, uti iam exposui, Veniat dilectus meus in hortum suum. porrò cū surrexisset, sequuta est illum. is ubi eam vidit, pulchra es, inquit, socia mea, pilus tuus & dentes tui etiam sicut fragmen mali punici, hoc sensu, tu dilecta mea es prisca, nec mihi cum alia commutaberis, quia ecce pilus tuus, dentes, temporaq; tua certissima sunt tui notæ: nec rationi consentaneum est, ut cum alia confundare, cū præsertim una sis in mundo nec ulla sit tibi similis. sunt quidem Salomoni sexaginta Reginae, concubinae octoginta, virginēsq; innumerabiles, verum tamen earū nulla ad tui similitudinem accedit. una enim es matri tuæ.

2 Dile-

Allegoria.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum. *is qui ascenderat sursum (seq; subduxerat) vt pascat in hortis & colligat lilia. ipse enim habitat cum angelis qui iusti sunt.*

3 Ego dilecti mei. *etsi descendit dilectus meus, ait synagoga Israëlica, in hortum suum, tamen ego illius sum & ipse meus est. cui diuinitas, Pulchra es. populū significans quem reduxit in aede posteriore.*

5 Auerte oculos tuos à me. *desierat enim propheta in templo secūdo, vt prædixit Daniel hac oratione, ad obsignādā visionem & prophetiam. vide commentaria mea ad librum Danielis. Pilus tuus. erant enim in aede secunda Nazarei. Dentes tui, fortes tui. Tempus tuū, sacerdotes. sexaginta. interpretes referunt 60. & 80. ad filios Noæ & filios Abraha atq; Esau nepotis eius. Virgines innumerabiles, quibus nulla inest nobilitas aut stemma. Vna est, vt gens vna in terra.*

10 Quæ est hæc quæ spectatur, vt supra, quæ est hæc quæ ascendit è deserto. hoc pertinet ad Machabæos, quorū temporibus regnū vigeat in aede secūda. In hortum nucum descēdi. subijcit Dominus allegoriā de Ecclesia Israëlica, cuius fructus nō antè apparet, quā fracta sit. aduersum quod scriptum est, Incrassatus est Israël & recalcitrauit. spectavi, vt cernerem an florisset vinea, an in Israële iusti essent, sincero & recto corde.

12 Nesciui, Ego Ecclesia Israëlica non sensi, donec posuit me anima mea quadrigas Hammi nadib, hoc est,

R male

male animam meam affeci, tantisper dum currus alij
 effecta sum. contrà quàm alibi scriptum est, Tunc super
 excelsa eorum incedes & inequitare faciam te excelsa
 terræ. Alluditur ad odium illud gratuitum, quod exor-
 tum est tempore adis posterioris, ex quo enatum est exi-
 lium hoc, quo hodie Israëlita opprimimur.

COMMENT. R. INNOMINATI.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum.
 pro more suo, &c.

3 Ego dilecto meo & dilectus meus mihi. Ne
 putetis coniunctum iri vobiscum dilectum meum, qui
 pascit in lilijs, cuius odor manat perinde ac si pascus
 fuisset inter lilia.

4 Pulchra es amica mea. Audierat dilectus ver-
 ba, quibus sponsa ipsum laudauerat. Itaq; ipse etiam lau-
 de exornat eam. Sicut Tirsa, vrbs nobilis & elegans,
 sicut Hierusalem. & proinde huic illam comparat
 & vicissim hanc illi assimilat. Terribilis, איומה à ter-
 rore nomen habet.

5 Auerte oculos tuos à me, cōuerte eos in partem
 mihi aduersam ne videas me. Insolentem fecerunt
 me: הרהיב, declarat elationem & eleuationem. Quæ
 apparuerunt, גלט significat detrahi & descendere
 è loco superiore in inferiorem. Hinc Chaldeus בגבחתו
 interpretatur בגלושוחיה. Capræ porriguntur in rectum
 connexionem, neq; disperguntur huc illuc.

6 Et orba non est in eis nulla earum deest è suo
 ordine.

7 Tanquam fragmen mali punici, sicut segmen-
tum mali punici, quod formosum est, sic speciosa est ge-
na tua, id est, pudore offusa est.

8 Sexaginta sunt Reginæ. q. d. etsi sexaginta &
ocloginta fuerint siue cōcubina siue virgines, aut absq;
numero, tamē una est columba mea, nobilissima omniū
in cunctis enim nulla ei est par.

9 Viderunt eam filiæ Hierusalem & beatissi-
mam prædicauerunt. & quidnam dicunt?

10 Quæ est ista quæ respicitur sicut aurora, & c.
מִדְּבָרָא quæ cernitur, quæ apparet, quasi aurora, quæ
progressu augescens habet splendorem & lumen.

11 In hortum nucum descendi. Verba dilecta ad
dilectum. descendere in hortum nucum aliquando cu-
piebam, ut conspicerem fructus vallium, illic ut accom-
modarem locum, in quo ambo oblectaremus nos.

12 Nesciui autem eò rectā peruenire & erraui de via
vsq; adeo, ut anima & cupiditas mea, qua ducebar ad
illuc proficiscendum, traduxerit posueritq; me in medio
quadrigarum * populi incliti.

* Itā interpre-
tatio Ammi-
nadab.

CAP. VII.

1 **P**uella. Redi redi ô Sullamitis, redi,
redi & contemplabimur te. sponsa.
Quid spectabitis in Sulla mitide,
tanquam chorum castrorum.

2 Puella. Quam pulchri sunt a gressus tui in
calceis ô filia principis, b circuitus fæmorū tuo-
rum tanquam monilia, opus manuum artificis.

a Pedes.
b Ambitus
vertebræ.

R 2

3 Umbi-

- c* Vinum mix- 3 Umbilicus tuus crater rotunditatis, nõ deest
 tum nõ deest. *c* mixtio, venter tuus aceruus tritici, septus lilijs.
zals enim cra
ter eximium 4 Ambo vbera tua tanquam duo hinnuli ge-
 colorem inge- melli caprea.
 rit, suum cum 5 Collum tuum tanquam turris eboris: oculi
 vini specie mi- tui piscinæ in Hesbon, iuxta portam Bath rab-
 scens. bim. *d* Nasus tuus sicut turris Libani, prospiciēs
d Facies, faciem Damasci.
- e* Vita, 6 Caput tuum super te tāquam Carmelus, &
f Hebraei ali- *e* coma capitis tui tanquam purpura *f* regis alli-
 ter distinguūt gata canalibus.
rex alligatus
est canalibus. 7 Quàm pulchra es & quàm iocunda (ô) a-
 mor in delicijs.
- 8 Hęc statura tua similis est palmę & mamme
 tuæ botris (palmarum).
- 9 Dixi, ascendam in hanc palmam, apprehen-
 dam ramos eius, & sint quæso vbera tua tanquā
 botri vitis & odor naris tuæ tanquam *g* poma,
g (Odor) pō- 10 Et palatum tuum *h* vinum optimum, quod
 morum. it ad dilectum meū *i* ad rectitudines, quod lo-
h Vinum bo- qui facit labia dormientium.
 nitatis rectā. 11 *Sponsa*. Ego sum dilecti mei & ad me desi-
i Rectā et ge- derium eius.
 nerose.
- l* Commore- 12 Age dilecte mî egrediamur rus, *k* pernocte-
 mur, mus in pagis.
- 13 Manè surgam⁹ ad vineas, videbimus, an flo-
 ruerit vitis (an) aperta sit gemma (an) floruerint
 mali punicæ, Ibi dabo amores meos tibi.
- l. i.* In præptu. 14 Mādragoræ dederunt odorem, & *l* in por-
 tis

tis nostris omnes fructuum deliciae, nouae atque veteres: (haec omnia) *m* dilecte mi recondidi tibi. *m* Amorem meum, Kimbi,

Interpretis obseruationes.

1 *Verba filiarum Ierusalem reuocantium sponsam à cepto in hortum itinere.* Hebraeorum alij verba esse volunt gentium debortatium Ecclesiam à recto, quod iam ceperat, itinere. Alij Domini inuitantis populum ad egressionem ab exilio. Sullamith vulgò interpretantur Ierosolymitanam, à Salem, quae est Ierusalem. Existimarem potius hoc sponsae nomen deflexum à Salomone: ut quemadmodum sponsus dicitur Salomon tanquam pacificus, ita sponsa Sullamith, aut, ut in Mar. σαλαμην. q. Salomonis uxor & veluti pacifica. Sic ferè videas feminas dici de coniugum nomine. Quid spectabitis in Sullamithide. verba sponsae responderis sodalibus. Tanquam chorū castrorū. respōdet ipsamet sibi per subiectionē. videbitis me grauitate quadam castrensi, ut nō sit quod me curiosius contemplemini, & tanquam chorū Maanaim. i. duum castrorū, qui apparuit Iacobo illic loci, cui id ex euētū nomē fuit Genes. 32. eo enim allusum puto.

2 Verba sociarum aut etiam sponsi. Gressus celeritatem vocat, quam apostoli & apostolici viri adhibent in denunciando euangelio. illi enim sunt veluti gressus seu pedes Ecclesiae ex Esa. 52. & Eph. 6. *Femora* autem referunt ad generationē, qua multos genuerunt Christo: & certè Elias in tishbi scribit, 77 seu femur sumi pro ea parte hominis, in qua procreandi vis inest.

3 *Vmbilicum ad doctrinam concilij seu Synedrij.*

4 Duo vbera ad duo testamenta, qua velut lac sub
subministrant, suntq; velut gemelli, quia sunt eiusdem
authoritatis & ab eodem procedunt.

5 Collum designat Christum Abben Ezra. Nostris
doctores, qui eminēt. Turris autē fit mētio, quòd Chri-
stus vel doctores robur & praesidium praestent Ecclesia.
Naris sagacitatem & iudicium acre, quo Ecclesia pol-
let. Comparatur turri Libani, quia illa erat speciosissi-
ma, illa enim est qua dicitur saltus Libani 3. Reg. 7. qui
dicitur spectare Damascum. Piscina Hesbon erant cla-
rissima, vide Iud. 11. & Num. 22. Bath rabbim nomen
portae in Hesbon, quòd eo multi conuenirent.

6 Pellucet & caput & coma Ecclesia. caput Eccle-
siae Christus, coma frequentia populi. Extrema verba
huius versiculi ab Hebraeis & Graecis aliter quàm no-
stris intelliguntur. Illi enim distinguunt post וַיִּבְרָךְ pur-
pura, & qua sequuntur legunt ut Graeci, βασιλέως δεδε-
μένος ἐν πικραδρομαῖς. Rex ligatus in ambulachris seu cur-
riculis, aut ut Hebraei sentiunt, in canalibus, vel trabi-
bus. hoc sensu, Rex, nempe Dominus tanto amore tui
capitur ob caput tuum puniceum & comam tuam pur-
puream, ut cuperet alligatus esse canalibus domus tuae
& impluuijs (quod fere nostri poëtae de Ioue per implu-
uium gremiū Danaes subeunte fingunt) ad tui corporis
speciem assiduè contemplādam. Nam vel illinc lubens
formam tuam spectaret. Noster interpres simplicius
legit בְּאַרְגָּמָן in regimine absq; distinctione ulla, in hāc
sententiam. Coma tua seu reticulum tuum, è coma con-
fectum

fectum, est veluti purpura regis alligata canalibus purpurariorum & tinctorum, quæ ut tum recentior est, ita & coloratior atq; aspectu pulchrior.

9 Cupij tibi adherere & cooptari in Ecclesiam, si hæc sint verba puellarum Sioniarũ. Quod si sint verba Domini, Dominus significabit se præsto affuturum Ecclesie, ac eam ornaturum.

10 Palatum Domini cõparatur vino bono, quod it ad rectitudines, hoc est, quod rectà vultũ ferit & generosè, suamq; præstantiam in cyatho ostentat, ut intelligitur è cap. 23. Prouerbio. Porro, ne putes repente mutatam esse personam, obserua puellas Sionias adductas superiore sponsi commẽdatione & descriptione sponsum hîc habere dilecti loco.

11 Tota sum illius ut alteri me copulare nõ possim aut debeam. Nam & ipse mei tenetur desiderio.

13 Vineas vocat Ecclesias Domini Esa. 5. Videbim⁹ an Ecclesie bona opera proferant. Ibi communicabo tecum amores meos. In Ecclesia enim Dominus amoribus mentium potitur. Extra Ecclesiam verò odium Christi est, sed nec ibi reperitur Christus.

14 Odorem Mandragora, cuius radices humanam speciem referunt, de qua & plurima traduntur apud Calium lib. 9. cap. 49. refer ad bona opera, omnia illa tibi õ sponse reseruau, apud te mea opera deposui, certa quòd fidelis sis & iustus iudex, nõ solũ mihi, sed etiam 2. Tim. 4. illis qui diligunt aduentum tuum.

C O M-

CANTICVM
COMMENTARIVS R. SE-
lomonis in 7. cap. Cant.

1 Redi, redi ô Sullamith. *Mihi, ut etiam atq; etiã redeam pedẽq; à Domino deferã, aiunt. ô Sullamith ô qua perfecta es erga eum, redi ad nos & cõtemplabimur te, cõstituem⁹ ex te principes & dominatores fidos, quos, ut alicubi scriptũ est, è populo vniuerso delegeris. Hac deras seu allegorica interpretatio R. Tanhumã. Glossemate alio, Contemplabimur te, attẽdemus ad eam magnitudinem & dignitatem qua te debeamus p̄sequi. Quibus Ecclesia. Quid spectabitis in Sullamithide? quam dignitatem determinabitis mihi, qua sit mea magnitudini par, aut vexillis chori copiarum, qua erant in deserto?*

2 Quã pulchri sunt gressus tui. *In ascensu festorum ô filia principis. Circuitus fæmorũ tuorũ tanquam monilia. conceruatio ornamentorum aureorum vocatur חלי כהם, monile aureũ. al haly lingua arabica. Id doctores nostri exposuerũt de foraminibus fistularũ, quibus libatur, quæq; iam inde facta sunt à sex diebus orbis conditi rotunda, ut fæmur. Interpretantur חלצים de significatu fodiendi, ut חליות הבור, ambitus cauus putei. Opus manuũ artificis. manuũ Dei opt. Max. hac in talmud tractatu de tabernaculis. Porro encomiũ quo Israëlis Ecclesia Dominũ celebrabat, è summis ad ima progrediebatur, hoc exordio, Caput eius aurũ o-
brizum, sensim delabẽs ad crura eius, colũnẽ mar-
moris, quòd ad volutatem eius demittatur diuina ip-
sius*

sius maiestas è summis ad infima. Cōtrà ipse praconium Ecclesie recēset ab imis ad summa, Quàm pulchri sunt gressus tui, nempe pedes, loco & ordine perueniens ad Caput tuū super te sicut Carmelus, quousq; eam ad se pertraxerit.

3 Umbilicus tuus crater rotūditatis. *umbilicus tuus ut crater aquarum profundarum, in quibus se lauat, estq; vas confectum è lapidibus marmoreis. Sic etiā lingua Arabica vocatur סרה. Umbilicū autem, quoniam est veluti foramen rotundum, comparat crateri rotundo. haec verò laudatio nihil attingit faminae pulchritudinem, ut superior. Illa enim superiore dilectus collaudabat eam, cum haec sit sociarum ipsam ab operibus bonis cōmendantium & dicentium, consentaneum est, ut nobiscum cōiungāre. Allegoria autem re-*

** Sedem & tribunal iudicij.*

*fertur ad * sedem quadro lapide excisam, que in medio terra seu umbilico sita est. Nō deest mixtio, nō cōsumitur inde potus, non inde separantur aut desunt vlla doctrinae verba. Venter tuus aceruus tritici, quo omnes indigent. Septus lilijs, munitus & septus liliorū sepe. sufficit ei sepes tenuis, nec ullus ex vobis est, qui eam perumpat ingressus causa. Ecce spōsus ingreditur in thalamum, cor eius meditatatur thalamum & pra ardore sponsaliorum suorum ad mundādā eam accedit. Respōdet Ecclesia, guttam sanguinis, instar sinapi vidi & ecce versit vultum in partem aliam, nec momordit eum serpens neq; scorpio pupugit illum. sanè cum pertransijt viam, conspectis in vertice ficuum primitiuis, tetendit manum suam ut ea acciperet, immò verò in-*

S quiunt

quiunt Israëlī, extendit manum suam ad diripiendum.
Ecce septus est lilys.

4 Duo vbera tua, dua tabulae, glossmate alio, Rex
 & summus pontifex. Collum tuum, templum & al-
 * sedes quā-
 drata. tare quae erecta editaq; sunt, item * sedes iudiciaria,
 ibi ad robur confecta sunt & clypei loco, sicut turris
 eboris.

5 Oculi tui piscinae in Hesbon, quae attrahunt a-
 quas, ita oculi tui ad portam Bath rabbim. i. sapientes
 tui qui sedent in portis Ierusalem urbis habentis Rab-
 bim (multos seu multum populum) & occupantur in
 ratiōe reuolutionum & syderum. Sapientia & eru-
 ditio sunt oculi populorum, qui attrahunt, ut piscina,
 aquas. licet praeterea ברכה, quod pro piscina accepimus,
 exponere columbas, vsu thalmudico, qui accipit, in-
 quiunt, columbos nidi, euolare facit primū בריכה, colū-
 bum, vernaculè couuée.

6 Nasus tuus. אפך vultus tuus, ut turris Libani.
 Non possum אפך accipere pro nare siue spectes sensum,
 siue allegoriam. quae enim speciei laus, si habeas narem
 magnam & eleuatam turris instar? Itaq; hac voce fa-
 ciem intelligo. Idq; quia locutus est numero singulari,
 non plurali. Nam de fronte ipse loquitur, quae praecipua
 est vultus inspectio, iuxta illud Esaiā, inspectio vultus
 eorum in illos loquitur. Intelligis enim ut in collaudan-
 da ea progrediatur ab imis ad summa. Oculi tui piscinae
 in Hesbon, deinde frons tua ut turris Libani. à qua etiā
 apud Ezechielem gentes commendant eam, frons tua
 valida aduersum frontem omnium eorum qui veniunt,

ut depascentur & seducant te. Ut turris Libani quę
Damascum spectat. hæc est domus saltus Libani (ut
legi in Midras) quam cõstruxit Salomon, à cuius fasti-
gio spectator numerare potest, quot dom⁹ sint Damasci.
Glossemate alio, facies tua spectat faciem Damasci,
contemplans ut porta Ierusalem ad Damascum vsque
exporrigrantur. dilatanda enim est ad vsq, Damascum.

6 Caput tuum super te tãquam Carmelus. hæc
sunt phylacteria quę ponũtur in capite, de quibus scrip-
tum, & viderunt omnes populi terra, quod nomen Do-
mini inuocatu sit super te, & à te metuent. Robur itaq;
& terror eorum est veluti rupes mōtium. Carmelus au-
tem significat montium fastigium. Et coma capitis
tui. רלח. cincinnatio capillorum Nazareorũ tuorum,
iuxta præscriptum suum æque pulchra est, atq; purpuræ
complicatio. sic autem appellatur, quia implicatio in ca-
pitis sublimitate tenuis est admodum. Rex alligatus
canalibus. Heb. ברהטים. nomen Dei alligatu est cin-
cinnis, quia scriptum est, corona Dei sui in capite eius.
רהטים enim vernaculè significat les creins, sic vocant
pilos baltheorũ, quibus ligant cingulos. Expositione alia
Rex alligatus. Deus optimus ligatus est amore, man-
datis & beneplacito quibus coram eo accepti estis.

7 Quàm pulchra es & quàm iucũda. postquam
speciatim attulit commēdationem membri cuiusq; iam
uniuersè omnia cõplectēs, quàm pulchra es, inquit, tota,
quamq; suavis ut tibi amore adherescam, quo oblecta-
re sese conuenit.

8 Hæc statura tua similis est palmæ. vidimus

venustatem staturæ tuæ temporibus Nabugdonozoris.
 omnes enim nationes incuruabant se & procidebant
 simulachro. tu verò consistebas staturâ erecta, ut hæc
 palma. Et mammæ tuæ botris. Daniel, Hananias,
 Misaël & Azarias, qui tibi aderant vberum loco, ex
 quibus sugeres, similes erāt botris, qui effundunt potum.
 Hi enim similiter redundabant lactando & docendo
 omnes nullum esse * ^{Deum.} timorem similem vestri. Hactenus
 collaudarunt eam gentes, deinceps verò sequuntur ver-
 ba Domini ad exules Israëlicos, qui sunt inter gentes.

9 Dixi ascendam in hanc palmam. gloriior apud
 exercitus celestes de vobis, quod operâ vestra subuehar
 & sanctus habeat in his inferioribus. sanctificatis enim
 nomen meum inter gentes. Apprehendam ramos
 eius. prahendam ego & inharescam vobis. sunt au-
 tem ^{rami} ram̄i. Et sint quæso vbera tua. nunc con-
 firma verba mea ut non sequare cultum gentium, &
 boni atq; sapiētes, qui apud te sunt, in fide sua persistāt,
 & ijs respondeant qui seducere te voluerint, paruu-
 lōsq; tuos doceant.

10 Et palatum tuum sit sicut vinum bonum.
 mone responsionibus tuis ut sint sicut vinum genero-
 sum. Quod it ad dilectum meū ad rectitudines.
 ut ego vobis respondeam (clamat Ecclesia) testor me
in fide mea perman suram, ut incedat palatum meum
 corā dilecto meo in dilectione rectitudinis, quæ ex cor-
 de est, absque dolo & fraude, sicut vinum generosum.
 Quod eloqui facit labia dormientium. eo dele-
 ctantur vel patres in sepulchro & cōsitentur super por-
 tione

tione sua. רוכב loqui facit & commouet, vernaculè
 Promer. præcipua autem verbi huius vis in loquēdo po- Forte fremir.
 sita est. Responſio ſequitur.

11 Ego dilecti mei ſum, & ipſe etiam appetit me.

12 Age dilecte mi, egrediamur rus. verba Eccle-
 ſiæ Iſraëlica, ô dominator mundi ne me eo pacto iudices,
 quo illos qui habitant in arcibus, in quibus ineſt rapina
 & inceſtus, ſed quo habitatores pagorū, qui operâ ſuâ vi-
 etum tolerat, quiq; occupantur in lege, propter afflictio-
 nes. Pernoctemus in pagis. Heb. בכפרים hoc eſt, ſi no-
 minis alluſionem ſpectes בכופרים, cum negatoribus &
 atheis, hoc ſenſu, age monſtre mi tibi quaſo filios Eſau,
 quibus abundè ſuppeditaſti bona, & tamen te tuamq;
 prouidentiam negant.

13 Mane ſurgemus ad vineas. Eccleſias & acade-
 mias. Videbimus an floruerit vinca. qui verſa-
 ti ſunt in ſcriptura. Aperta ſit gemma. aperitur gem-
 ma cum ſos excidit & uua internoſcuntur. Huic com-
 parat eos, qui verſantur in Miſna ſeu contextu talmu-
 dico, à quibus in doctrina legis utilitatem capere proxi-
 mum eſt. Floruerint mali punicæ, הניצו effloruerint,
 cum mala punica perfecta ſunt & ſos, quem circum ſe
 habent, cadit, efflorēt. i. florem amittunt. His comparat
 doctores talmudicos, qui ſapientia ſunt abſoluta & in-
 genio ad docendum inſtructiſſimo. Ibi dabo amores
 meos. Ibi tibi oſtendam gloriam meam & magnitudi-
 nem, honorem filiorum meorum filiarumq;.

14 Mandragoræ dederunt odorem. רוראים ſigni-
 ficat & ſportam, ſportæ ficuum bonarum & malarum

Ier. 23.

spirarunt odorem, in quam sententiam dictū est. O-
 dit mihi Dominus & ecce duæ ורואי sporta ficuum &c.
 Sporta una bonarum, &c. sporta altera ficuum noxiarū
 admodum, quæ non comeduntur, quales sunt prauari-
 catores Israhælis. Iam ambo dederūt odorem. uterq; enim
 querit faciem tuā. Et in portis nostris omnes fru-
 ctuum deliciae. * In manibus nostris est merces man-
 datorum complurium. Nouæ, etiam veteres, renoua-
 runt enim scribæ cum veteribus quæ ad me scripseras.
 Recondidi tibi. nomini & cultui tuo recondidi ea a-
 pud me, aut glossmate alio, recondidi, ut tibi ostende-
 rem me ea impleuisse.

* in promptu

COMMENTARII R. ABBEN
 Ezræ In 7. cap. Cant.

1 O Sullamith. ô tu quæ es è Salem, hinc est Ierusa-
 lem, cuius notatio est, si interpretêris, timete Salem. Tan-
 quam chorum castrorum. וסחול significat chorum,
 ut, tympanum & fistula וסחול, & chorus.

Ier. 31.

2 Circuitus fæmorum eius. Hebrai חמוקי dicunt
 significare locum in quo femur vertitur, & sic exponūt
 illud Ieremię חתמקין vertes te, & supra, חמק, verterat
 se, trāsierat. Tāquā monilia. חלאים plurale est à sing.
 וחלי כהם & monile aureum. quale est צבאים caprea,
 à singulari צבי. Artificis. ita enim accipi debet אמן. quę
 significatio nota est.

3 Umbilicus tuus. שררד significat umbilicum, ut
 medicina erit לשרד umbilico tuo. Crater. אגן. vasis ro-
 tundi genus, ut & posuit באגנות, In crateris. Rotun-
 dita-

ditatis. In Chaldaea interpretatione סחר, quæ vox hic reperitur, lunam significat. & sic הטהרונים in Esaia ^{Es 3.} sunt specula ad lunæ similitudinem, atq; etiam ita vocatur apud Ismaëlitas. Mixtio. מוג mixtionem significat, ut constat ex lingua doctorū nostrorū, ut, מוג מifcuiet vinum suum. alij exponunt ex loci exigētia, ut paulò post explicaturus sum. Nam alibi in scriptura ei simile non reperitur. Septa, מוגה ut in scriptis doctorum nostrorum מוגה sepes.

6 Sicut Carmelus. carmelus quibusdam est mons in scriptura celebratus. sed illi falluntur, significat enim colorem quendam, ut in libris Paralip. ubi scriptū est, & carmel cum purpura. In canalibus. רהטים canales significat, ut in Genesi ברהטים in canalibus, in aque ductibus, ita appellantur loca, quæ eo facta sunt ut illic aquæ confluant. Et coma. רלה lingua Ismaëlica sonat extremitatem capilli.

9 Ramos eius. si esses illi similis. sunt autem סנסנים rami summi, in quibus est fructus.

10 In rectitudines. epithetum vini, ut ambulat in rectitudinibus .i. generosè. loqui faciens. רובכ de si- ^{In Prouer-} gnificatu locutionis, atq; inde forte רבה oblocutio, de- ^{bijr.} tractio.

11 Appetitio eius. חטוקתו, ut in Genesi, & ad virum tuum חטוקתך appetitus tuus.

13 Amores meos. רורי amores meos, aut ut alijs placet, saliuam linguæ meæ.

14 Mandragoræ stirps, in speciem formæ humana.

Inter-

CANTICVM
INTERPRETATIO ALTE-
ra, nempe Dramatica.

sup. cap.

10 *Qui videt me, inquit sponsa, miratur & aiunt, que est hæc, quæ spectatur ut aurora. Quibus respondi me ad hortum nucis descendisse, deinde nesciuisse, cuius loci sententia est hæc, miror ut non senserim neq; perceperim me ad te quam celeriter peruenisse, ut quadrigas Hammidib, maximi scilicet, qui sit in populo meo, omnibus qui contemplantur, ad me conclamantibus, redi, redi, inquam, o Sullamith. Quibus ego, Quid spectabitis in Sullamithide, ut vos omnes exire oportuerit ad eam contemplandam non secus atq; certatim aut cum pompa duæ acies exeunt in occursum regis sui.*

2 *Circuitus femorum tuorum. Indicat Salomon femora sponsæ superinduta fuisse varijs monilium generibus.*

3 *Umbilicus tuus. verti mea quidem sententia debet per defectiõnem præpositionis, in umbilico tuo, ut hæc sit constructio, Baltheus est in umbilico eius, cingulus in lumbis eius, in quo inest species lunæ. ubi autem comparauit eam cum luna, quatenus plena est, diuersitatem subiicit, tuæ huius lunæ lumen nunquam deficit, ut lux lunæ postquam perfecta est, extinguitur. Venter tuus aceruus tritici, foris enim apparet tanquam aceruus tritici, infernè crassus, supernè tenuis. Septus lilijs. aceruus iste non conspicitur, quòd lilia sint in circuitu eius.*

5 *Naris tua ut turris Libani. turris illa equalis erat*

erat absq; obliquitate. Caput tuum super te sicut Carmelus. sicut color nomine Carmel, nēpe puniceus, & ut purpureus color est in ipsa nari. Rex alligatus canalibus. comparat capillos, quorum. alter alteri subest, aquis canalium. Rex autem est caput, aut significatur, regem cupere vinciri & ligari funibus capillitij eius. hanc expositionem recensent principes Cedar qui amatoris indulgent.

6 Quàm pulchra es. in orbe nihil est suavius, pulchrius atq; dulcius desiderio & amore. 8 Hęc statura tua similis palmę et botris. Botri sunt racemi vineę, quę unā cum palma arbore sursum sublata est. Quę sequuntur, 9 Ascendā in hęc palmam, &prehendam ramos eius, verba sunt illorum qui cupiditate anguntur eius potiunda, prehensis vberibus eius & olfacta eius nare, quę odorem pomj spirat.

10 Et palatum tuū, salua quę sub lingua tua est, Pron. 23. similis est vino, quod rectā ambulat, & ad loquendum impellit dormientem. Vsq; ad eō animum exhilarat & cor excitat. 11 His respondi, inquit puella, Ego sum dilecti mei. solius, non vestra o qui mei cupiditate ducimini. Et ad me desiderium eius, ut exequatur voluntatem suam.

12 Sed nunc age Dilecte mi egrediamur rus per nocternus in villis. In vna aliqua villa, nec adeamus urbes, ubi verò terris orta fuerit aurora, 13 Mane surgemus & in loco, quem suauitate odoris fragrantē comperiemus Dabo amores meos. quam phrasim usurpat Ieremias etsi contrariam in sententiā, dedi amorem

Quem suauiter uolentem esse par est. Ier. 12.

T ani-

anima mea. 14 Mandragoræ dederunt odorem,
ac in portis nostris omnes fructuum deliciae, ad-
iectus oris ad os. Concupiui, inquit Ecclesia, palam &
aperte osculari os tuum, neque vereor, ut proinde in homi-
num oculis sim despiciatui, unde subijcit. Quis dabit
te ut fratrem mihi.

Allegoria.

- 1 Redi, Redi. hoc de veteris temporibus dicitur, cum
Dominus reducet captiuitatem Sion. Quid spectabi-
tis in Sullamitide: huic loco quadrat, quod conciona-
tur Esaias, montes & colles efferet ante vos iubilationem.
Esa 44.
- 2 Quam pulchri sunt gressus tui. ascendent enim
Israëlitæ ex omnibus locis, dicente scriptura, quenam
ista sunt, quæ ut nubes volant. Umbilicus tuus. * se-
natus maior, ut dimidium aræ rotundæ. Venter tuus,
* 71. iudicium. * senatus minor.
* 31. iudicium.
- 4 Duo vbera tua, duæ leges: Collum tuum, rex
Christus.
- 5 Oculi tui, propheta, qui initio erant in Hesbon. i.
certo numero, iam erunt plurimi, ut prædixit Ioël, postea
effundam spiritum in omnem carnem & vaticinabun-
tur. Naris tua sacerdos maximus, iuxta illud, ponent
incensum in nari tua.
Ioel. 3.
- 6 Caput tuum super te sicut Carmelus. hic est
* Nebemias filius Vzielis de filiis Iosephi. Et coma ca-
* Alius ab eo cuius liber ex-
tat inter sa-
cros.
pitis tui. is est Elias. Rex alligatus canalibus. Chri-
stus, qui est ligatus, quemadmodum traditum relique-
runt maiores nostri, qui quo die diruta est Ierusalem,
natus

natus sit.

7 Quàm pulchra es. restituetur enim Ecclesia Israëlica ad pristinam suam magnitudinem.

8 Hæc statura tua similis est palmæ. significat uniuersum populum Ecclesiæ iustum fore, & scribitur, iustus ut palma florebit.

9 Et odor naris tuæ. sacerdos summus qui sacrificat holocausta & adolet. 10 Palatum tuum, cantica.

11 Ego dilecti mei. pars enim Domini populus eius.

12 Age dilecte mi, ubi inspexeris vineas, hoc est, Israëlitæ, contempleris an vitis floruerit. Hinc exscripserunt sapientes nostri, quæ sequuntur, verba. Si Israëlitæ egerint penitentiam redempti sunt. Sin minus, illis imponitur rex, cuius decreta sint veluti decreta * Hæ- * De hoc in manis & redimentur. Vides ut Mandragora dederint Ester, odorem, coniunctiq; sint hi sancti noui cùm sanctis patrum veterum, uti significatur fructuum delicijs nouis & veteribus.

COMMENT. R. INNOMINATI.

1 Dixerunt autem mihi, qui me spectabant, Reuertere, reuertere Sullamitis, id est, filia Ierusalem. Hierusalem enim quondam dicebatur Salem. Inde ergo Salemonia, siue Sullamith appellatur. Et intuebimur te. spectabimus speciem & elegantiam tuã. Respondi vero, Quid videbitis. q. d. quam pulchritudinem poteritis in me conspicerere nunc, quemadmodum cõspiciebatis in chorea castrorũ. Eram enim ornata in medijs castrorum virginalium choreis, & ibi videbatis meam

pulchritudinem. Nūc verò occupata sum eundo. *Quid igitur pulchritudinis poteritis in me comtemplari?*

2 *Ipsi autē responderunt, Quàm pulchri sunt gressus tui, hanc formositatem in te cernimus, Gressus tui in calceis. pedes tui formosi sunt in calceis tuis. Incipit autem eam celebrare à pedibus. Iuncturæ fæmorum tuorū* חסוקי latebræ fæmorum tuorū. *Sicut monilia.* חלאים *genera sunt gemmarum.*

3 *Vmbilicus tuus. Vmbilicus tuus similis est crateri argenteo rotundo, pleno vini rubicundi, quod est dilutum aquis.* אנו *craterem significat, ut באגנות, וישם. Tornatilis סהר rotundus, quemadmodum luna. Chaldea paraphrasis lunā appellat סהרא. Nō deficit mixtio è patera, sed perpetuò plena est vino mixto, tūmque valde apparet elegans. Aceruus tritici, qui latus est infernè, angustatur autem vertice, estq; aceruus ille septus lilijs.*

4 *Sicut turris eburnea.* טו *os est elephātinum. Oculi tui sicut piscinæ. sicut fontes aquarum, qui erant in Hesebon iuxta portam filiæ multitudinis. Hesebon locus est certus. Quia autem fontes habebat insignes, qui & celebrabantur ob pulchritudinem, proinde illis cōparantur oculi sponsæ. Nasus tuus sicut turris Libani. Ipse enim Libanus prospectat superficiem Damasci. Hac autem turris illa tempestate nota erat.*

5 *Sicut Carmelus, sicut mons Carmelus, qui est montiū pulcherrimus. Et comæ capitis tui.* רלה *sunt pili tenues & subtiles, qui deorsum decumbunt.*

Rex alligatus canalibus, רחיטים *trabes* significat, ut sup. primo cap. *trabes nostra abiogna, iuxta quam significationem sententia est hæc. Etiam rex cupit alligari & astringi trabibus domus tuæ, ut assidue contempletur pulchritudinē tuam. Sic interpretatur R. David kimhi. Prætereà licet sumere in significatione loci Geneseos, ברהטים in canalibus, in aquæ ductu. Atq; ita vocabulum hîc declarabit tubos, qui extant in adibus, ut aquas pluuias extrorsum mittant. In illis autem canalibus cupit rex vinciri atq; ligari, ut prospiciat speciem ipsius.* Gen. 33

6 Quàm pulchra & quàm dulcis. Hactenus dilecta dilecto exposuit, quæ & qualia sibi dixissent, qui occurrerant, ubi ipsam fuissent contemplati. Nunc dilectus ei respondet & ait. Quàm pulchra es & quàm suavis ô dilectio, dum unà fruimur delitijs.

7 Et Vbera tua similia sunt duobus botris palmarū.

8 Fructus eius. סנסניו *ramos eius*. Et sint vbera tua duo mihi similia duobus botris vineæ.

9 Et palatum tuum fragrat, sicut vinū optimū tendens recta ad dilectum meū, sic palatum tuum ascendit ad dilectionem meam, & eripit mihi mentem, velut vinum generosum. in illum enim, qui illud potat, rectâ incedit. Loquens palatum tuum, labia dormientium. רובב *loquens*.

10 Ego dilecto meo. respondet dilecta dilecto.

11 Veni & exeamus in agrū & pernoctabimus in villis, in loco ubi non est hominum turba & multitudo, prope scilicet vineas, ut possimus mane surgere &

deambulare in vineis, ut letemur quo voluerimus tempore.

13 Mandragoras videbimus, nŦ odorem dederint. Dilecte mi seruaui tibi? amorem meum non reuelauit alteri proco, sed recondidi & pudicum seruaui tibi.

CAPVT OCTAVVM

& postremum.

1 *Ponsa* Quis det te tãquam fratrem mihi, fugentem vbera matris meæ, inuenirem te foris, oscularer te nec tamen (propterea) despicerer.

a Doceres me, alijs.

b Aromatico.

2 Ducerem te, inducerem te in domum matris meæ (quæ) *a* doceret me, propinarem tibi de vino *b* pigmentato, de musto malogranati mei.

3 Leua eius sub capite meo & dextra eius complectitur me.

c sponsum meum.

d Delicias vel adhaerescens.

4 Adiuro vos filia Ierusalem, quid excitabitis & quid expergefacies *e* amorem, donec velit?

e Dolores de te sensit.

5 *Puella.* Quæ est hæc ascendens è deserto, *d* in-nixa dilecto suo. *sponsa.* sub pomo excitauit te, ibi enixa est te mater tua, Ibi enixa est (quæ) genuit te.

f Annulum signatorium in corde tuo.

6 Pone me tanquam *f* signaculum super cor tuum, tanquam signaculum super brachium tuum. Nam validus, tãquam mors, amor, durus est, tanquam sepulchrum, Zelus, carbones eius carbones ignis flammæ *g* Domini.

g Prægrandis.

7 Aquæ multæ non possunt extinguere amo-

rem, nec flumina obruent eum. Si dederit quis omnes opes domus suę pro hoc amore, contemnendo contemnetur.

8 *Sponsus.* Soror est nobis parua, & mammæ ei nō sunt: quid faciemus sorori nostræ in die quo sermo fiet de *h* ea. si murus est, ædificabimus super eam *i* palatium argenteum.

h Elocāda sup.
 & tradenda
 nuptui.
i Arcem.

9 Quod si ianua est, arctabimus super eam tabulam cedrinam.

10 *Sponsa.* Ego sum murus, & mammæ meę tanquam turres, tum fui in oculis eius tanquam inueniens pacem.

11 Vineam fuit Salomoni in Baal hamon, dedit vineam suam custodibus, quisq; affert pro fructu eius mille argenteos.

12 Vineam meam, quæ mihi (commissa est) coram me (est), mille tibi ô Salomon & ducenta custodientibus fructum eius.

13 *Sponsus.* ô quæ habitas in hortis, socij attendunt ad vocem tuam, audire fac me.

14 *lx* Fuge dilecte mi assimilans tete capreolo *lx* Decurre aut himnulo ceruorum, super montes aromatū. *aut propera.*

Interpretis obseruationes.

1 Formula optādi Hebraica, utinam, esses mihi tanquam frater quem possem ubique & quouis tempore deosculari. Quāuis enim te in propatulo oscularer, etiā si id fiat præter consuetudinem & decorum, non me tamen puderet. Nostri putant esse votum veteris Ecclesie,

ſia optantis aduentum Chriſti, per matrem intelligen-
tes totam ſynagogam. Poſſit referri ad totam Eccleſiã
 optantem ſummam cum Chriſto coniunctionem.

2 Ducerem te ad meos & eos hortarer ad te dignè
 excipiendum, quin etiam mater mea vniuerſalis Eccle-
 ſia doceret me qua ratione eſſes à me excipiendus, quãq;
 lautè tractandus. R. Selomo, Chaldeus: & noſter in-
 terpres abſq; ulla relatiui defectiõne in ſecũda perſona
 vertunt, doceres me quibus ſcilicet artibus ſis cocilian-
 dum. vinum pigmentum vinum autem pigmentatum ſeu aromaticum, quod
tatum, Latinis myrrhina, Græcis αρωματισμός, odore conditum e-
 rat, conficiebaturq; unguentis & odoramentis, lege Pli-
 nium Nat. Hiſt. lib. 14. cap. 17.

3 Hunc verſum enunciatiuè vertimus, quia ſupra
 cap. 2. ubi occurrit cum iſdem accentibus & verbis, ita
 omnino accipiendus erat. Alij intelligunt optatiuè, la-
 ua eius ſupponeretur capiti meo & dextra eius oscula-
 retur me.

4 Iam tertio adiurantur omnes, ne interturbent con-
 iunctionem & quietem Chriſti cum Eccleſia. Noſter
 interpres exiſtimauit per amorem intelligi dilectam ſeu
 ſponſam, atqui hæc Eccleſia ait de ſponſo.

5 Gentes mirantur ſpeciem Eccleſiæ aſcendentis è de-
 ſerto ignorantia, &c, ad Chriſtum, eoq; iam connixa.
 porro noſter interpres מרתפקה vertit delicijs affluens
 innixa ſuper dilecto ſuo: vt exprimeret vtrumq; ſignifi-
 catum, quem de hoc verbo tradunt Hebræi, quorum a-
 lij exponunt pro deliciante, alij adhæſcente & ſocia.
 Hæc autem verſiculi prior pars eſt veluti interiecta per
 pa-

parēthesim, in sequētib; enim sponsa verba sua recipit & cōtinuat. Sub pomo, sub qua confederamus, o sponse, excitavi te ad amorem mei. Ita loquitur, quia pomus consecrata est amatorijs, ac in bucolicis seu pastoritijs amoribus huius fit mētio: aut, ut quibusdam nostrorum placet, agnoscit culpam qua Christum è somno excitavit sub pomo, in paradiso voluptatis. Excitavi te, inquit, è dulci somno & quiete diuinitatis tuæ, ut has mortalis humanæq; vitæ subires misērias. Statim enim Heuamater viuentium omnium (inde enim nomen accepit) promissionem consequuta est de futuro semine, Christo Domino. Gen. 3.

6 Efficere ut tibi in corde & brachio tuo sim, nempe in promptu sigilli loco. sic in fine Aggei, accipiam te o Zorobabel & ponam te tāquam signaculū seu annulum signatoriū. i. te habebō charissimū, cōiunctissimum, mihi eris semper in procinctu & conspectu. Nam zelus, quo ardeo, est validior sepulchro, studiū tui vindicandi, aut ut alijs placet, inuidia aduersariorū, qui me persequuntur, ardentissima est. Malim אהבה amorem & קנאה zelum idem valere, ac significare singularem affectum, quem vocamus zelotypiam in coniugibus.

7 Si quis dederit omnes opes siue hereditarias, siue labore & industria partas pro hoc amore, ut hunc amorem à me obtineat mihiq; eripiat, is contemnetur. hoc enim perperam & incassum tentauerit. Hoc ait ut doceat Deum huiusce amoris authorem esse, non externam aliquam causam.

8 Per hęc sororculam Hebraei intelligunt synagogam

V in-

ineuntem, cuius initia tenuia admodum fuere, ut habes Ezech. 16. qua & mammis carebat, quia non abundabat sapientibus, qui alios docerent. Noſtri quia putant eſſe verba ſponſi, (quod eſt omnium veriſſimum) ſuos angelos alloquentis, per ſororem hanc paruam accipiunt gentes, quibus nulla mamma, id eſt, teſtamentum, atq; ita conſultare Dominum quid huic facturus ſit. ſi Hebreos ſequimur, que hic dicuntur accommodabimus etiam ad noſtram Eccleſiam ineuntem, cuius & tenuia fuere principia.

9 Respondet Dominus ad ſuperiorum deliberationem, ſi murus eſt, &c, ſi perſtat in fide quam ſuſcepit eam magis ac magis ornabimus atque muniemus, quin etiam aditum eius tabulis cedrinis nunquam putreſcentibus ſtabiliemus. Nam etiam hæc in bonum explicari debent, non in malum ut R. Selomo cenſuit. Alij malunt eſſe verba gentium.

1. Cor. 3.

10 Ego gratia & doctrina, quam mecum communicauit ſponſus, facta ſum murus, cui facile ſuperſtruas aurum, argenteum, lapides preciosos, mammæ etiam habeo qua lac ſitientibus miniſtrent. tũmq; euafi veluti amica qua amico mirum in modum placet.

11. 12 Sponſa commēdat amorem ſuum cōparatione. Tibi fuerit vinea ô Salomon & eam locaueris agricolis, ut inde decem mille argenteos recipias, at vinea mea coram me eſt, non eam alteri ſum cōmiſſura, ipſa eam curabo, fructũ longè ampliõrẽ inde ſperans. Hebrei tamen, item & noſtri cōſtanter per Salomonem etiam ad literam hic Chriſtum ſignificari tradunt. atq; ut ſu-
prà

prà, montes Bather, ita & hic Baal hamon similiàque conficta esse per quandem allusionē. Custodes verò esse prophetas, apostolos & reliquos, quorum est ecclesiam Dei regere. R. Salomon in malum sumit referens ad quatuor Monarchias.

13 Horti sunt Ecclesiæ particulares quas Dominus exornat & excolit multis varijsq; donis. socij angeli vel propheta, apostoli, apostolicijq; viri. Quamquam nonnullorum sententiã ita appellentur pseudopropheta, qui se simulant socios Christi cum nihil sint minus.

14 Tanta celeritate propera ut fugere videãre & recipe tete, me tecum unã trahens, in calum, ubi degunt beati & immortales spiritus, vel in Ecclesiã sedẽ, qua olim quidẽ fuit Hierosolymis, hodiẽ verò ubiq; terrarum, præsertim autem in thronis Apostolicis, quorum caput Roma sanguine B. Apostolorum Petri & Pauli dedicata, ut ad satietatẽ præsentia, cõspectu, amplexu, amoribus deniq; tuis frui valeam. Hic, quatenus humana cõditio feret, in calo autem, completa absolutaq; coniunctione, in qua sempiterna hominis fœlicitas scripturis promissa maximè existit.

COMMENTARIUS R. SE- lomonis in 8. cap. Cant.

1 Quis det te tanquam fratrem mihi. ut venias consolatum me, quemadmodum Ioseph fratres suos, qui Gen. 50: tamen de illo male erant meriti. scriptum enim, & consolatus est eos. Inuenirem te foris, oscularer te. inuenirem vates tuos nomine tuo loquentes, amplecterer

Et oscularer eos, sat sciens me ab illis non habendam despicatui. Dignus enim est amor tuus ut dilecta tua circumeat ad assequendum * illum.

* Amore scil.

2 In domum matris meæ, adem sanctuarij. Doceres me ut solitus es facere in tabernaculo conuentus seu fæderis. Propinarem tibi è vino pigmentato libamina. E' musto, vino dulci.

3. 4 Sinistra eius sub capite meo. Adiuro vos. Iam Ecclesia Israëlita conuertit suum ad gentes sermonem, etiam si lugeam et plorem, tamen dilectus meus firmiter sustinet manum meam, mihiq; in exilio meo fulcrum est, et proinde adiuro vos, Quid excitabitis & quid expergefaciatis. nihil enim proderit vobis.

5 Que est hæc. Deus terq; quaterq; fœlix & cõfessus eius de Ecclesia Israëlita ita inter se colloquuntur, quænam est hæc, quamq; illustris quæ è deserto ascendit tam præstatis donis prædita? illic enecta est dono legis & præsentia diuinitatis, atq; apparuit dilectio et fauor eius omnibus et etiam num in exilio adhærescit dilecto suo. Innitens dilecto suo. תרפא sociata dilecto suo, profitens se eius sociam et cõiugem, nam תרפא hoc significat Ismaëlicè, hinc Raphakta, socia. sub pomo excitauit te. hæc ita loquitur petens dilectionem dilecti sui. sub pomo excitauit te, recordare queso ut ad radices montis Sinaï, qui tanquam pomus imminebat capiti meo, excitauerim te. Hæc locutio est amantis fœminæ quæ puella nupsit, quæq; dilectum excitatum noctu inter dormitandum amplectitur atq; deosculatur. Ibi enixa est te mater tua. Iam diximus Dominum Ecclesiam sæpe vo-

care

care matris nomine. Ibi facta est tibi matris loco. Enixa est tibi הכלתך de significatu חבלי, torminū parientis, hoc sensu, obuenerūt tuā causā dolores. Tibi, ex te, ut alibi, filij mei יצאו exierunt mihi, ex me.

6 Pone me tanquam signaculum. ob ipsum amorem consigna me in corde tuo, ne mei obliuio te capiat, intelligas quā sollicita res sit amor, nec minus, quā mors, uehemens. amor, scilicet, ille quo te depereo apud me est ex aduerso mortis qua ego interimerer * su - * eropter te. per te. Durus tanquam sepulchrum zelus, & * impetus quo amulantur & lace ssunt me gentes tua * Conflictus. causa. etenim קנאה, zelus, ubiq; significat impetum cordis ad ultiscēdā iniuriam, en fremir vernacule. Ignis flammæ Dei. Ignis uehementis qui excitatur vi flammæ infernalis. Accentus Zaleph kadol, qui superscribitur uocabulo רטפ. carbones, docet dictionē אש, ignis, construi in genuiuo cum שלחבת יהוה, flamma Domini, ut sit sensus, ignis flammæ Domini.

7 Aquæ multæ non possunt extinguere amorem, quia meminerat carbonum, in iisdem persistens iam hæc subijcit, Aquæ multæ, populi. Et flumina, Duces eorum atq; Reges, non obruent eum, vi, terrore, blanditijs & persuasionibus. Si dederit quis omnes opes domus suæ. ut cum amore tuo commutet, Contemnendo contemnent eum. usque adeo omnes, Deus & sacer eius senatus, testificantur Ecclesiam Israël's dilecto suo coniunctam esse.

8 Nunc soror est nobis in inferioribus quæ consueta & coniuncta atq; appetens est uersari nobiscum,

parua autem est, quoniam se infra reliquas omnes gentes deijcit, in quam sententiam legitur. Non ex multitudine vestra, &c. quòd se ipsi summittant, מוֹתָם, quam vertunt sororem, est de agnominacione seu paronomasia מִיָּמֶיךָ. futura rerum lacerarum qua non sunt assuta. Et mammæ non sunt ei. sensum repete ex hoc loco, ubera* parata sunt, quod dictum est de seruitute aegyptiaca, cum tempus redemptionis appeteret. Ita, Mammæ non sunt ei, hoc est, nondum appetijt tempus annorum eius. Quid faciemus sorori nostræ, In die quo sermo fiet de ea. quò gentes demurmurabunt in eam, cõfiliáq; agitabunt de ea delenda, iuxta illud Exodi, Agite deleamus eos è gente.

Excc. 16.

* Aplata.

Exod. 23.

9 Si murus est ædificabimus: si fortis est fidee & timore ut aduersum eas sit veluti murus aheneus quem nemo perripat, nempe si affinitatē cum illis non inierit, aut decepta ab illis non fuerit, aut ipsæ inter eam non frequentauerint, ædificabimus super eam palatium argenteum. erimus ei urbis munita loco, coronæ, & pulchritudinis, atq; ædificabimus ei urbē sanctam & templum prætereà eximium. Quòd si ianua sit qua circa cardinē suum voluitur, quæq; pulsata aperitur, hoc est, si ipsa ita eis pateat ut per eam illæ ingrediantur & ipsa per illas, Arctabimus super eam tabulam cedrinā. ponemus in eius ostio asseres ligneos, qui putrescunt, quòsq; vermis rodit & vorat. Hic Ecclesia Israël.

10 Ego sum murus, validus amore dilecti mei. Et Mammæ meæ tanquam turres. hæ sunt synagoga & schola qua lac ad legis verba Israëlitis suggerunt,
Tunc,

Tunc, cum hæc dixissem, fui tanquam inueniens pacem. tanquam sponsa qua inuenitur pacifica, quæq; nanciscitur pacem in mariti sui æde.

11 In Baal hamon vinea. hæc est Ecclesia Israëlica, de qua scribitur, vinea Domini sabaoth domus Israël. Es. 5.

In Baal hamon, in Ierusalem qua est multa populo & hamon, multitudine frequenti. Baal autē significat planitiem, ut, ex Baal Gad. i. planicie Gad in campestribus 10f. 11.

Libani. Dedit vineam suam custodibus. commisit potestati ditorū dominorum Babylonij, Medi, Græci & Romani. In Midras huius libri comperi nonnullas rationes de his custodibus siue imperijs quatuor. Quisq; affert pro fructu eius. quicquid poterant ab illis exigere census, tributa, vectigalia, omnia extorquebant ut in domos suas afferrent.

12 Vineam meam coram me, die iudicij adducet eos Dominus in ius atq; dicet, Vineam meam, &c. etsi, inquit, dediderim eam in manibus vestris, mea tamen erat, & ad me peruenit quicquid vobis de fructu eius rapuistis, neq; me latuit quod ab ea corrasistis, Ipsi interea respondentibus, Mille tibi Salomon, mille argenteos, quos ab illis cepimus, omnes tibi reddimus, Et ducenta custodiētibus fructum eius, & præterea adiungimus multa è nostro & damus principibus atq; sapientibus illorum, iuxta illud, pro aere afferam aurum: de retributionibus verò discipulorum sapientum scriptū est in Esaia, Corā Domino sedentibus erit negotiatio eius Esa. 23.
(Tyri) eamq; tradā. Possumus etiam referre hæc Ducēta, ad ius quod accrescit ex sancto, quo redditur fors

&

Et prætereà quinta eius pars. similiter nos, inquit, rependimus Domino super sancto Israël, primitias proventus eius, sortem & quintam eius partem. Nam ducenta sunt quinta pars millenarij.

13 *Quæ habitas in hortis. tu quæ dispersa es, ait Dominus Ecclesie Israelicæ, in exilio, pascēs alios in hortis & habitans in synagogis atq; gymnasijs, Socij attendunt ad vocem tuam. angeli ministerij socij tui, filij Dei, tui similes attendunt & accedunt ad audiendam vocem tuam in synagogis, Audire fac me & postea sanctificat, ut scriptū est in Iob, dum laudat simul stella matutina, id est, Israelita & personant omnes filij Dei.*

14 *Fuge dilecte mī ab hoc exilio & ab eorum medio redime nos. Et assimila tete capreolo, maturans redemptionem & collocans diuinam tuam præsentiam super mōtes aromatū. montem Moriam & adem sanctuarij, ut breui in diebus nostris edificetur. Amen.*

COMMENTARII R. ABRA-
hami Abben Ezræ in 8. cap. Cant. Cant.
& primum vocum interpretatio.

2 Doceret me, Heb. חלמרני, verbum fæmineum ad matrem. doceret me mater. (alijs tamen masculinum est secunda personæ, doceres me ô sponse).

5 Innitens. מתרפקת sociata. non habet simile in scriptura, sed hoc significat Ismaëlica lingua. Enixa est te. Heb. חבלתך de significatione cōceptus, ut, ecce חבל concipit iniquitatem. non etiam alienum ut significet parere è significatione חבלי, dolorum parturientis.

6 Carbones eius. hoc sonat רטפיה ut Job 5. & filij רטפ, carbonis (nempe scintilla) extulerunt volatum. Flammæ Domini. Hebraicè יה טלהכת, quæstio est inter Masorethas, siue dictio unica, an duæ: probabile est duas esse, adiunctione nominis Dei auxesim significante, ut montes Dei. ט autem vocis טלהכת essentialè est, ut in Ezechiele, scintilla טלהכת flammæ. est enim Exec. 21. vox quadrata constans quatuor literis.

9 Arctabimus super eam. נצור enim accipi debet, ut hoc loco, וצרת & obsidebis eam.

Deut. 20.

10 Tanquam inueniens. כוצאת feminini generis, ad normam הוצאת, quæ exit. deducitur autem à טצא & א more suo † occultatur.

† Quiescit. eam me secus fit in nostris codicibus.

11 Baal hamon. nomen loci ubi plurimæ erāt vinea. porro qui steterit in hac * aditione, fortasse mirabitur, quare hîc usus sit lingua * Ismaëlica, nempe quoniam tanta est doctrinæ nostræ breuitas, ut è lingua sancta nihil habeamus quàm quod scriptū est in Biblijs, quodq; vates necesse habuerūt dicere. Quo enim non opus habuerunt vel de nomine nobis ignotum est. Quoniã autem lingua Ismaëlica finitima est admodum linguæ sancte (coniugationes enim, literæ lehu & seruales, item niphāl & Hitpael atq; constructio seu syntaxis eodem modo in utraq; habent, ut & elementorū numerus, atq; adeò plusquam mediæ linguæ illius pars, linguæ sanctæ inuenitur simillima) ideò dictiones Biblicæ quibus nulum cōiugatum extat in scriptura, sed in lingua Ismaëlica, inde fortassis suam explicationem mutuari debent. Quanquam hoc caret dubitatione. Haëtenus inter-

* Compositio-
ne & libro.
* Arabica.

pretatio Cantici Canticorum, quatenus difficultas vocum ferebat.

ALTERA INTERPRETATIO
nempe dramatis & literæ.

1 Quis det te tanquã fratrem mihi. ducere te atque
introducere in domum matris meae spectantibus omnibus.

2 Doceret me. Ipsa doceret me quo pacto tibi propinare
debeam vinum pigmentatum, potionem, quae magis
est pigmentata & condita quam vinum. Malogranati
mei. salivae quae sublingua est, aut sententia erit simpli-
citer ad literam accipienda. En autem dilectum &
puellam simul, & proinde subiicitur.

3 Sinistra eius sub capite meo.

5 Quae est haec. hoc sponsa ait dilecto suo, ipsis simul
in vinea, quae dicitur hortus, iacentibus. Vidiisti me o
sponse aliquando puellam, quae ascenderit e deserto ac
quaesierit iungi cum dilecto suo, quemadmodum ipsa
feci, pro vehementia mei erga te amoris. Ideo autem ex-
citaui te, quia commemorabas nomen pomi arboris. est
enim mei veluti similis, & praeterea non concepit ma-
ter tua, neque de te alibi concaluit, quam sub pomo, ut
proinde odor tuus veluti pomus, quae est inter arbores
sylvarum, spiret. ut & dixit initio se expetere & exopta-
te aspidere umbrae eius, atque ut sinistra eius capiti suo
supponeretur.

6 Nunc autem dilecte mi Pone me tanquam signa-
culum in corde tuo. desige me in corde tuo. Quem-
admodum adhaerescit annulus signatorius digito, sic ad-
haerere

dhære fac me tibi, ut sim in brachio tuo.

7 Contemnendo contemnent eum, *sensus est, homines naso eum suspendent.*

8 Soror nobis parua. vnus è filijs matris meæ, inquit puella, *suspectã habuit me, & dixit fratribus suis, nobis soror est, quam præfecerunt custodia vinearum, cùm ipsa esset illo tempore paruula. Quid faciemus sorori nostræ. die, quo sermo fiet de illa collocanda.*

9 Si murus est, *si seruauit pudicitiam & virgo est, ædificabimus super eam palatium argenteum. Sententia est, ædificium nobile superstruemus muro è materia argentea, ut ille reliquos muros gloria & dignitate superet, hoc est, comparabimus illi monilia aurea, torques sponsa dignos. Quod si ianua est, quæ iam aperta sit, arctabimus super eam, adducemus eam in munitiõnem & claudemus eam ne videatur, antitheticã ad palatium argenteum. nam quicumq; videt super muro palatium argenteum, accedere propius ad illud contemplandum solet.*

10 Ego murus & mammæ mex creuerunt & aptata sunt. *sensus est is, etiam si mammæ meæ firmæ sint, sum tamen virgo. Tum fui in oculis eius, suspectam habentis me, tanquam inueniens pacem. Initio enim exarserat in me, iam verò nacta sum pacem cum illo. Caterum mirabuntur aliqui & dicent. Quid? si manimæ eius tanquam turres, grandes igitur. Atqui id non est ita accipiendum, verum ubi ipsa comparata est muro, māmæ eius erunt sicut turres, quæ sunt ad murum exigua magnitudine.*

11 Vineam fuit Salomoni. reuertitur sponsa ad laudandum animum suum & vehementiam amoris sui, aitq; Vineam fuit Salomoni, in hanc sententiã. Ecce Salomon Rex vineam suam eò locauit, ut redderent sibi custodes, qui illam conduxerant, pro eius fructu, mille argenteos.

12 At ego non ita me exhibui, quin potius vinea mea coram me est, reuersa autem iocans, Cape, inquit, ô Selomó mille tuos, cum interea custodes, qui cõduxerunt, lucrum ducentorum fecerint. Ego pecuniam nolo, non sortem, non accessionem, sed ut sit vinea mea coram me, ut in ea coniungar cum dilecto meo, quod mihi est quauis pecunia optatius. Excipit dilectus.

13 Cùm tu habitas in hortis qui sunt in medio vinea, ne sustollas vocem tuam. siquidem socios habeo qui & ipsi ad vocem tuam attendunt. Nunc verò audire fac me & dicito mihi,

14 Fuge dilecte mî veluti cogitans me cum illis esse, ne me, quòd tecum hîc sim, suspectum habeãt. uti initio admonuisti, Circui, assimila rete dilecte mî caprea aut ceruorum hinnulo. Atq; hic sit interpretationis secundæ finis.

EXPOSITIO TERTIA

nempe allegorica.

1 Quis det te tanquam fratrem mihi: quoniam cultores Dei, quique mādāta eius obsequentiſsimè obseruant sunt in exilio, efflagitant ipsi ut palam iussa Domini exequi possint, atque ut redeat diuina maiestas quem-

quemadmodum in initio.

2 De vino pigmentato, hæc est vini libatio sinistra eius. holocaustum matutinum & vespertinum. Subiicit autem Salomon spiritu sancto afflatus, A diuro vos, ut non excitetis, quousque finis aduenerit.

5 Quæ est hæc ascendens è deserto, cum erant Israëlita in deserto, ait Salomon, & terram ingressi sunt, in primis adiuravi eos, deinde quæ est hæc ascendens, hoc est, quemadmodum in tuo ab Ægypto exitu olim, ita hodie tibi mira ostendam. cum enim ascendent Israëlita è desertis gentium, Christum, qui est dilectus, ita alloquentur. Scito quod sub pomo excitauerim te, quod uinctus & dormiens fueris, nec te nisi precibus meis soluerim, iuxta hanc Prouerbiorum sententiam. Mala aurea in figuris argenteis verbum enunciaturum iuxta modos suos. verba autem mea atque orationes te veluti genuerunt.

6 Pone me tanquam signaculum, hæc sunt verba Ecclesiæ Israëlita ad Diuinam maiestatem, fac ad hæc tibi in perpetuum.

7 Aquæ multæ, gentes quæ comparantur aquis, secundum illud, extrahet me ex aquis multis, & iterum, aquæ fluminis ingentes. similia multa in scriptura. Si dederit quis, ut Hamã impius, ludibrio erit, quoniã non poterit euertere legem Israëlitis. Dominus ipse custos est legis suæ, sicut scriptum est, custodies ea, nempe verba Domini, verba munda. hoc enim refertur ad præcedentem versiculum.

8 Soror nobis paruula. cum copulabitur Ecclesia

* Hæc dicuntur de Iudæis clausis, de quibus Historia cuiusdam El-dadi à nobis versa.

9 Si murus est, si seruauit se nec trāsgressa est legē, *Israëlica dicet adhuc reliquam esse * sororem ultra flumina Æthiopia? aut id pertinebit ad * duas tribus & dimidiam.* In die quo sermo fiet de ea. In die consolationis, hinc illud, loquimini ad uolūtatem Ierusalem.

* Trib⁹ Rubē & Gad et dimidiam Mc-nass. quas abduxit Tefglatphalsar. 4. Reg'

parabimus illi locum & palatia argento plena atque in illius semita deambulabimus. Quod si ianua est, si non seruauit mandata, sed se prostituit omnibus, arctabimus super eam, prohibebimusq; ne ad nos veniat. Respondet ipsa & ait.

10 Ego murus. legem meam custodiui, tam quæ scriptis consignata est, quàm quæ ore tradita. Māmæ meæ tanquam turres, fuerunt illi (sponso). Tunc erunt omnes *Israëlica* in pace.

* 12. Tribus

11 Vineam fuit Salomoni. nempe *Israëlica*, quibus omnibus imperauit Salomon. In Baal Hamon, nam totus Hamō * .i. populus illi paruit. ipse verò eò rediit ut vineam traderet custodibus, regibus *Israëlis*. Mille argentei, decem tribus quæ habuerūt custodes (non reges naturales). Singuli centum argentei singulas tribus indicant.

12 Vinea mea, spiritus sancti numine prædicit Salomon totam hanc vineam, quæ olim fuit, iterum de integro sub suam ditionem venturam. Mille tibi Salomon, dicetur Christo qui eius est filius & vocatur Salomon. Mille tibi Selómo reddunt, nempe decem tribus. Iuda autem & Benjamin quæ per ducenta intelliguntur, iam cesserunt custodientibus fructum vinea seu posteris Dauidici generis.

13 Respondens diuina maiestas, ò quæ habitas, inquit, in hortis, ò Ecclesia Israëlica, quàm expetunt angeli audire Cantica tua? cui Ecclesia, si tibi ita videatur dilecte mi, Fuge ab angelis & descende Ad montes aromatum, ad mōtes Sionios. Ibi enim Dominus mandauit benedictionem & vitam semper duraturam. Psal. 133.

COMMENT. R. INNOMINATI.

1 Quis mihi det te fratrem meum, utinam fuisses mihi frater, quia osculata fuisset te ubicunq; mihi occurrisses, neq; despicerent homines me. Solent enim homines despiciere amasiam, quæ palam & publicè amicum osculatur.

2 Ibi me docebit. Mater mea docuisset me, quo modo ostendere deberem tibi amorem meum.

3 Læua eius sub capite meo, nunc in tertia, nunc in secunda persona de dilecto loquitur.

4 Adiuro vos. alloquitur amica socias. Adiuro vos ne excitetis amorē, quousq; ipse velit euigilare per sese. Nam dum recordor amoris, ego animo languo.

5 Quæ est ista quæ ascendit: semel amicus amicam reperiēs in deserto, sic eam affatus est. Quanam est ista, quæ ascendit è deserto. Innixa. vox Hebræa pro loci opportunitate exponi debet, innitens sue fruēns dilecto suo. Respondet autem dilecto, aitq;, Sub arbore pomu inueni te à principio, cū amor noster caput, Genitrix tua, quæ te peperit. q. d. nescio quod me tibi temperat astrum, in sydere amoris mei genitrix te enixa est & perferens tormina te peperit.

6 Lampades eius, רטפיה carbones eius. flammæ Dei. q. d. flammæ ingentis & violentæ. Et sic scriptura, dum vult exaggerare sententiam, adiungit dictionem, Dei vocabulo. Hic locus exemplo est. Sic, caligo Dei in Psalms. Robustus venator corâ Domino, in Genesi, Domine iustitia tua sicut môtēs Dei apud Dauidem. Vrbs magna Domino, in Iona.

8 Soror nobis parua. Semel aliquando, inquit dilecta socijs, dixit dilectus socijs suis, Soror vna est nobis quæ est paruula. loquebatur autem de me, quæ ipse sum dilecta. Adhuc autem parua est & vbera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quo sermo fiet cum ea. q. d. Timeo ego ne fortè homines eam decipiant, vt cum creuerit, loquâtur ad ipsius * cor & affectum, decipiantq; eam.

* Vota, libidinem.

9 Si muro est indigens, adificemus super eam murum argenteum. Et si ostio ipsa indiget, firmemus super eam tabulam cedrinam, נצור נצור, vt cum נצורה, ciuitas munita dicitur.

10 Ego murus, innotuit mihi quod dicebat dilectus meus de me, & respondi illi. Ego murus & vbera mea sicut turres, q. d. magna sum & ecce vbera mea grâdia sunt sicut turres & tamen ego similis sum muro forti & validior quam vt persuadear ab alijs præter te. Tùmq; fui in oculis ipsius, ubi sic respondiissem, velut inueniens pacem.

11 Vineam fuit Salomoni. Verba dilecti. Vineam habuit Salomon Rex in Baal Hamon. dedit autem vineam custodibus mercenarijs, vt eam seruarent & comedere-

mederent fructum eius, afferrentq; in mercedē fructus ipsius mille argenteos.

12 Verum nolo ego sic facere, sed vinea mea coram me est, nolo ego seruare eam & edere fructum ipsius. Mille tibi Salomon, Mille argētei, ait dilectus, quos refers è locatione vinea tua, sint tibi. Non mihi placet talis merces. Et ducenti custodibus fructus eius. Qui dederint mihi mercedem pro esu fructus vinea mea, sibi illam habeant. Talis locatio mihi non est collibita, ut dem vineam meam alienis.

13 Que habitas in hortis. dilectus dilectam affatur, ô dilecta mea, qua habitas in hortis, cuius vocem socij optant audire, fac audiam vocem tuam, ac ostende mihi amorem tuum.

14 Respondet dilecta, Fuge dilecte mi, nunc super montes aromatum, qui sunt in loco solitario, ac ibi audire faciam te vocem meam & ostendā pulchritudinem meam. Nam locus hic est publicus, in quem multi conueniunt.

Finis Cantici Canticorum & Commentariorum ipsius multiplicium.

Deo laus, honor, gloria.

Y

AD LECTOREM DE
hoc opere Epigramma.

Quisquis adest Lector diuino captus amore,
Hunc legat, & lecto gaudeat ipse libro.
Namq; illum clarè, posito velamine, cernes,
Quem Salomon miris texerat inuolucris.
Nosse cupis Christū & sponsam quæ vincula nectant?
Hæc velut in speculo pagina sacra refert.
Isacidis quondam tenebrofi limina vatis
Tangere non licuit: (tam citò fallit amor.)
Nunc lege securus, iam nulla pericula subsunt,
Si modò tu scopulos, hoc duce, nosse velis.
Hebræi latices quem non fecere disertum?
Hic autem Hebræis fontibus haurit aquam.
Adde & priscorum flores cum pondere lectos:
Sic (credo) cæptum nil remoratur iter.
Hunc igitur cantum nunc perlege tutus ubique:
Flagrabitq; sacro pectus amore tuum.

Iacob. Estourneau.

PARISIIS,
EXCVDEBAT MARTINVS IUVENIS,
1570.

